

VÉDBESZÉDEK

SAJTÓ- ÉS BŰNÜGYEK BEN.

1870—1880.

TARTOTTA

Dr STILLER MÓR

BPESTI ÜGYVÉD

BEVEZETÉSŰL:

TÖRVÉNYSZÉKI SZÓNOKLATUNK ÉS ÜGYVÉDSÉGÜNK.

BUDAPEST.

PFEIFER FERDINÁND BIZOMÁNYA.

1881.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

TARTALOM.

BEVEZETÉS:

TÖRVÉNYSZÉKI SZÓNOKLATUNK ÉS ÜGYVÉDSÉGÜNK.

VÉDBESZÉDEK:

Pestvárosi rendőri ügyek (1870)	19
Póstai viszonyok (1871)	37
A kisdedek pere (1871)	53
Magyar socialisták (1872)	67
A «lélekidézők» pere (1873)	81
Újpesti zendülés (1871)	97
Zsidó történeti ellentétek (1875) .	115
A «Krach» áldozata (1877)...	133
Párbajügy (1877)	217
Egy bűnügyi idyll (1879) .	229

TÖRVÉNYSZÉKI SZÓNOKLATUNK

ÉS

ÜGYVÉDSÉGÜNK.

Admonere volumus non mordere.
prodesse, non laedere.

Erasmus.

AKÁR a *politikai*, akár az *egyházi* vagy az úgynevezett *akadémiai* szónoklatot vegyük, mindegyike ezen válfajoknak buzgó művelésben részesült nálunk, habár változó sikerrel is; mindegyikének van fejlődési története, van irodalma, mely selejtes vagy közepszerű alkotások mellett, valóságos remekeket is képes fölmutatni.

Csak a *törvényszéki szónoklat* hever parlagon nálunk.

Hiába keressük itt a munkás rajt, mely odaadással és ügyszeretettel függött volna vagy függne e foglalkozáson. Hiába kutatjuk igazságszolgáltatásunk évkönyveiben a szónak fölkent mestereit, kik akár történetünk számos nagy politikai pereiben, akár előfordult nagyobb közbűnügyekben mint vádlók vagy védők a megsértett állam és társadalom vagy a jogtalanul üldözött egyen érdekében hangoztatták volna lángszavukat. Hiába fürkészsük az irodalomban azon törvényszéki szónoklati alkotás-

kát, miket a kortársi kegyelet fentartott volna, ha csak *Kölcseynek két-három* remek védbeszédjével az e nembeli irodalmat kimerítettnek venni nem akarjuk. *

Méltán *meglepő* ezen jelenség oly országban, melynek rendes törvénykezési intézmények által támogatott igazságszolgáltatása van évszázadokon át, és melyben évről-évre naponta ezrenként végzik a jogvédelem nemes, de nehéz munkáját a törvény - széki termekben mint ügyvédek és vádlók.

Kétszeresen *meglepő* ezen jelenség oly országban, melyben a szónoki tehetség csaknem túlbuja hajtásokban fakad ki, és melyben a szó hatalma, bárhol és bármely alkalommal nyilatkozzék is, megragadó uralmat gyakorol a szellemek fölött.

Csak a törvényszéki terem maradt érintetlenül a szólás ezen varázsától.

E jelenség magyarázatot igényel.

A *múltra* nézve sokan elegendőnek fogják tartani az utalást arra, hogy törvénykezési eljárásunk a bűnügyekben — az utolsó évtizedet kivéve — rideg titkos írásbeli alapokon nyugodott. Ily körülmények közt alkalma sem nyílhatott a törvényszéki szónoklatnak, hogy kifejlődhessék, mely csak ott érlelődik,

* *Kölcsey Ferencz* válog. munkái, Greguss Ágost által kiadva, 89—111.1. *Jakab Elek*: B. Wesselényi Miklós hűtlenség! bűnpere. I. köt. 108—313. alperes derekas vádirata Kölcsey tollából.

hol a *törvénylátás nyilvános*, hol a feleknek igazságért való küzdelme *közvetlenül* a törvénylátó bíró előtt az *élőszó* izgató fegyvercsörtetése közt foly le, és hol a *vád és védelem* az igazságszolgáltatásnak *egyaránt jogosult* és szükséges tényezőiként ismeretnek el.

De ez egymaga tán még sem volna elegendő ok ama feltűnő jelenség megteremtésére. Van számos példa rá más országból, hol szintén az írásbeliség divatozott, és hol az irodalmi kegyelet mégis talált fentartásra érdemeseknek, hacsak írásbeli vád- és védiratokat, melyek az illető kor irodalmi igényei és ízlése teljes magaslatán állanak.

Nálunk kétségtelenül az volt főleg döntő, hogy törvénykezésünk nyelve, különösen ép a főbenjáró perekben csaknem kizárólag a deák volt, és így *nemzeti* törvényszéki szónoklat *nem is fejlődhetett*.

Mindenek fölött azonban a múltra nézve abban látjuk a törvényszéki szónoklat terén ama fájlalt meddőség okát, hogy egy-két nemzeti királyunkat kivéve, nem mutatkozott hosszú évszázadokon át az intéző körökben a *kellő érzék* az igazságszolgáltatásnak jelentősége iránt, és így nem is találkozunk azon kegyeletes méltánylással az igazságszolgáltatás tényezői iránt. Sem a bíróság, sem az ügyvédség testületi szervezettel nem bírt nálunk, mely nemcsak erős *karszellemet*, de *karbecsületet* is teremtett volna. Nem állottak ezért nálunk soha a köztisztel-

etés azon magaslatán, mint más szerencsésebb viszonyú országokban, minek következménye természetszerűleg az lett, hogy hol a *köztiszteltetés* hiányzott, ott csakhamar az *öntisztelés* is csökkenni kezdett es vizsont.

Jellemző, mit ez irányban *Károlyi Sándor*, a híres kuruczvezér a XVIII. század eleje felé zamatos egyszerűséggel a perlekedő feleknek tanácsol: «Javallom is mindenkinek, szolgára, *procuratorra*, levélre ne bízza magát, hanem maga mindenkor jelen legyen, és praeprimis *disponállya és informállya az bírót* cum sufficientibus rationibus: sőt ha nem értené, *értetésére valóval is értesse* — sapientipauca».*

Másrészt azonban nem tagadható, hogy találkoztak mindig *egyesek*, bírák és ügyvédek, kik állásuk nagy kötelességeinek a legnehezebb viszonyok közt is öntudatosan megfelelni törekedtek. Elég utalnunk ez irányban a *Martinovics-féle* nagy politikai perre, melyben az előadó *Somogyi*, ítélőmester a bírói, és *Szabó-Sárói* ügyvéd a védői függetlenség és önérzet gyönyörű példáit mutatták. Az előbbit a felsőbb helyről jött utasítások és presziók egyeneslelkűségében és igazságosságában meg nem tántoríthatták. Az utóbbit pedig a hírhedt *Német János* közvádoló ügyigazgató fenyegetése, hogy:

* *Horváth Mihály*: Magyarország történelme VI. köt. 254. 1. 2. kiad.

„*fejével játszik az úr, ha ily módon védelmezi a vádlottal,at*“ — sem volt képes védői odaadásában megrettenteni,*

Ha azonban a múltra nézve elég magyarázatot és mentséget találunk a felhozott viszonyokban, hogy van az, hogy *jelenleg* is még mindig fájlalunk kell a törvénykezési szónoklat csenevész állapotát?

Ide s tova egy évtizednél több lesz, hogy bűnügyekben a védelmezés az írásbeliség bilincseiből felszabadított. Nem élvezzük ugyan még a szóbeliség és nyilvánosság valódi áldásait, mert nem *szerves rendszerét*, hanem csak egyes *foszlányait* bírjuk. De végtárgyalásaink nyilvánosak, azokon a vizsgálat adatait és bizonyítékait *közvetlenül* az ítélő bíróság előtt szedhetjük apróra, azok eredményét a vád és védelem az *élő szó* egész hatalmával szabadon megvonhatja. Van sajtóügyekben *esküdtszékünk*, ezen termő talaja a törvényszéki szónoklatnak. Van *ügyvédi rendtartásunk*, mely az összetartozóság kapcsait fűzi, habár csak külsőleg is a testület egyes tagjai körül. Van kifejlődött *napi sajtónk*, mely ezer ezer szájjal hirdeti a törvényszéki drámák izgató jeleneteit és az ország legtávolabb zugában is képes felköltetni a szereplők iránt való érdeklődést.

Mindennek daczára nem látni, hogy legalább

*. *Fraknói Vilmos*: Martinovics összeesküvése. 1880. Budapest, 341., 359. 1.

ezen meglevő viszonyoknak megfelelő fejlődésnek indulna törvényszéki szónoklatunk.

Kétségtelen, hogy ennek oka első sorban mi *magunk ügyvédek* vagyunk. Bármily laza és silány legyen is a jelenlegi ügyvédi rendtartás, öntudatos fellépés, az összetartozóság erős érzete, a karbeli tekintély kegyeletes ápolása a törvény silány keretében is a testületi önérzet által erős és tiszteletre készítő társadalmi állást teremthetne meg nekünk.

E nélkül pedig szavunk *kongó hang* marad a törvényszéki teremben és azon kívül minden *erő és hitel nélkül*.

Műveltségünk általánosítására és bel erjesbbé való tételére kell törekednünk, ha ki akarunk emelkedni azon prókatori felfogás szelleméből, mely a nagyobb nézpontoknak, az irodalmi csmnek souverain megvetésével pusztá és száraz *szóvitákká* aljasítja védbeszédeinket.

Mindenek fölött pedig kell, hogy *magasabb fölfogás* gyökerezék meg önkebleinkben az ügyvédség gyakorlásáról. Kell, hogy szemeink előtt lebegjen mindig azon kép, melyet *Campbell* az ügyvédről oly mesterilegecsetelt, midőn megfelel magának azon kérdésre, hogy milyen volt a nagy angol ügyvéd *Erskine*: «Képzeljünk magunknak ügyvédet, kit lelkesít a nemes dicsvágy szeretete és eltölt a vágy, hogy becsületesen előmozdítsa az igazságszolgáltatás érdekeit, elégtételt szerezvén a sértettnek és oltalmat az ártat-

lannak; ügyvédet, ki odaadólag tanulmányozta a jognak tudományát és szellemét művelte és ízlését nemesítette az általános finomabb irodalom ismerete által; ügyvédet, ki képes nemcsak szavának hatalmával biztosítani a legjobb eredményt védenceinek, kiket az ügyek változatosságában képvisel, hanem ki egyszersmind képes megdönteni a közszabadság elleni conspiratiókat, miket a büntető törvények elcsavarása által forralhatnak; és végre ügyvédet, ki a győzelmek által, miket nyer, és az elvek által, miket megállapít, honfitársai szabad alkotmányát elpusztíthatlan alapokra fekteti. Ilyen ügyvéd volt Erskine».*

Mindaddig, míg *önmagunk* nem fogjuk hinni foglalkozásunk ezen nemes feladatait, mindaddig nem leszünk képesek *másokkal* hitetni el azokat. És csak ha *önvisékedésünk* által igazolni fogjuk, hogy létezik *magasabb* valami, mint a *kei eset csiklandozó ingere*, mi tevékenységünket sarkalja, lesz *állásunk* tiszteletes, *szarunk* hódító és *foglalkozásunk* kielégítő.

Szeretni kell tanulnunk az ügyvédkedést, és azon meggyőződést kell érlelnünk magunkban, hogy az, foglalkozás, mely oly változatos, hogy a legkitűnőbb szellemeknek is működési tért, oly tágkörű, hogy a legnemesebb ambíciónak is kielégítést nyújthat. E hit nálunk, fájdalom, alig talál még általá-

* *Speeches of Thomas Lord Erskine.* By Edward W al-föld. London 1870. 1. XXIV.

bán hívókra. Alig bukkan fel a nagy ügyvédi víz-özönből valamely tehetség, az *első sikeres* szárnypróbálgatás után csakhamar *megkevesli* a *babért*, mit az ügyvédség gyakorlása nyújthat. Megtartja az ügyvédséget — *kenyérkeresőnek*, míg dicsvágya kielégítését *más*, országra szólóbb állásban keresi. így önmagukban és másokban azon hiedelem gyökerezik meg, hogy az ügyvédség jó — *fejős tehénnel*; ez idő szerint az igaz, nagyon *sovány* fejős tehennek.

Ezen gondolkozásmód azonban nem a talaj, melyben egy, hivatásában *lelkesült ügyvédség* és ennek kapcsában nemesebb *törvényszéki szónoklat* tenyészni szoktak.

Érzem, hogy kissé kíméletlenül érintém önba-jainkat; de minden maró szó önhúsomat is égeti. Mégis tettem azt azon erős meggyőződésben, hogy a természet ama nagy törvénye, mely szerint *minden regeneráció* első feltétele *önmagában* a beteg szervezetben fekszik, az ügyvédség organismusában is érvényesül. Ha nincs meg benne ama hajtó, ellentálló erő, mely a lomha szerveket új, összhangzatos működésre pezsdíteni képes, minden kívülről jövő, bármily erős ösztön, csak mesterkélt állapotot fog teremteni. Kontár erőködés marad, melynek csak inulékony hatása lesz; valódi üdülés azonban, melyből a teremtő egészség foly, nem várható.

De ép azért, mert hiszem, hogy ügyvédségünk-

ben a jelen elszomorító állapotban is megvan ama regenerationalis erő, nem általlottam súlyosan beteg voltunkat kíméletlenül feltakarni.

Akarjunk lenni, és leszünk!

Igazságtalanok volnánk azonban, ha legalább futólag meg nem érintenők azon további mélyreható okokat, melyek ügyvédségünk és kapcsolatosan vele törvényszéki szónoklatunk jelenlegi állapotának megteremtésében közreműködnek.

Nincs emberi tevékenység, mely kizárólag önmagában viselné sikerének föltételeit.

A tudományos műveltség bármily halmaza, az erkölcsi erők bármily szerencsés találkozása, az ambíció bármily nemes irányzata legyen is meg valamely testületben, aligha fognak érvényesülhetni, ha azok örökös harczot kénytelenítettek vívni ellenséges tényezőkkel.

Első sorban ily harczot kénytelen vívni ügyvédségünk ép azon tényezőkkel, melyek mindenekelőtt hivatva volnának azt vezetni és jobb törekvéseiben támogatni. Értjük a *törvényhozást és igazságügyi kormányainkat*.

Tagadhatatlan, hogy a törvényhozás a hazai ügyvédség ellen csaknem *példátlan bizalmatlanságot, sőt ellenségeskedést* tanúsít, bárhol nyíljék is alkalma.

Az érthető, hogy autokraták esküdt elleni mindenha az ügyvédeknek. Tudják, hogy azok a

mindenütt üldözött szabad *szónak* menedékhelyet teremtenek a törvényszéki termekben.

De csaknem példátlan az, hogy egy szabad nemzet *szabad törvényhozása* oly mélyreható, oly tartós ellenséges indulattal viseltessék az ügyvédség ellen, mint ez nálunk történik, és hogy ez történjék, csaknem *osztatlanul*, a törvényhozó testület *minden pártja* által.

Nem túlzás, hogy parlamentünknek bármely oldaláról is hangozzék fel az ügyvédség ellen a vésteljes „*átok reá*“, csakhamar *minden* párt keblében csaknem vallásos áhítatossággal visszhangzik rá a készséges „*ámen*“. Nem elv, hanem előítélet szól immár ezen hangulatból, mely a szellemeket ily természetellenes irányzatra ragadta. Nem *mai* e hangulat a törvényhozás termeiben, és ha a jelek nem csalnak, fájdalom, nem marad csupán *holnapi*, hanem valóságos idült és majdan csak radikális módon gyógyítható betegséggé növi ki magát.

Ép azért nem eléggé sajnálandó, hogy *igazságügyi kormányaink*—Horváth Boldizsárét tán kivéve — nemcsak hogy érzékkel, hajlammal nem látszanak bírni arra, hogy ezen irányzatnak idejekorán *ellentálljanak*, hanem egyenesen *még legyezgetni* tartják szükségesnek.

Pedig eljövend az idő, midőn igazságszolgáltatásunk nagy reformmunkálatai végre a már meglevőkkel egy harmonikus egészlet fognak feltüntetni;

midőn bírósági szervezetünk állandóbb, egészségesebb alapokra leendő fektetve; midőn büntető és polgári perrendünk a szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság erős oszlopain fog felépülni; midőn a jelenlegi bizonytalanság a jogélet terén, egy igényeinknek megfelelő polgári törvénykönyv megalkotása által véget ér. Ha majd *ekkor*, ezen nagyszerű alkotások, melyekből másutt *bő áldás* háramló! az igazságszolgáltatásra, nálunk működésükben csak *kudarczot* fognak vallani, majd, de későn, rá fognak jöni a tudós politikai doktorok, hogy e tünemény oka abban fekszik, mert a jogszolgáltatás egyik oszlopát, az *ügyvédséget, könnyelműen romlásnak* indulni engedték.

Mert bármily kitűnő legyen elméletileg valamely ország igazságügyi törvényhozása, el kell satnyulnia a gyakorlatban, ha a *bíróság, az ügyvédség* nem állanak feladatuk teljes magaslatán. A bíró alkalmazza a törvényt, az ügyvéd előkészíti ezen alkalmazást a jogi tények fejtegetése, a jogi elvek magyarázata által. De e fölött az ügyvédség a népnek a jogkeresés terén első *vezetője, oktatója, tanácsadója*. Az ő kezében van letéve tehát a nép első jognevelésének fontos ügye. Viselkedése, egyénisége, tanácsa által emelheti a *jogérzetet* a népben, vagy elnyomhatja. Működése áldás, de megmérhetlen átok is lehet az államra.

Nem-e *botor*, de több, nem-e *veszélyes* eljárás

tehát, ha ily testületet, melynek kezében ily nagy államalkotó hatalom fekszik, a törvényhozás minden módon lealacsonyítja önbecsülésben és a közbecsülésben; midőn rendszeres intézkedések által kényszeríti a jobb, önérzetesebb elemeket, hogy maholnap végleg kerüljék ezen foglalkozást.

Hihető-e, hogy gyarapodni fogna az Úr országa, hogy erősödni fognának benne erkölcs és vallás, ha a szószékekről az ájtatos, jámbor életű lelkipásztorokat elkergetjük és ledér, feslett ficzkókat állítunk oda?

Ezen vészteljes politika igen érzékenyen fogja magát megboszulni és teljesedni fog a jövő nemzedéken az írás szava, hogy *az apák bűnei meg fognak tároltatni késő unokákon*. Mert a mit az utolsó évek rontottak az ügyvédségen, csak hosszú évtizedeken át lehetend majd megint felépíteni, és míg ez felépítve nem leend, egy valóban *igazságos, gyors és olcsó jogszolgáltatás lehetetlen*.

Fel kell hoznunk még a jelen állapotok teremtő okául a bíróság viselkedését az ügyvédség ellen, mely tudvalevőleg legtöbb esetben olyan, hogy mélyen sérti az ügyvédi önérzetet. Tán elég az ezen két testület egymás közötti viszony jellemzése végett utalni azon különbségre, mely ez iránt másutt és nálunk uralkodik. Angliában a bíró az ügyvédet „*my brother*“, Franciaországban „*cher confrère*“, nálunk „*ügyvéd úr*“ megszólítással illeti.

Ezen üreseknek látszó alakiságokban egy egész rendszer fekszik.

Ott a rokoni barátságot, az ezzel járó kölcsönös tiszteletet, az érzelem és törekvés közös voltát, *itt* a megközelíthetetlen feszesség, a kimért etikettet és különvált elszigeteltséget; *ott* az érintkezési pontok keresését, *itt* a kölcsönös kerülést jelentik ama szólamok.

Innét nálunk az örökös berzenkedés egymás iránt nagyban és kicsinyben, a törvényszéki teremben és azon kívül.

Nem szükséges kiemelnünk, hogy ennek kárát első sorban az *igazságszolgáltatás* maga vallja. Mert a törvénylátás eme két tényezőjének disharmoniája folytán a jogszolgáltatás nehézkes, kicsinyes lesz; belevegyül a pervitelbe önkénytelenül egy bizonyos személyes elem, mely akadályozza, hogy tisztán *tárgyi* alapon maradjon az ügy. De e fölött mind a bíróság, mind az ügyvédség tekintélye is mélyen *szén ved* a jogkereső közönség előtt, midőn a *kölcsönös bizalmatlankodás, idegenkedés és kicsinlés* jeleneteinek tanúja, melyeknek színhelyei a törvényszéki terem, a magánélet.

Így mind nagyobb és nagyobb körökre hat ki ama szerencsétlen igazságügyi politika, mely elég vak hinni, hogy az ügyvédség üldözésének következményeit *magára az ügyvédségre* lehet szorítani; mert valósult rajtunk is ama találó megjegyzés,

melyet egy francia író hasonló viszonyok közt az ügyvédekről tett:

„*La loi s'est moquée de lui; il est t on jouet jusqu'à ce qu'il ait trouvé le moyen de se venger d'un des ordre legal par un désordre plus grand.*“ *

Ezen elszomorító kép, melyet ügyvédségünk és törvényszéki szónoklatunk állapotáról s okairól futólag ecseteltem, tán nem a legügyesebb bevezetés oly műhöz, mely a törvényszéki szónoklatnak néhány szerény példányát akarja bemutatni az olvasó közönségnek.

Közel fekszik a kritikai következtetés, hogy milyen a *termő talaj*, olyan a *növényzet*.

Igaz. Ez szolgáljon is mentségül ezen véd-beszédeknek. De elvégre minden egyes *magban* önálló *egyéni* élet lüktet, mely csak bizonyos határig változik el a külhatások alatt. Talán az egyéni élet ezen szerény véd-beszédekben erősnek bizonyult. És talán tarthat igényt némi elnézésre olyan vállalkozás, mely a *mi* irodalmi törekvéseinknek *új*, eddig nem használt, de háladatos küzdőtér — a *törvényszéki szónoklatét* — kívánja megnyitni.

Budapest, 1881. április havában.

* *Frédéric Billot*: Du barreau et de la magistrature. Paris, 1851.1. 353.

VÉDBESZÉDEK.

Erue eos, qui ducuntur ad mortem,
et qui trahuntur ad interitum liberare
ne cesses.

Prov. XXIV. 11.

PESTVÁROSI RENDŐRI ÜGYEK.

1870.

A jelenlegi «Neues Pester Journal» 1870. már-

cius 13-án egy cikket közölt, melyben elbeszéli, hogy a városi tanács P. K.-nak, akkori tanácsnoknak 1867-ik évben, mint akkoriban helyettes főkapitánynak 480 firtot adott át azon utasítással, hogy azokat az illető nyilvános házak tulajdonosainak adja át. Nevezett tanácsnok e pénzt egész 1870. év elejéig, bár már 1868. évben letette helyettes főkapitány! hivatalát — mint hivatalos jelentésében mondja — *iratai közt elfelejtette*, és csak 1870-ik év elején terjesztette azt ismét vissza a tanácsnak. Ugyanaz év elején a Thaisz Elek, jelenlegi főkapitány egy keringő hír nyomán kutatni kezdett ezen pénz után, s azt derítette ki az illető pénztulajdonosokkal tartott vizsgálatok által, hogy azok a föntebb! pénzekből mit sem kaptak. Thaisz Elek 1870 február 18-ikán elkészíti a jelentést ez ügyben a tanácshoz, február' 23-án beterjeszti azt. De P. K. február 19-én be-

terjeszti az eltévedt pénzt a tanácsnak, azt hozván fel okul, hogy a pénzt hivatalos iratai közt mind akkoráig elfelejtette. A tanács e mentséget február 22-én e beterjesztést tárgyalván, tudomásul veszi, a beterjesztett pénzt az illető tulajdonosai között kiosztatni rendelte.

A cikk rosszalván a tanács magatartását, e felett éles szavakban kikelt.

A városi tanács e cikkben foglalt s az ő *magatartására* ez ügyben vonatkozó következő *kifakadásokban*:

«Der liebe Gott hat unserem Stadt-Magistrat wenn auch nicht den nöthigen Verstand, so doch eine ebenso wichtige Eigenschaft für sein Amt verliehen: eine dicke Haut. Von all' den zahlreichen und berechtigten Vorwürfen, welche seit Jahr und Tag gegen den Magistrat erhoben wurden, fühlt dieser sich nicht getroffen, seine dicke Haut macht ihn unempfindlich für Alles, und was andern ordentlichen Menschenkindern die Schamröthe in's Gesicht jagen würde, das macht unsern dickhäutigen Magistrat um so dickhäutiger, das macht sie um so stärker und kräftiger diese liebe, dicke Haut. Der p. t. Magistrat hat aber nicht nur eine dicke Haut, er hat auch ein starkes Gewissen, d. h. ein solches, welches viel ertragen kann und auch viel zu leisten vermag» — *rágalmat* talált maga ellen s elhatározta, miszerint a sajtóügyi közbábelő által megindíttatja a

nevezett lap felelős szerkesztője ellen a sajtóper a pestkerületi sajtóbiróság előtt.

Ez meg is történt, minek következtében 1870 május hó 24-re lett e panasz nyilvános esküdtszéki tárgyalása kitűzve, melynek folyamán az alatt következő védbeszéd tartatott:

Tekintetes esküdtszék! *

Esküdtszéki intézményünk fennállta óta tudommal az első eset ez, melyben egy önálló municipalis hatóság a sajtótörvényt híja segítségül a közvélemény ellen. Súlyt fektetek t. esk. uraim e körülményre, mert egyelőre es eltekintve minden mástól is, igen szomorú jelenségnek tartom azt is már, hogy a szabad szót, a nyílt férfias kritikát félni és üldözni kezdi azon közhatalmak is, melyek eddigelé legmelegebb előharczosainak s pártolóinak tartattak. Eddigelé közállapotaink változatosságában állandónak csupán a törvényhatóságok azon mintegy hagyományos szeretetét tartották, melylyel azok minden időben a vélemény szabadsága iránt viseltettek. Pest város hatósága megingatta ezen általános hitet, megtagadta municipalis léteiének alapföltételeit, a midőn üldözésbe venni határozta e város közönsége egyik tagját, önöknek t. esküdt uraim egyik polgár-

* Megjelent 1870-ben *Fekete Bernát* bizományában külön füzetben.

társát, mert ez szabad véleményt mondott e hatóság eljárása felett.

Jól tudom én azt t. esküdt uraim, hogy egy törvényhatóság is juthat azon kényszer helyzetbe, hogy megtámadott testületi becsületének védelmére keljen. De tudom azt is, hogy ezen testületi becsület nem azon képzetes önbecsülésben fekszik, melylyel a testület maga iránt van, hanem igenis azon reális nyilvános, önkénytes becsülésben, melylyel azok viseltetnek iránta, kik e törvényhatóság kebelében élnek. E becsülés tehát, és annak állítólagos sértése, és következőleg ezen sajtóügy, mely ezen állítólagos sértés folytán támasztatott azon viszony szempontjából lesz megítélendő első sorban, mely e törvényhatóság és annak polgárai közt fennáll.

Ha pedig e viszonyt vesszük, úgy azt találjuk, hogy e törvényhatóság e város közönségének ön választotta kormánya, akaratának végrehajtója, mely helyette szól, cselekszik, melyre községi egészségét, vagyonát, életét bízta, mely egész személyességét képviseli, melyre e város közönsége mintegy nép-felségi souverainitását ruházta. A mié ön ily fontos jogokat ruházott e hatóságra e városi közönség, kell hogy joga is Jegyen t. esküdt uraim, utána nézni, mint sáfárkodnak ezen becses jogaival, kell hogy joga legyen, nem csupán véleményét mondani e sáfárkodásról, hanem egyszersmind számon is kérni,

felelősségre vonni a hatóságot, s ez köteles szám-tételt adni, ez felelősséggel tartozik.

Ily viszony mellett t. esküdt uraim perbe fogni a város közönség egyik tagját azért, mert elég bátor volt utána nézni, mint sáfárkodott a hatóság a köz-ségi vagyon egy részével,, nem jelenthet mást, mint municipalis kényuraságot akarni megalapítani; ily viszony mellett e sajtóügy nem jelenthet mást, mint kényszeríteni akarni, hogy a városi kormánynak ne csupán szabad korlátlan kezet engedjen e városi közönség, hanem hogy lemondjon még azon koldus jogról is, hogy legalább/ennftani/on panaszkodhassék.

E sajtóper tehát első sorban azon viszony ter-mészetét s szentségét sérti, mely e hatóság s a város közönsége közt fennáll; és ez az első szemponttehat t. esküdt uraim, mit önök becses figyelmébe ajánlok ez ügy elbírálásánál.

De e fölött ezen és ilynemű sajtópereknek poli-tikailag *erkölcstelenítő* hatásuk is van. Nem azon politikailag erkölcstelenítő hatást értem én, mely abban fekszik, hogy ilynemű sajtóperek által e városi közönség tagjai *megfélemlítettnek* municipalis *jogaik* gyakorlatától, s így az önkormányzati nyilvános élet iránt közönyösökké tétetnek; hanem igenis ki kell emelnem azon közerkölcstelenítő káros hatást, mely abban fekszik, hogy azok — mi több — egyenesen *polgári kötelességeik megszegésére indítatnak*. Mert t. esküdt uraim azzal, hogy ezen város közönsége

törvénszabta időben és módon megválasztja municipalis közegeit, azzal nézetem szerint, az önkormányzati jognak csak formális oldalát teljesítette.

Eletet és valódi jelentőséget az csupán, a polgárok örökké éber gondviseléséből s részvételéből, buzgó felügyeletéből, fáradhatlan ellenőrködéséből meríti, melylyel azok a municipalis hatóság tevékenységét megfigyelik, nyomról-nyomra követik, pártolásukkal ápolják, s ellenszenvükkel elítélik s sújtják. Mind ezt tenni, t. esküdt uraim, nem csupán *joga*, hanem a közérdek nevében *kötelessége* mindenkinek. A midőn tehát a városi közönség egyik polgárát *ép ezen kötelességszerű eljárása* miatt kéri önök által t. esküdt uraim bűnösnek s megbüntetendőnek kimondani, egyenesen a polgári *kötelességek megszegését akarja önök ítélete által sanctionáltatni*. Ebben látom én e sajtóper közerkölcstelenítő hatását. Önök erre t. esküdt uraim segédkezet nyújtani nem foghatnak.

Ez a második szempont, mit önök becses figyelmébe ajánlok ez ügy elbírálásánál.

Nem mulaszthatom azonban el ezen sajtóügynek e fölött még kiváló poZüi/cai *jelentőségét* emelnem ki, melylyel különösen mostani időben bír, midőn a közvéleményben már megindult, s a törvényhozásban nem sokára meginduland a harc a municipalis önkormányzat és az állam központosító tendenciái között. Most t. esküdt uraim minden ballépés, min-

den inkorrekt eljárás, minden illiberalis cselekvény, mi a törvényhatóságok által elkövetetik, kétszeresen súlyos következményű lehet. A municipalis elv elleni amúgy is hangyamódra gyűjtögetik s halmozgatják már régóta — s fájdalom, nem siker nélkül — az adatokat a municipalis élet tarthatlansága ellen; óvakodnunk kell, hogy új fegyvert ez ellenek kezébe most ne adjunk. Ha pedig t. esküdt uraim ez intelligens város hatósága oly kevésbé respectálja a szabad vélemény jogát, hogy üldöztetését s megbüntetését kéri annak, ki ezen jogával ellene élt, úgy ez nemcsak új éles fegyvert nyújtand az önkormányzat régi elleneinek, hanem még legjobb barátai táborában is nem egyet fog eltántorítani a zászló alól. Ez pedig ép e döntő perczekben magának a municipalis ügynek kockáztatása lehetend hosszú évekre.

Azért ez t. esküdt uraim a harmadik szempont, mit önök becses figyelmébe ajánlok az ügy elbírálásánál.

Elvégre t. esk. uraim, ki kell még emelnem azon körülményt, hogy e sajtóügyet nem *maga személyében* a hatóság, hanem a kir. *jogügyek aligazgatósága*, által indította meg. Habáraz 1848: 18. tvczikk 19.§. *megengedi* ugyan, hogy ily esetben egy hatóság a közvádlót megbízza panasztétellel, nem teszi azt *kötelességgé*; mert respectálta a municípium önálló személyiségét, mert respectálta elhatározásának sza-

badságát. Én ezért a városi közönség méltóságának, a municipalis hatóság függetlenségének sokkal megfelelőbbnek találtam volna, ha e város hatósága, mint souverain municipium *önképviseletben saját fiskusa* által jelent volna meg e sorompók előtt, s nem bújtvonna ép ily alkalommal az állami közvádoló atyáskodó oltalma alá, — kit különben teljes tiszteletemről biztosítok.

A városi közönség municipalis büszkeségét s önérzetét látom én megsértve, e sajtópanasz ez alakban! megindítása által; ezért t. esk. uraim, e szempontot szintén bátor vagyok önök becses figyelmébe ajánlani ez ügy elbírálásánál.

Ezeket tartottam szükségesnek a védelem tekintetéből a fenforgó sajtóügy természetének jellemzésére egyáltalán fölhozni.

A dolog ilyenén állásánál, a midőn oly fontos érdekek sértetnek — mint kimutattam — általában ezen s ilynemű sajtóügy *puszta megindítása* által, méltán kérdezheti, mik azon ellensúlyozó okok, mik daczára ennek vádló városi tanácsot e panasz megindítására bírták.

En t. esk. uraim, *legjobb meggyőződésemmel mondom*, hogy ily *ellensúlyozó alapot nem találhatok* az incriminait czikkben, nem találhatok azért, mert nem ismerhetem el létezőnek azon egyetlen okot, mely kimentené e sajtópanasz megindítását, mert nem ismerhetem el létezőnek a városi tanács által

az incriminált cikkbe mintegy *belé erőszakolt rágalmazás büntényét.*

Meg fogom kísérteni önöket is t. esk. uraim meggyőzni arról, hogy az incriminált cikk rágalmat a tanács ellenében *nem tartalmaz.*

E végből bátor vagyok mindenekelőtt a panasz voltaképeni tárgyát szabatosabban *körvonalazni.*

A mint az incriminált cikk felolvasásából megérteni méltóztattak, az lényegileg *két* részből áll. Az *egyik* rész, mely az egész cikknek alapját teszi, melytől az elnevezését is nyerte, egyszerűen elbeszéli azon önök előtt t. esk. uraim ismert esetet P. K. tanácsnok úr és az eltévedt 480 írtról. E részét az incriminált cikknek, némi kivétellel, vádló városi tanács teljesen be is ismeri, azt valónak vallja, annak *elbeszélésében rágalmat maga ellen nem lát.*

A *második* része az incriminált cikknek azon *következtetéseket s reflexiókat* tartalmazza, melyek ez elbeszélt eset alkalmából és a városi tanács magatartásából ez ügyben vonhatók. Vádló városi tanács ezen következtetések s reflexiók *jogosultságát maga irányában tagadja,* és azoknak közzétételében *lát rágalmat maga ellen.*

Én t. esküdt uraim megkísérhetném, s tán sikerrel, a városi tanács egész tevékenységével ezen következtetéseket begyőzni. Én ezt nem teszem; elégségesnek tartom utalni önök becses figyelmét azon sötét képre, melyet vádlott védencz önök előtt ecse-

telt; elégségesnek tartom ezt, s tartózkodom e sötét képhez még sötét vonásokat hozzáadni. Az incriminált következtetések jogosultságát begyőzi a fennforgó eset is, s azért visszatérek ahhoz. A városi tanács elismeri tehát az elbeszélte tény, de tagadja következtetéseit.

Azonban az nem járja, hogy valaki bizonyos tény elismerjen ugyan, de tagadja következtetéseit.

A fennforgó ügyben is az elbeszélte esetet, ama következtetésektől a megítélésben külön választani ezért nem lehet. Vádló városi tanács tehát vagy nem ismeri el ama pénzeltévedés esetét, úgy megengedem, tagadhatja az abból vont következtetéseket; ha azonban a tanács — mint a vádlevélben teszi — *de mint a fölolvastott hivatalos okmányokból is kitűnik*, nemcsak be- és elismeri az elbeszélte tények valóságát, hanem bár későn és utólagosan, még rosszalását is fejezi ki a felett, úgy t. esk. uraim el *kell* fogadnia azon *következtetéseket* is, melyek a tanács irányában a tanács egyik tagja tettéből, és a tanács magatartásából vonattak az incriminált czikkben. Ha ezen következtetések nem dicséretet, hanem igenis komoly rosszalást tartalmaznak a tanács iránt, úgy t. esk. uraim vádlott védencz a *megsértett közérzület* nevében nem tett mást a *tanács ellenében, mint tett a tanács P. K. úr ellenében.*

De a vádló tanács a vádlevél folyamán azt állítja, hogy eme következtetések motiválására a kö-

rülményeknek a tanácsot illető része el lett ferdítve vádlott által.

Azonban ezen állítást megczáfolják a vádló maga által becsatolt és hivatkozott okmányok. Ugyanis azok szerint való, hogy P. K. jelenlegi tanácsnok 1867. évben, mint helyettes főkapitány 480 irtot vett át azon világos utasítással, hogy azokat a tulajdonosoknak visszaadja; való, hogy a tanácsnok úr ezen pénzt nemcsak hogy hivataloskodása ideje alatt az illetőknek ki nem adta, hanem hogy azt még régen hivatalának letétele után egész 1870. évig — hogy hivatalos nyelven szóljak — *iratai közt elfelejtette*; való, hogy ezen egész idő alatt a városi tanács számvevőségi közege által nem is tudakolta a pénz hollétét; való, hogy a vizsgálatok nem a tanács kezdeményezése, hanem Thaisz Elek jelenlegi főkapitány által egy szárnyaló hir alapján indítottak meg; való, bár a vádlevél tagadta, hogy ezen vizsgálatok még február 15-én kezdődtek; való, hogy P. K. úr február 19-én, *négy nappal* a vizsgálat megindítása után terjesztette be a tanács és tanácsnok által elfelejtett 480 frtot; való — bár szintén tagadja a vádlevél — hogy f. évi február 22-én, *midőn P. K. beterjesztése a pénz szerencsés megtalálásáról tárgy al-
tatott, a városi tanács azt egyszerűen tudomásul vette, annak újbóli kiosztását elrendelte, de P. K. iránt a rosszállásnak még egy árva szavát sem ejtette ki.* Való végre t. esküdt uraim, hogy csak márczius

29-én, — tehát az incriminált czikk megjelenése után 16 nappal látta jónak a tanács — a mint hallani méltóztattak — P. K. jelenlegi tanácsnok, ezen hivatalos mulasztását *hibának* nevezni és legmagasabb rosszaságát kifejezni. Miért nem történt ez már február 22-én, mikor a pénzt P. úr beterjesztő, s miért csak márczius 29-én, az incriminált czikk megjelenése után 16 nappal, — vizsgálni nem kötelességem.

Kötelességem volt csupán kimutatni, hogy nem az incriminált czikk, *hanem igenis u vádlevél ferdített*, hogy tehát a körülmények márczius 13-án teljesen úgy álltak, a mint azok a cikkben előadatnak, s hogy tehát február 22-én, midőn P. K. úr a csaknem három éven át eltévedt pénzt beterjesztette, a tanács egyszerűen ügyrendileg azt elfogadta s mintha semmi sem történt volna, az illetőknek kiosztatni rendelte.

Ha már ezen tényállást a legegyszerűbb észjárású ember elé tárnok s felkérnök véleményét a tanács hallgatása felett a pénz beterjesztésének tárgyalatása alkalmával, úgy — ha csak himezni-hámozni nem akarna és malitiosus nem volna — be fogná vallani, hogy a midőn a tanács ily eset fölött hallgat vagy *nem fogta fel* a dolog jelentőségét, vagy *érzéketlen* a körülmények azon bensőbb következményei iránt, melyeket az instinctiv érzés azonnal kitalál. Ha ezen következtetéseket vonná még a

legegyszerűbb ész, mennyivel inkább kell hogy vonja e tényállásból egy *intelligens journalista* — mint vádlott — ki a napi események változatos harczában embereket és cselekedeteket nem a csalékony kül-látszat, hanem valódi benső értékük s jelentőségük szerint tanulta meg mérlegelni és becsülni.

Ez egyszer tehát a közszokás ellen vádlott intelligentiájára kell hivatkoznom, mint mentő körülményre.

Dehát t. esküdt uraim, csakugyan rágalmozók-e ezen következtetések ezen körülmények közt, és egyáltalán rágalmozók-e e kifejezések ha valakiről mondjuk: «Gott hat ihm ein Amt, aber nicht den nöthigen Verstand gegeben», vagy „*er ist dickhdndig; er hat ein starkes Gewissen*“? '! Én tagadom t. esk. uraim! Egy kelléket sem találhatni ezen kifejezésekben, *mit hazai törvényeink, mit az összes jogtudomány a rágalom fogalmának* megállapítására kíván. Ezek szerint a rágalom tényálladékához megkivántatik, *hogy valakire becstelenítési szándékkal tudva levő hamis becstelenítő cselekvényeket fogjunk.* Már pedig t. esk. uraim, senki sem fogja állíthatni, hogy ezen kifejezések *egyáltalán* cselekvényeket, annál kevésbé becstelenítő cselekvényeket fognak a tanácsra, mit különben maga a vádlevél sem állít sehoh. Ezen kifejezések ellenkezőleg épen a tanács *mulasztására, passiv magatartására* vonatkoznak oly ügyben, és oly körülmények közt, hol határozott

cselekvésnek helye volt és szüksége fennforgóit. E kifejezések tehát a rágalomnak törvényes és jogi fogalmát nem állapítják meg. De azoknak értelme sem jogosít fel, hogy azokból a rágalmazást ki lehetne magyarázni.

Mert az t. esk. uraim, ha valakiről állítatik, hogy nincs annyi esze és értelme mint másnak van, körülmények közt az illetőre nézve tán *szerencsétlenség, de semmikép rágalom nem lehet*; ép oly kevéssé, mint az nem rágalom, hogy ez vagy amaz *nem szellemdús*, nehezebb vagy könnyebb *felfogású*. Az észbeli tehetségek megbírálása t. esk. uraim, egyáltalán *nem az esküdszék*, hanem igenis a szabad *kritikának* feladata, mert t. esk. uraim ha az észbeli tehetségek elbírálását is az esküdszék elé lehetne sikeresen hurczolni, úgy csakhamar minden szellemi impotentia az esküdszéki verdikt által fogná s akar-ná ünnepelni rehabilitását.

Ép oly kevéssé tarthatni rágalomnak azt, ha valakiről az mondatik, hogy *vastagbőrű*, vagy erős lelkiismeretű. Ez t. esk. uraim azon alkalmazásban, mint az incriminált cikkben használtatott, nem jelent mást ez átvitt értelmében, minthogy a tanács érzéketlen, indifferens a journalistika, a közvélemény figyelmeztetései iránt. Már t. esk. uraim az egyik hallgatja, a másik fitymálja ez intő szavakat; az egyik fogékony, a másik indifferens, az egyik lelkiismerete scrupulosus, a másiké erős, elbíró. Ezek

merően egyéni dispositiók, lelki állapotok s tulajdonságok, melyek mellett t. esk. uraim igen sok tisztességes ember magas kort ért el s becsületes halállal múlt ki, de melyek sem nem szégyenítő, sem nem becstelenítő. Sőt mondhatni, hogy nyilvános embereknél s testületeknél némelyike ezen egyéni dispositionnak mint pl. a vastagbőrűség csaknem politikai szükség; mert méltán igenis kicsinyesnek s igenis impolitikusnak lehetne mondani azon nyilvános embert s testületet, ki a közvélemény minden tüszurása iránt érzékenykedni, s mindjárt a sajtótörvény vészharangját meghúzni akarná.

Önök tehát t. esk. uraim látják ezekből, hogy az incriminált czikk *nem sérteni, nem rágalmazni, nem személyeskedni* akart; az ügy túlkomoly voltával amúgy sem férne ez meg; hanem igenis — mint kiemeli — Im Interessé dér Ebre dér Magistrates, welche die hiesige Bürgerschaft nicht befleckt sehen darf — tehát egyenesen a *tanács becsültetése érdekében* komolyan *meginteni* akarta a tanácsot, hogy ne adjon magatartása által ez ügyben új alkalmat, új tápot az amúgy is elégületlen közvéleménynek. Mert t. esk. uraim a mi ma a prostitúció könnyen szerzett pénzével történt, az holnap megtörténhetik a kérges és becsületes munkának veritékes vagyónával, — mi ma százasokkal történt, megtörténhetik holnap ezresekkel — *megtörténhetik, hogy eltvednek hivatalos iratok közt.*

Palástolgtató kímélet itt, mint egyáltalán hol közérdekek vannak a koczán, valóságos bűn volna; kétszeres hun volt volna vádlott-tói, kinek, mintjournalistának, amúgy is hivatásos kötelessége, *bátran megmondani az igazat.*

Ezek után tehát t. esküdt uraim, kérem önöket, legyenek önök megemlékezők ezen panaszügy elítélésénél mind ezen felhozott s motivált körülményekre; legyenek önök megemlékezők, hogy e panaszügyben önök nem csupán védenczem, hanem ama összes fővárosi becsületes journalistikának ügyét és tevékenységét is bírálják el, mely éveken át küzd már fáradhatlanul egy egészséges önkormányzati igazgatásért; legyenek önök megemlékezők, hogy önök ítélete vagy szentesíteni s állandósítani fogja sötét községi viszonyainkat, vagy egy szebb jövőnek leend kezdete; *legyenekönöktehát megemlékezők, hogy ez ügy elbírálásánál önök nem csupán védenczem, hanem hogy e város közönségének ügyét is bírálják el.*

Ha önök mindezekről, meg fognak emlékezni, ügy bizton reményiem, hogy önök ítélete védenczemre nem *gáncs*, hanem *dicséret*, tevékenységének *nem megakasztása*, hanem *bátorítás* további hasonló tevékenységre, nem *elítéltetés*, hanem *felmentés* leend.

Ítéljenek tehát t. esküdt uraim!

*

Vádlott az esküdszék által *egyhangúlag* felmentett.

POSTAI VISZONYOK.

1871.

BUGÁRSZKY MIKLÓS volt postatiszt az 1870. év fo-

lyamán egy hosszú cikksorozatot tett közzé a *postai közigazgatás* viszonyairól, melyben különösen *G. M.* miniszteri osztálytanácsos, *R. J.* pesti kir. postaigazgató és *L. K.* miniszteri titkár, hivatalos működése igen erősen ostorozva volt. Nevezettek *hivatalos minőségükben* és mint magánszemélyek sértve érezvén magukat ezáltal, *Szabó János*, a kir. ügyek aligazgatója, mint közvádó által megindították a sajtóügyi eljárást Bugárszky Miklós ellen a pestkerületi sajtóbíróság előtt és őt az 184-8. XVIII. t. ez. 11. és 12. §§-ban foglalt rágalmazás sajtóvétségének elkövetése miatt kérték felelősségre vonni. Az ügy nyilvános esküdszéki tárgyalása *1871. márczius 27-ére* tűzetett ki, mely a nagy bizonyítási készlet, a számos okiratok felolvasása és mintegy 30 tanú kihallgatása miatt ugyanaz nap reggeli 9 órájától *másnap reggeli 6½ órájáig egyfolytában* tartott. Ez volt egyike azon ritkább eseteknek, melyekben alkalmazást nyert sajtóügyi eljárás-

sunk azon intézkedése, mely szerint az esküdtszék ítélelethozatalig — bármennyig tartson is a tárgyalás, — szét nem oszhatnak. A bíróság elnöke, Sárkány József úr, ezért előzékenyen gondoskodott az esküdtek élelmezéséről, sőt már hálósobának is egy hivatalos helyiséget rendezett volt be az esküdtek számára.

A védbeszéd, mely alatt következik, reggel JVa órákor mondatott el.

Tisztelt esküdtszék! *

Midőn alkotmányos életünk visszaállításával rövid idő előtt a sajtószabadság is hosszú, halálos álmából fölébredett, a nép zöme osztatlan, őszinte hozsannával üdvözölte egy jobb jövőnek ezen új biztosítékát. Nem gondolta meg, hogy közéletünk ezen új eleme hatalom, mely nem csupán épít, hanem ront is; és fogadta azt minden kétkedés, minden hátgondolat nélkül, mert első sorban a *megszabadítót* látta benne, ki a rég lebilincsezett gondolatnak és szónak új, élettelje? röptét ad; szent tüzet látott benne, mely nem gyújt, nem pusztít, hanem melegít, és mely hivatva van megvilágítani közéletünk leghomályosabb zugait, a hatalom legtitkosabb fondorlatait.

Igenis, tisztelt esküdt uraim, a nép zöme őszinte örömmel üdvözölte a sajtószabadságot, mert tudta,

* Egykorú hírlapok után.

hogy az ő uralmával *vériét ér a hazugság uralma*; hogy emberek, tárgyak és viszonyok ezentúl csak azon színben fognak föltűnni, mely belső lényegük-ből és nem kölcsönzött külmezőkből sugárzik ki, mert tudta, hogy immár lejárt a *titkolódzások*, a *megtévesztések ideje*, és hogy ezek helyett a *világosság*, a *nyilvánosság* és *igazság* kendnek a közélet mozgató elemei.

De míg a túlnyomó többség a kinyert diadal fölött örömnépeket ült, egy töredék, bár számra kicsi, de hatalomra nagy, sötét lélekkel nézte a dolgok e fordulatát. E töredék szolgaságban születve, megrettent a szellem szabad mozgásától, mely hatalmas hullámban mindenütt susorogni kezdett; sötétségben nevelve, visszariadt a világosságtól; és titokban szövén fondorlatait, remegni kezdett a *nyilvánosságtól*, mely *megvesztegethetlen örként* tanúságot tesz mindenről mi történt és lett. E töredék nem tartozik a néptesthez; idegen tőle és csak nedvén élősködik.

E töredék nem képez ugyan külön osztályt, mely ridegen elválnék a társadalom többi részeitől, azonban — mintha tagjainak külön ismertető jeleik volnának — mégis megbontathatlanul *összetartanak*. Ámbátor közöttünk él, asztalainkat látogatja, társaságunkba jön, visszatart bennünket tőle mégis valami hideg idegenkedés; mert érzi mindenikünk, hogy nem hús a mi húsunkból, nem vér a mi vé-

vümből. Ha közénk vegyül, bizonyosan nem a részvét sugallata vezeti, hanem a vágy, titkainkba lopódzni; ha felette állunk, sötét gyűlölettel, ha alatta, mély megvetéssel viselkedik irántunk. Már merő *létezése* ezen töredéknek vészterhes, kétszeresen vészterhes, ha közügyeinket vezeti. *Ezen* töredék volt az, mely hivatva érzé magát dohos hivatali szobáiból vezetni akarna a szabadon fejlődő életet, mely a megcsontosodott alakiságoknak minden felszerkenő mozgást feláldozd, mely megölt minden életnyilvánulást, mert mindenhatóságával megsemmisített minden más tevékenységet és csak a magáét engedte érvényre jutni.

Tán felesleges tisztelt esküdt uraim önöknek megmondani e romboló töredék nevét. Kétségtelenül él még önökben tevékenységének fájdalmas emléke, és önkénytelenül elrebben önök ajkairól is ezen ecsetelt kép után a vészteljes szó: *bureaukratia*.

De kérdeni fogják tőlem, hogy minek idézem fel önök előtt sírjából e sötét szellemet? Hisz rég meghalt.

Én azonban azt felelem önöknek uraim, hogy még meg nem halt; azt felelem, hogy önök közt él, önök nyelvét beszéli, és hogy semmiben sem változott, mint hogy — még veszélyesebb lett.

Igenis uraim! mert míg *előbb*, mint a *kényuralom gyűlölt eszköze*, annak Kain jegyével homlokán általánosan felismerhető és azért kerülhető volt,

most az alkotmányosság szent mezében és harczi jelenyeivel jár és kel közöttünk, és megteveszti azokat is, kik ennek lobogói, ennek jelszavai alatt őszintén küzdenek a szabadságért.

A burokratia azon értelemben, a mint azt mindnyájan gyűlölni tanultuk, közéletünkben még egészen kiirtva nincs. És ha az alkotmányosság kiterjedt felelősségével, átlátszó nyilvánosságával a közigazgatás számos tereiről diadalmasan ki is szorította a burokratitát, egyik fontos terén hatalma még mindig megtöretlen, befolyása túlnyomó maradt.

Ezen fontos tere a közigazgatásnak pedig a *postaigazgálás.*

Vessenek uraim egy pillantást e térre. Nézzék csak, miként igazgattatik ezen nagy államgazdasági intézmény még mindig avult rendeletekkel, melyeket a boldogult udvari kancellária a 30-as és a nyílt absolutismus az 50-es években alkotott. Nézzék ama nehézkes, csupa üres alakiságok- és apróságokban pihegő szellemet, mely azon rendeletekben él. Nézzék ama rideg incollegialitást, mely magasabb és alacsonyabb közt uralkodik. Nézzék ama megvető kicsinylést a nagy közönség, iránt, mely hivatalos egyenruhát nem visel. Nézzék azon titokszerűséget és homályt, melybe a postaigazgatás burkolódik, de nézzék különösen ama ijesztő mérvben szaporodó postai sikkasztásokat és lopásokat — szóval

az ezekben nyilvánuló corruptiót, e hű kísérőjét a burokratizmusnak — és önök kénytelenek lesznek megváltani, *hogy itt egész meztelenségében honol még a burokratia.*

És mégis uraim, mily kárthozó, hogy az állami tevékenység épen *ezen* terén áll még fenn meg nem tört erőben ezen alkotmányellenes hatalom.

Mert uraim az állam elvonta az *igazságszolgáltatást*, az *adóügyet* és többet *mást* az önkormányzati törvényhatóságoktól azért, mivel azon általánosan kötelező *érvényt*, melylyel ezeknek mindenki irányában bírnia kell, csak az *állam* adhatja meg. Az állam *ezen* tevékenységeinek kiindulási pontja tehát csak a *hatalom*, a *tekintély*.

Egészen más kiindulási pontja van azonban az állam *postai* tevékenységének. Nem azért gyakorolja ezt saját közegei által, saját souverainitása alatt, mert *érvényt* e nembeli intézkedéseinek csak tekintélye által adhat, hanem egyszerűen az okból, mert azon nézetben volt, hogy az érdekek, melyek a postai intézménnyel kapcsolatban állanak, senki másnál nem annyira *biztosítottak*, mint az állam kezében; mert egy szóval a nagy anyagi vagyon, melynek forgalmát a posta közvetíti, csak az államra *bizható*.

Nem a hatalom, hanem egyszerűen a *bizalom* az állam megbízhatóságában tehát kiindulási pontja postai tevékenységének, vagy az érem másik oldalát

véve, a *bizalmatlanság* az egyesek és az önkormányzati törvényhatóságok iránt.

Elfogadom ezen álláspontot uraim; de épen azért, mert ez a bizalom és bizalmatlanság dolga, ép a postaigazgatás tekintetében a legnagyobb nyilvánosságot kell-követelnünk, és meg nem elégedhetünk azon uralkodó bürokratikus titkossággal.

Elfogadom ezen álláspontot, és mert ez az állam becsületességének és becsületének kérdése, oda kell törekednünk, hogy oly eljárásnak még lehetősége is kizárassék, mely ezen mindnyájunk előtt szent becsületességre a legcsekélyebb mocskot háráthatna.

Azonban tisztelt esküdt uraim, fájdalom, mi történik ezen irányban a postaigazgatás terén? Szükséges-e, hogy figyelmüket különösen felhíjjam az ott ijesztő módon elharapódzott viszonyokra? Szükséges e, hogy szemeik elé tárjam a *megbizhatlanságnak* azon számtalan példáit, melyek a postaigazgatás lényegével oly éles ellentétben állanak? Szükséges-e önök emlékezetébe idéznem azon számos postai sikkasztást és harácsolást, melyek nálunk, fájdalom, napirenden vannak?

Üssék csak fel a *miniszteri költségvetési előirányzatokat*, és ijesztő bizonyossággal találni fogják, hogy míg más országokban nagyobb postai forgalommal 20—30,000 frt, nálunk csekélyebb forgalom mellett 140—150,000 frt fizetendő postai sikkasztá-

sokért kártérítés címén az állam által az adózók filléreiből. Hisz kénytelen ezt elismerni maga a közvádoló is a tárgyalás során megejtett tanúkihallgatások alkalmából; hisz magunk is napról-napra olvassunk kisebb-nagyobb postai sikkasztások és küldemények eltévedéséről; hisz mindnyájunk, kereskedők, iparosok, ügyvédek érezzük naponta a postaigazgatás nyomasztó megbízhatlanságát.

Nem-e jutottak már postai viszonyaink oda, hogy míg előbb pénzesleveleknél a borítékon tartalmukat jeleztük, most szándékosan abba hagyjuk, hogy a postai]<özegek figyelmét fel ne költjük?

Ha már most, tisztelt esküdt uraim, ily viszonyokkal szemben kérdik, hogy hát *ki felelős* ezekért, sokan önöknek azt fognák felelni, hogy természetesen az *illető szakminiszter*, kinek szakmájába a postaigazgatás tartozik. Igazuk van azoknak, kik ezt felelik önöknek, de csak — részben.

Közvetve a miniszter is felelős; de *közvetlenül* és első sorban kétségtelenül *az felelős*, kik a minisztérium kebelében a postaigazgatás élén állanak — és ezek *e sajtóperben éppen a panaszos urak*.

Szomorú volna, ha az illető hivatalnokoknak hivatalos eljárásukért csupán a miniszteri felelőségnek amúgy is fölötte szellős köpenye alá kellene bújni, hogy személyes felelőségek alól szabaduljanak. Absolutistikus kormányok alatt lehető, hogy a miniszter mindenhatósága által alárendeltjei eljá-

rását is födi. De alkotmányos kormány alatt nemcsak a miniszter, hanem hivatalnokainak mind-egyike *saját személyében* is felelős.

Alkotmányos országban a felelősség a miniszterrel csak kezdődik, de nem végződik, lenyúlik az utolsó hivatalnokig.

Én legalább így értelmezem az alkotmányos-ságot, és értelmezik mások önökkel, uraim, kik nemcsak alkotmányos *formákat*, hanem valóságos alkotmányos *biztosítékokat* kívánunk.

Ezen szempontból kell önöknek, t. uraim, az incriminait cikkeket megítélni.

Vádlott, mint volt postahivatalnok, mint senki más volt abban a helyzetben, hogy a postaigazgatás legtitkosabb vakondútjait ismerje és megmutathassa. Ő, hosszú éveken át eszköze a „rendszernek“, tanúja a *működő személyek* ténykedésének, mint senki más azon helyzetben volt, hogy teljes szakismerettel ostorozhassa azt és leálcázza ezeket.

Igaz ugyan, hogy e személyek *magasabb hivatalnoki* állomásokon vannak. De ez nem elég ok a hallgatásra vagy elpalástolgatásra, sőt ellenkezőleg ok a szólásra.

Igaz az is, hogy a sérelmes cikkek nem csupán éles kritikáját, hanem teljes megsemmisítését tartalmazzák a legbensejében *rothadt rendszernek*. De ez nem lehet ép ezért szemrehányás vádlottra, hanem inkább dicséret.

Különben, uraim, bármiként döntse el önök ítélete ezen ügyet, nem fogják megtagadhatni vádlottól férfias elszántságának elismerését, melylyel ő az ismeretlen, a befolyás nélküli, bátorkodott szembe szállani — nagy állású és befolyású emberekkel, és pedig nem ön-, hanem közérdekből. Nem fogják tőle az elismerést megtagadhatni azért, hogy kíméletlenül *napfényre hozta* a közigazgatás egy fontos ágában elharapódzott *visszaéléseket*, nem riadva meg a nagyok haragjától és a hatalom bosszújától, melyek oly mindenhatók.

Mert el kell önöknek is ismerni azok után, mi- ket e tárgyalás során hallottak, hogy a vádolt cikkeknek más jelentőségök is van — minthogy csupán tárgyai legyenek e sajtópernek. E vádolt cikkeknek azon eléggé nem becsülhető jelentőségök van, hogy *alkalmat nyújtottak postaviszonyainkat, mikhez annyi szó fér, ezen népbíróság előtt az abban nyilatkozó közvélemény által elítéltetni*; azon jelentőségök és érdemük van különösen, hogy ezen tárgyalás által egész meztelenségében feltüntették előttünk azt, mi különben tán örökre eltemetve maradt volna a dohos hivatali szobákban és szüette aktákban, de mit tudunk az első feltétel arra, hogy a bajon segítsünk.

Uraim! Önök *minderről* meg fognak emlékezni a döntő pillanatban, midőn ítélelhozatal végett visz- szavonulandnak lelkiismeretök csendes magányába.

Nem akarom, mert nem tartom szükségesnek, önök előtt hosszadalmasan az egyes *tanuk vallomásait* apróra szedni. Nem fogom különösen a panaszosok alatt alkalmazott hivatalnokoknak mint tanuknak vallomásait értékök és megbízhatóságuk tekintetében bonczolgatni. Sőt készségesen elismerem, hogy nagyban és egészben oly *szabadsággal*, oly *őszinteséggel* tétettek, mint az másként *becsületes* emberektől várható nem is volt, daczára a *függőségnek* panaszosoktól, mint felettes hatóságuktól.

Azonban mindennek daczára vallomásaikból kiérzik egy bizonyos neme a belső elfogultságnak, a megkötöttségnek, mely nem engedik mindig az egyes igazolandó tények körvonalait élesen *kidomborodni*.

De elvégre, uraim, a *bíró* csak az után ítélhet, a mit a tanú *megmondott*; önök azonban, *esküdt* uraim, az után is ítélhetnek, mit a tanú *elhallgatott*. Önök tovább fogják fonni bizonyosan a vallomás fonalát, ha az netán közbejött tévedés, hiba vagy félreértés folytán meg is szakadt; önök okos, igazságos következtetéssel át fogják hidalni az úrt, mely itt-ott a tanúvallomás és a változhatlan tény közt tán tátong; tekintetbe fognak venni, mi világosan bizonyítva, de figyelmen kívül nem fognak hagyni, mi teljesen bizonyítható egyáltalán nem volt: — szóval, önök mellékeseket is fognak latolni, bár első sorban csak a *lényegét, csak valódi értékét a dolgoknak*

fogják tekintetbe venni, bármi által legyen is az el-
takarva.

Csak ha *így* fognak eljárni, lesznek önök való-
ban *igazságosak*: csak *így* találандják önök, hogy
vádoltoknak a *bizonyítás sikerült*.

Védelmem vége felé siet.

Tisztelt esküdt uraim! A küzdelem, melyet,
mondhatni csaknem egy egész hosszú napon át vál-
tozó szerencsével, majd fokozódó, majd lankadó
szenvedélylyel önök előtt küzdünk, vége felé köze-
ledik. A képek, melyek figyelmeket hosszú órákon
lebilincselék, oszladoznak. Önök szelleme elvégre
nyugalomra tér, csak önök *lelkiismerete*, uraim, az
igazságnak ezen öre, *marad ébren*, hogy a tünemé-
nyek e tarka tömegéből kiválaszsa mi valódi, mi
hamis, mi természetes, mi mesterkél.

Nem az mit a *panaszos* itt fölhozott; az sem
mit *vádolt* válaszolt nem kötheti meg kizárólag önök
elhatározását; — hisz mint érdekelt felek kétség-
telenül mindkettő túloz. Az sem befolyásolhatja
lényegesen az önök meggyőződését, *mit én*, mint
védő, önök előtt elmondtam, — tán elragadt az ügy
heve. Az sem állapíthatja meg *kizárólag* önök ítéle-
tét, mit a bizonyítékok egymást kiegészítő és meg-
semmisítő játéka önök előtt feltüntet; — hisz ki
határozhatja meg, hogy mennyiben egyezők a külső
törvényes vallomások a bensőkkel.

De igenis, uraim, kell hogy *az* és *kizárólag az*

állapítsa meg önök ítéletét, mi mindezekben összevéve mint való foglaltatik; az, mit önök lelkiismerete előszeretet és gyűlölet nélkül minden körülmény tekintetbe vételével mint a főnforgó viszonyok közt legigazságosabbat találni fog.

A bíró természetesen könnyebben dönthet ily bonyolult ügyben. Állása kevésbé kényes, mint az önöké, mert ítélete határát találja a törvényben, melyen ő túl nem teheti magát. *A bíró ítéletének törvényesnek kell első sorban lenni, nem igazságosnak;* ha ez is, nőm az ő érdeme, hanem a törvényé.

Önök állása, uraim, sokkal nehezebb és kényesebb, mert önök elhatározásaiban szabadok és semmi által korlátozva nincsenek. De azért *önöké az érdem szabad akaratukból, önszántukból igazságosnak lenni.* Önök igazságosak lehetnek nemcsak a *törvénynyel,* de a törvény *ellen* is. Önök igazságosága ez irányban határt nem ismer, és a hatalom, melyet ez által önök szava rejt, bővebb és souverainebb, mint egy fölkent fejedelmé. Ő csak a *kegyelem* nevében, önök az *igazság* nevében mentik fel a vádlottat; ő csak a *büntetést* semmisíti meg, önök magát a *bűnösséget* törlik el.

És mivel ezen csodálatos hatalom gyakorlatában önök egyedüli szabályozója az önlelkökben felismert *igazságosság,* útmutatóul vissza akarom híni emlékezetükbe a bibliából egy gyönyörű példáját az emberi viszonyokra szóló, valódi igazságosságnak.

A midőn ugyanis az Úr Szodomát bűnei miatt elpusztítani akará, eléje lepett Ábrahám és szóld: meg akarod rontani Szodomát és elveszteni az igazat a gonosszal? És szóla az Úr, ha csak *tíz* jámbort találok benne, megbocsátok az *egész* városnak.

Esküdt uraim! Mérjenek *ezen* mértékkel, midőn vádlott *állításai* fölött ítélnék, és meg vagyok győződve, hogy határozatuk vádlott fölött felmentő leend.

Isten önökkel, tisztelt esküdt uraim!

*

Az esküdtszék elé a sajtóbíróság által 55 kérdés terjesztetett, melyek részint panaszosok *hivatalos működésére*, részint *magán személyökre* vonatkoztak.

Az esküdtszék vádlottat azon rágalmazás vádja alól, melyek panaszosok *hivatalos működésökre* vonatkozott, tíz szavazattal kettő ellenében *fölmentette*, de a *magánrágalmazás* vétségében *vétkesnek* találta.

A KISDEDEK PERE.

1871.

A BUDAI tabáni elemi iskolák tanítói ellen *Bernáth József* iskolai gondnok egy cikket tett közzé 1871. márczius 12-dikén, melyben a tanítás és tanulás sülyedését panaszolja nevezett iskolában, és melyben a tanítóknak a gyermekekkel való bánásmód fölött igen épületes dolgokat beszelt el. Különösen ki volt a cikkben emelve, hogy *annyira megüstöközik* a tanítók *a kis gyermekeket*, hogy egész csomagokban kezökben tapad a kitépott haj; pofozák, ütlegezik, úgy hogy a kicsinyek gyakran *véresen* és *dagadva* kerülnek haza az iskolából. Panaszolja továbbá a cikk, hogy a fegyelem teljesen megfogyatkozott az iskolában, mit több példával bebizonyítani törekszik.

A megtámadott tanítók ennek folytán sajtópert indítottak rágalmazás miatt a pestkerületi sajtóbíróság előtt *Bernáth József* ellen a sajtótörvény 11. §. alapján, miután ők *hivatalos* minőségük és tevékenységük tekintetében érezték magokat sértve.

Az esküdszéki tárgyalás ez ügyben 1871. jun. 22-dikén tartott meg.

Vádlott érdekében a következő védbeszéd tartott:

Tisztelt esküdszék! *

A közélet terén nagy és mélyebb gyökeret vert bajok sohasem erednek egyetlen egy forrásból. Tán érdekében állhat valamely pártnak kizárólag egy okban keresni a túlhatalmaskodott baj csíráit; tán céljaiban feketik valamely külön érdeknek meghamisítani az elharapódzott kórállapot kiindulási pontjait; tán hajlandó és kész lesz a felületes elme ily jelenségek megítélésében a legközelebb és legszembeötlőbb okot választani; de mindezek a tünények valódi magyarázatát s megértését megadni sohasem fogják, mert hiányzanak bennök az arra szükséges első kellékek, hiányzanak bennök az elfogulatlanság akarata s képessége.

Az, ki menten minden pártcéltól, ki kiirtva minden külön érdeket kebléből, csupán valódi egyszerűtetből vizsgálandja ama bajokat, ki eme vizsgálódásaiban nem érend be az első, egy szerencsés pillanatban talált plausibilis okkal, hanem el nem lankadva bevonand elmélkedése körébe minden lehető jelenséget, az, tisztelt esküdt uraim, kétségkívül tapasztalni fogja, hogy a közélet terén fölme-

* A „*Themis*“ jogi lapnak 1871 jul. 4-dikén kiadott 27. számában megjelent.

riilt állandó kóros állapotok döntő alakot tán egy határozó körülménytől, de benső fejlődést és erőt száz meg száz távoli és közeli és legkülönfélébb forrásokból nyertek, s hogy azok mindaddig míg meg nem szűntek, mindazon számtalan forrásból húzzák titkos és mintegy láthatlan szállakon át táplálékukat. Csak ezen tapasztalat, a valódi termékenyítő tapasztalat; mert csakis ez vezet be bennünket amaz összes ellenes jelenségek voltaképeni műhelyeibe, csak ez ismerteti meg velünk az ottan működő összes pusztító tényezőket, s csakis ez nyújt azért útmutatást azok végképeni megsemmisítésére.

Mennyire igaz e tétel, mutatja, t. e. uraim, iskolaügyünk.

Fájdalom, hazánkban még mindig szó van népiskolakérdésről; fájdalom, mondom, mert a közvélemény ezen terminológia alatt azt érti, hogy van iskolaügyünk helyett «iskolabajunk». Össze is ültek s össze is ülnek időnként az avatott s avatatlan iskola-doktorok, tanakodnak s rendelnek, az egyik pártállása szerint csupán a *kormányhatóság tétlenségének* tulajdonítja iskolaügyünk szánalmas állapotját; a másik nemzetiségi és hatalmi szempontokból „*ázsiai indolentiánkban*“ találja a baj kútforrását, mások ismét *társadalmi darabosságunkban*, némelek ismét kizárólag azon *nyomorúságos anyagi helyzetben*, melylyel az iskolaügynek képviselői és végrehajtói, a tanítói kar nálunk küzdeni kényszerül.

Mindezen nézetnek van bizonyos határok közt némi jogosultsága, de csakis együtt véve; azonban a hiba épen abban fekszik, hogy mindegyik kizárólagos jogosultságot s elsőbbséget követel magának; s így tanügyünk bajai megítélése körül is nyilvánul az egyoldalúság átka, mely vagy nem éri el a valóságot, mert ki nem merít minden tényezőt vagy *túl* megy a valóságon, mivel az egyszer elfogadott nézet legutolsó parányi consequentiáit is csökönösen egyedül boldogító formulája alá akarja erőszakolni.

Pedig e különféle érdekből tüntetett okokon kívül vajmi sok más tényező eredményezte és eredményezi még jelenleg is, hogy tanügyünk bajai — mondhatni — oly annyira elfenésedtek!

Védbeszédem körén túl esném, t. e. uraim, ha önök előtt taglalni akarnám mindezen okokat. Szorítkozhatom *egyre* csupán ezúttal. Egyrészt azért, mert épen ez s következményei iskolai állapotainkra kellő méltánylást oly ritkán nyertek, bár messzeható fontosságuknál fogva igenis megérdemlenék; s másrészt, mert e jelenlegi sajtóper ép ezen ok következményeinek elfogulatlan megbírálása alkalmából indítatott védezcsem ellen.

Ezen ok, melyet kiváló részben terheli iskola-viszonyaink nyomorult állapotának bűne, t. e. u., azon eljárásban keresendő, nézetem szerint, melyet a tanügy képviselőinek, a tanítói karnak *egy része*,

magasztos hivatása teljesítésében ugyan, de e hivatás nagy és népalkotó elvei teljes megvetésével követ.

Távol legyen tőlem, hogy követ hajítsak azokra, kik tán nem egy ízben nyomorral, de mindenesetre az élet fáradalmával küzdenek; távol legyen tőlem, hogy csak egy fikarczot is csökkentsek azon bámulás és tisztelet értékéből, melyeket a tanítói kar önfeláldozó tevékenysége teljesen kiérdemel; sőt ellenkezőleg, ha valaki, úgy én magam is fennen becsülni tudom azon emésztő s fáradságos működést, mely zaj nélkül mintegy láthatlanúl, de eredményeiben, áldásosan építkezik az iskola csendes szentélyeiben a népek nagyságán s hatalmi állásán.

Ezek ellen, kik ily módon fogják fel, s kik ily értelemben teljesítik hivatásukat, a vád gáncsoskodás hangján kelni ki, annyit tenne, mint önnépünk, önvérünk jövőjén követni el gyilkosságot.

De, t. e. u., nem is ezekről van itt szó; ezeket minden nemesebb kebel részéről rég környezi a hála és elismerés. De igenis szó van itt *azokról és azok ellen*, — és kell, hogy szó legyen róluk és ellenük mindenütt, a hol csak alkalmá nyílik a szónak, kik azon magasztos hivatást, melyre őket a törvény s közbizalom hívta, tetteikkel lealacsonyítják, kik a családoknak, a nemzetnek legdrágább kincseit, jövőendőjüknek reménydús zálogait, az ifjú sarjadékat elvesztik; kik a helyett, hogy a szeretetnek, a sze-

lid erkölcsöknek tanait ültetnék a zsenge kehiekbe, a gyűlölet és szenvedélyesség magvait hintik el durva eljárásuk által; kik a helyett, hogy niáraz ébredező lélekben tiszteletet gerjesztenének az *igazságosság és törvény* iránt, öncselekményeikkel mutatják, hogy az igazságosság még az ártatlan gyermek iránt sem gyakoroltatik, s hogy a törvény pusztá hang, melyen magát túltenni a tanítói önkénynek is szabad.

Igenis, t. e. u., csak azokról s azok ellen van itt szó, kik *intés* helyett *botokat, tanítás* helyett *ütleget* osztogatnak, kik az iskolából *csárdát* csinálnak, hol nem a meggyőző *szó*, hanem a *fűtykös* az uralkodó.

Önök megértették, t. e. u., az incriminált czikkből, önök hallották fájdalommal az elő tanúvallomás szavaiból, *minő* tanmód szerint, minő taneszközzel akarják ezek nagyra nevelni s oktatni gyermekeiket; de, t. e. u., önök megértették egyúttal, hogy e tanmód szerint és ez eszközökkel gyermekeinket oktatni *sohasem*, de igenis csak örökm/*omór ékokká* tenni lehet.

De ha az incriminált czikkben fölemlített s a tanúvallomások által valónak bizonyult durva bánás és eljárás teljes megtagadása a józan tanításmódnak, és főleg korunk humanisztikus fölfogásának, ha az mélyen sért minden nemesebb emberi szívet, mely kétszeresen melegen lüktet az ártatlan gyer-

mekert, úgy, t. e. u., én még ezek fölött igen bűnös merényletet látok bennök azon nagy és alaptörvényeinkben szentesített *elvek* ellen, melyekre honunk alkata és kormányzata jelenleg fektetve van.

Én nem érthetek egyet azokkal, kik az államéletet az egyes állami s egyéni tevékenységek mechanikus halmazatának tekintik, mely tevékenységek atomistikus különváltságban állanak egymáshoz. Ellenkezőleg, én azon nézettel tartok, mert a népek művelődési története is szól mellette, hogy az *államélet*, mint az *egyéni phisikai élet egy* valószínűségi élő *Organismus*, s hogy abban a különféle tevékenységek benső harmonikus összeműködésben és összefüggésben vannak. Azon elv, mely életelve az *egyik résznek*, kell hogy életelve legyen a másiknak is; és azon eszme, mely éltezi az egészet, éltezi a legparányibb részt is. Lehet, hogy emez eszme, emez elv itt más nevezettel bír, mint amott; lehet, hogy lokális okok folytán más alakban és közvetítésben tűnnek fel, mint ott; de lényegében ugyanazon eszme az, melynek örök törvényei szabályozzák az életet ott és itt.

Azért oly országban, melynek állami alkata a *rideg önkény elvén az egyéni szabadság s individualitás megvetésén épült* fel, ott, t. e. u., államélet minden terén, ezen elvek szabandnak törvényt. Ott, hol a *kancsuka* uralkodik a közjogban, a szabad egyéniség és önelhatározás méltánylása sem a *családi*,

sem a *községi*, sem a *vallás*, sem az *iskola* életében irányadó nem lehet s nem lesz.

Ott pedig, hol a nyilvános élet sarkalatos pontja az *emberi egyéniségnek* mint önczélú és ön-akarató élő tényezőnek *becsülése*, ott, t. e. u., útat törend magának ezen magasztos elv a társadalmi együttlét minden nyilvánulásában, ott sikeresen átalakítand saját értelmében minden viszonyt, sőt minden szokást, s reájok sütendi saját signaturáját. íme nálunk is megindult ama nagy fejlődési processus, mely végcéljaiban az egyéni individualitás felszabadítására vezet.

Az 1848-diki törvényhozás véres vajúdasok közt proclamálta a *vallás és oktatásügy*, a *föld és munka* szabadságát, későbbi törvényhozásunk megalkotta a *nemzetiségi*, a *zsidók egyenjogusítási*, a *községi*, a *megyerendezési* törvényt; eltörölte a *büntevők bot és testi* büntetéseit, s megalkotta a népiskolai törvényt, mely avatott s jóakarató kezekben új virágzásnak indítani van hivatva az elcsenevészett iskolaügyünket.

Nem-e *kiindulási pontja* és célja mindezen törvényeknek az egyéni individualitás *becsülése*, önelhatározási jogának *szentesítése* a köztevékenység minden terein?

És nem bűnös merénylet-e azoktól, kik a nemzeti szellem e nagyszerű áramlata ellenében fennen hirdetik cselekedeteikkel, hogy megvetik az egyéni

individualitás becslését az iskolában; kik véres nyomokkal írják gyenge gyermekeink agyaira, hogy bennük nem a jövő szabaddá polgárt, hanem önkényük és szenvedélyük kész játéklabdáját látják?

Különös elkésztő jelenség, t. e. u., hogy midőn a *törvényhozás még az elkorcsosodott büntetőben is tiszteli az egyéniséget*, megóvja életét s egészségét, és *megtiltja testi megfenyítésöket*, akadjon ember, ki a bűntevőtől megtiltott büntetést még durva brutalitással fokozva, egy zsenge ártatlan *gyermekre alkalmazza*.

Ezen önök előtt, t. e. u., általam jelzett eszmelánczolat folytán érezte és érezhette magát védenczem kétségkívül indíttatva az incriminait czikk írására.

Védenczem tette ezt nem mint magán ember, hanem mint *tagja* Buda főváros képviselő testületé által a törvény értelmében választott iskolai széknek. Tette ezt tehát törvényes állásában; tette azon kötelesség nyomása alatt, melyet kérlelhetlenül tőle megkövetel a népnevelési törvény, a midőn őt a 121. §. értelmében örévé teszi a községi tanügynek; tette ezt azon kötelesség nyomása alatt, melyet mint az iskolai szék tagja tett esküjében fogadott, mely szerint az élő Istenre esküdött, hogy a község iskolájának s oktatásnak ügyét lelkiismeretesen s tehetősége szerint előmozdítva, és hogy mint az iskolai szék utasítása szól, szigorúan fel fog ügyelni a taní-

tók hivatali kötelességeik pontos teljesítésére és a növendékekkel való szelíd bánására és tette, t. e. u., azon kötelesség nyomása alatt, melyet egy a tanügyért s haladásért melegen dobogó kebel önkénytelen mindig érez, midőn a tudatlanság s rosszakarát támadásai által veszélyeztetve látja e szent ügyet.

De, hogy csakugyan csupán ügybuzgalomból írta védenczem az incriminált cikket, mutatja legmeggyőzőbben azon körülmény, hogy az incriminált cikk szigorúan tartózkodott minden *név* megemlítésétől, és tartózkodott minden még oly csekély *körülmény jelölésétől*, mi csak legtávolabbról *sejteni* is engedné azok nevét, kiktől ama brutalitások és törvényszegések elkövetettek.

Az incriminált cikk, t. e. u., a *tárgyilagosságban* még tovább ment, a midőn nem vetve egybe az érdemeseket az érdemetlenekkel világosan kiemeli, hogy a felemlített durvaságok s törvényellenes cselekmények nem mind a tabáni tanítóktól, hanem csupán egy részétől eredt.

Hiányzik tehát, t. e. u., minden biztos támpont arra, hogy védenczem csak legtávolabbról is a személyek ellen kelt volna ki, hiányzik tehát egészen a védenczemre ráfogott rágalmazás subjectív tényálladéka.

De, t. e. u., nem csupán alanyi tényálladéka hiányzik a védenczem által állítólag elköveti rága-

lom vétségének; hanem hiányzik főleg tárgyi tényálladéka is.

Mert vádlott azon tényeket, melyeket az incriminált cikkben főlemlít, nem megbízhatlan szószátyárok mendemondáiból merítette; vádlott azokat mint iskolaszéki tag egyrészt önmaga közvetlen, vagy az iskolaszéki elnöktől hallotta, kikhez, mint illetékes iskolai hatósághoz az illető elkeseredett szülék maguk vitték panaszukat; ő mint törvényes iskolai közeg, önmaga látta a kitépett haj csomókat, a véres fejeket, a feldagadt gyermekarczokat; ő mint törvényes öre a községi iskolaügynek önmaga tapasztalta, miként vettetnek meg naponta ledér cynismussal a községi és országos iskolatörvények. És főleg azért hiányzik a tárgyi tényálladék, mert az önök előtt alig elhangzott tanúvallomások által, vádlók mint községi tisztviselők ellen felhozott állításai védenczemnek az 1848. XVIII. tcz. 14. §-a értelmében több mint felesem begyőzve vannak.

Ily körülmények közt tán fölösleges is tovább reflektálni a vádleवल azon állítására, mintha az incriminált cikkvádlók magán jellemére vonatkoznék. Ez egészen körén kívűl esett az incrim. cikknek, s azért egész helytelen, ha a vádleवल a sajtótörvény 12. §-ra van alapítva.

Mindezekből, t. e. u., önök látják, hogy nem magánérdek, hanem egy mindnyájunk előtt magasabb ügy, a népnevelési ügy érdeke sugallta védenc-

czemnek az incriminált cikket, önök látják, hogy nem journalistikai viszketeg, hanem egy az eskü szentségével megerősített törvényes kötelesség szorította kezébe védenczemnek a tollat; önök látják, hogy nem önalkotta rémképeket festett önök előtt, hanem csupán az elkeseredett szülék panaszait, a bántalmazott zsenge gyermekek segélykiáltzásait tolmácsolta önök előtt.

Én ezért *nyugodtan* bocsátom ez ügyet önök elítélése alá, mert meg vagyok győződve, hogy önök verdiktje a megbecstelenített iskolára *újbóli beszentelés*, a megzaklatott szülei keblekre *megnyugtatás*, a kis ártatlan gyermekekre a *béke* szózata leend.

T. e. u.! Mindezen szent érdekek nevében vádlott fölmentését kérem önöktől!

*

Vádlott vétkesnek mondatott, de megkegyelmeztetett.

MAGYAR SOCIALISTÁK.

1872.

A PESTI kir. fenyítő törvény szék előtt 1872. április 22-én kezdetét vette ama nagy és annak idején meglehetősen zajt ütött *hűtlenségi* per, mely nyolcz napon át folytattatok le a pesti általános munkásegylet tagjai ellen, és mely „*magyar socialista*“ per nevezete alatt lett ismeretes. Vádolva lettek a hűtlenség büntényével *Külföldi Victor, Politzer Zsigmond, Farkas Károly, Ihrlinger Antal, Szvoboda Lajos* és *Essl András*. Más 21 tag ellen, kik a vizsgálat során szintén bele lettek vonva ez ügybe és hosszabb-rövidebb tartamú vizsgálati fogságban voltak a fővádlottakkal, később a vád elejtetek. Vádolva voltak pedig azzal, hogy a munkásegyletnek, melynek alapszabályai 1870. június 11-én belügyminiszterileg helybenhagyattak, bár a munkások szellemi és anyagi támogatására alakult, nevezett vádlott tagjai e helyett a legféltelenebb socialistikus szellemet kezdenék terjeszteni a munkások közt. Ezt pedig egyrészt egyleti közlönyük, másrészt pe-

dig a külföldről behozott ily tartalmú röpiratok, hírlapok terjesztése útján eszközölték. Vádoltattak azzal, hogy ezen röpiratok és hírlapok forradalmi irányúak, és az alkotmány megtámadását és felforgatását célozzák, a mennyiben az arisztokracia és papság ellen izgatnak, a közös tulajdonra törekszenek, strikokat idéznek elő, az általános szavazatjogot, az állandó hadsereg eltörlését követelik, a republikáért, a párisi commune elveiért propagálnak, és általános népszabadságot hangoztatnak. Vádoltattak továbbá, hogy a párisi communének némely tagjával, továbbá a hírneves európai forradalmi agitátorokkal folytonos levelezésben állanak, és hogy egyikében ezen leveleknek a gellérthegyi erőd fegyveres megtámadása, bevétele van jelezve, hogy ezáltal a fővárost hatalmukba ejtsék. Vádoltattak végre azzal, hogy a commune áldozataiért gyászmenetet rendeztek a városligetbe a Marseillaise éneklése mellett. Ezen perrel kapcsolatosan egy más hfttlenségi per lett Politzer Zsigmond ellen eldöntve, melyben ez bűnösnek is mondatott.

Szvoboda Lajos vádlott munkásegyleti titkár védelmében mondatott az itt következő védbeszéd.

Tekintetes törvényszék!

Több egy esztendőnél, hogy a korona ügyésze porszemet porszemre, követ köre halmoz, hogy abból a hfttlenség! bűntény mesterkéltnél vádját con-

struálja. Több egy hétnél, hogy törekszik önök előtt t. bírám és a közvélemény előtt egyes részleteiben mutogatni és próbálgatni a vád alapjait, hogy meggyőzze önöket, miszerint ez alapok szilárdak, az anyag tartós; és íme, bár a védelem ezen egész időn át még meg sem érinté komolyan ez épületet tartó oszlopokat, porszem porszemre, íz ízre, darab darabra hull alá, és maga az egész ügyészi alkotmány önmagában roskad össze.

Oly nagy pusztán a nyilvánosság hatalma is, hogy mi a hivatalos szobák fojtó légkörében még mint ijesztő valóság letezett, a nyilvánosság elé hurczolva holt, életnélküli váznak bizonyult be. Oly nagy a nyilvánosság hatalma, hogy maga a tisztelt ügyészség megrémülve önalkotta művének következményeitől, minden más kényszerítő ok nélkül önmaga kénytelenül elejteni vádlottak legtöbbje ellen a vádat.

Pedig a helyzet a vád betérjesztése óta máig legkevésbé sem változott, pedig a lefolyt tárgyalás alatt mondhatni semmi különös és *más* ki nem derítettett, mi már előbb a vizsgálat folyamában kitéüntetve nem volt.

De ha a közvádoló a vád megszorításával annak szép bizonyítékát adta is, hogy jobb meggyőződése ellenére a vádat fentartani nem tarthatja önlekiismeretével megegyezőnek, úgy ez a vádlottaknak nem lehet elegendő elégtétel azon sanyargatásokért, me-

lyeket szenvedniük kellett, és melyek annyival sajtó góbban fájnak, mert maga a közvádló bizonyítja eljárása által, hogy azokat egész ártatlanul szenvedték.

Ha a közvádló azáltal, hogy a vádat a vádlottak legtöbbször ellen elejtette, *védőjévé* vált ezen vádlottaknak, úgy kell, hogy az *eddig* védő is szerepet váltson és a védelem békeszavai helyett a vád súlyos csapásait mérje azokra, kik e visszás helyzetet teremtették és mondhatni könnyelműen ráuszították a hatalmat a védtelen, ártatlan emberekre.

Én legalább részemről nem vehetem egyszerűen tudomásul a közvádlónak—több vádlott tekintetében — felmentésre szóló előterjesztését. Hanem kötelességemnek tartom egész *eredeti semmiségét* tüntetni fel a vádnak, azon vádlottak tekintetében is, kik ellen, és ezek közt védenczem Szvoboda Lajos ellen is, vádját fentartotta.

Fölötte veszélyesnek tartom, tek. törvényszék, a polgárok szabadságára nézve, ha a kormányok, akár gyűlöletükben, akár szeretetükben nem megállapodott *elvek*, hanem az uralkodó politikai *divat* által vezéreltetik magukat. Veszélyesnek tartom, mert ily kormányok nézeteikben és céljaikban ingatagok, kiszámíthatlanok; ma lábbal tipornak, mit tegnap bálványoztak, ma törvényesnek szentesítenek, mit tegnap a hatalom legélesebb fegyvereivel üldöztek. Veszélyesnek tartom e változékonysá-

got, mert megingatja bizalmát a népnek azok iránt, kiknek kezébe tette le sorsát és megtanítja őt is nem a törvényes rend és szabadság állandó elvei, hanem a hullámozó napi politikának változó divatjai után rajongni. Es veszélyesnek tartom végre azért is, mert *cselekvésre* készíti a kormányokat a szabadság ellen, nem azért, mert benső szükség, — de mert az *uralgó politikai divat* kívánja úgy.

E politikai divat különben rövid idő alatt meg lehetős tarka változásokat mutat fel.

A francia forradalom után irányelv lett a kormányoknál a «jakobinismus» gyűlölete.

Mi sem maradtunk hátra az európai divat mögött, — mint Martinovics és társai véres tragédiái mutatják.

Később a *szabadkőművesek*, majd a „*liberálisok*“ lettek mint államveszélyes elemek a kormányok üldözéseinek tárgyai; majd szokásba jött a „*demokratákat*“, mint forradalmárokat üldözni. Ki fűrtös haját, nagy karimás kalapot viselt, mint titkos összeküvőt vadállatként országról országra kergettek. Majd a szelídebb „*reformerek*“-ve került a sor; és hogy mi sem maradtunk ezen divat mögött hátra, mutatják történetünk lapjai a bécsi congressus óta 48-ig.

A legújabb időben a párisi commune borzalomteljes orgiái alkalmat nyújtottak ismét az európai hatalmasságok közt egy új jelszót forgalomba hozni

és az üldöztetés új tárgyait jelölni ki. Divatba jött „social-demokrata“, „Internationale“ jelszók alatt a munkásokat üldözni.

Divatba jöttek a «munkásperek».

Mintha csak azt gondolta volna minden kormány, hogy souverainitásáról lemond, hacsak legalább egy *kis munkásperecskét* nem inszeniroz; és így lön, hogy a mi Versaillesben komoly valódi tragédia, kiérdemelt bünhődés volt, más helyütt, bár gyöngébb utánzásban, nevetséges komédiává, igazságtalan üldöztetéssé fajult.

Rohamos gyorsasággal követték egymást erre az angol, belga, ausztriai és németországi socialdemokrata és munkásperek, melyeket ügyes és ügyetlen ügyészek több-kevesebb szerencsével nagy fel-ségsértési perekké tudtak fölfűni.

De a divat ragadós, és lévén nekünk is *munkásegyletünk*, bár munkások nélkül, és lévén — hála istennek — hazai ügyészségünk és alkotmányos kormányunk, csakhamar megszületettek nálunk is egy kis munkáspert, melyet azután jó, magyarosan „*nótás pernek*“, vagy ha úgy akarják *hüttlenségi pernek* kereszteltek el.

Így magyarázom meg *én* legalább magamnak a fennforgó, úgynevezett hüttlenség! pert.

Nem benső szükség, nem az állami élet lényegének veszélyeztetése, nem a társadalmi rendnek *megkísértett* erőszakos vagy *tényleg* eszközölt fölför-

gatása készítette a tisztelt kir. ügyészségét a perbefogatósi indítvány megtételére; nem, hanem egyszerűen — az *uralkodó politikai divat*.

De hát mik azon *cselekmények*, melyek alapján a közvádoló a hűtlenség vádját indokoltnak látja vádlottak ellen.

Természetes, hogy mindenikünk a hűtlenség! büntény megemlítésénél a köz vádló által, a híres *1723. évi kilenczedik törvényczikkre* gondol, és hogy már előre berzenkedik ama hazagyilkos tettektől, mikről majd a közvádoló el fogja lebbenteni afátyolt. Természetes, hogy mindenki visszafojtott lélekzettel várta, hogy mily *cselekmények* azok, melyekkel az „*infidelitatis* aota“-jával megbélyegzett ezen emberek, úgy a mint az ama törvényünkben meg vagyion írva «a szent korona, a királyi felség és az ország közálladalma ellen világosan feltámadtak és ellenszegültek». Mindenki várta, hogy a vád laterna magicája, kellő sötétségű színezéssel elő fogja tüntetni azon emberek képeit és tetteit, kiket eme vádlott csoport «az ország álla dal mának fosztogatására és háborgatására ide behozott vagy toborzott» — a mint ez szintén ama törvényünkben meg vagyion írva.

Mindebből semmi.

Férfias *tett* helyett, látunk gyermekes handabandát; *cselekvő* férfiak helyett, látunk egy pár foglalkozás nélküli socialistikus commis voyageureket.

És higgye el a közvádoló úr, hogy a szent korona, a királyi felség és az ország közálladalmát meg nem ingatja azon eszmezagyalék, mit az országba hozott néhány külföldi röpirat tartalmaz. És higgye el, hogy nem háborgatja az ország álladalmát azon néhány német atyafi sem, ki mint ügynevezett «munkás agitátor» — az 1871-iki Istvántéri munkásgyűlésre — és tán még inkább, egy kis vendégszerető magyar dínom-dánomra rándult le hozzánk.

De igaz, elfelejtettem, hogy csakugyan több más is történt, és pedig nem ártatlan dolog — ezen vádlottak által.

Elfejtettem, hogy ők kiáltványokat, röpiratokat terjesztettek a *magyarországi* munkások közt — *német* nyelven, melyek külföldről kerültek és melyekben az általános választási jog, az általános hadsereg feloszlása, a munkának állami segélyezése, a munkások szabad strikolása, a korlátlan szabad sajtó, népállam, az aristokratia eltörlése és több más ily épületes dolog követeltetik — a különféle német — szerzők által.

Elfejtettem, hogy 1871 július 11-én az István térnek egy szurtos helyiségében több munkás egyleti tag és ezek közt állítólag védenczem is gyűlést tartott, melyben elhatározottat a párisi commune áldozataiért „*gyászt ölteni*“.

Elfejtettem végre azt is, hogy ezután kivonult, a gyűlésezett csoport vörös lobogóval és kokárdával,

— a vád hangsúlyozott kifejezésével elve — „*katonai rendben*“ a városligetbe, és — nem tudom bizonyosan — hogy csak ott-e *gyászoló borozgatás* közt, vagy már útközben a városliget felé a «Marséillaise» gyűjtő danáit énekelte — kísérve a tettere kész, lelkesült — utcai fiatal nemzedék által.

Ezen valódi hűtlenség tetteket csakugyan majd elfelejtettem felsorolni.

De hagyj án mindez.

Komolyabb szint kezd ölni a helyzet; mert levelek találtattak a munkás egylet irományai közt, melyék által igazolva van, hogy ezen átkozott államostromlók összeköttetésben állottak az európai «Internationale» hírneves vezetőivel, és hogy ezen levelezés védenczem neve alatt folyt, ki tudvalevőleg titkársa volt a munkásegyletnek.

Sőt mi még komolyabbá, csaknem reménytelené teszi vádlottak helyzetét az, hogy nyomai fedeztettek fel annak is, hogy szándékukban volt — egy sötét zimankós éjjelen természetesen — megrohanni az ősz Gellérthegyet és erődjét. Világos, hogy ennek célja természetesen csak az lehetett, hogy onnét azután üszköket hányjanak a büszke fővárosra addig, míg az kapuit megnyitandja a vérpiros lángoknál száguldozó socialistikus martalócoknak!

Ezek volnának tehát a vádnak régen várt leleplezésesei ezen pártütési drámában.

De hisz ama néhány levél, mely csakugyan némely külföldi munkásagitátortól érkezett az egylet-hez, nem tartalmaz semmi felhívást valamely a törvény által körülírt hűtlenségi cselekményre és legrosszabb esetben csakis azokat terhelheti, kik azokat írták és elküldték, de nem azokat, kikhez érkeztek. Nem terhelheti tartalmuk különösen védenczemet, mert hisz az egyletnek szóltak, és csak az ő kezéhez, mint titkáréhoz voltak címelve, de nem terhelhetik különösen azért, mert hisz a vád nem is állítja, hogy bármelyikét azon dolgoknak, miket ama levelek tartalmaznak, védenczem elkövette vagy csak megkísértette volna. Sőt ellenkezőleg a közvádoló úr ép imént elhangzott vádbeszédében maga is kiemelte, hogy «a conceptio stádiumán túl» az általa állam-felforgatóknak jelzett irányzatok nem érettek meg.

A mi pedig ama gyerekmesét illeti, melyben a Gellérthegy ostroma ágyúdörgés és fegyverropogás nélkül szerepel, és melyről védenczem legelőször hallott valamit e tárgyalás során, azt hiszem, — jó lesz csakugyan ily felnőttek társaságában erről hallgatni. Hisz valóságos ezermesterek, felhőkön nyargaló garabonciások lehetnek vagy azoknak tartanak a vád által vádlottak, hogy néhány rász papiroson nyomtatott külföldi kiáltvánnyal és röpirattal, egy kis vörös lobogó ronggyal ostrom alá fogni és el is foglalni tudják a jó nagy magaslaton fekvő, éjjel nappal elzárt erődöt.

Valóban nehéz, tek. törvényszék komolynak maradni és hahotára nem fakadni azon a gondolaton, hogy *ezen* vádlottakra, *ezen* viselkedésük és ténykedésük alapján és *ezen* bizonyítási anyaggal akarja valaki rásütni a *hűtlenség, a pártütés bűntényét*.

Találóbbs csapást alig lehetett a vádra mérni, mint tette páratlan maró satyrával kitűnő védőtársam és barátom *Funták* azon párhuzammal, melyet vont ezen modern pártütők és ama nagy büszke alakok közt, melyeket történetünk mint pártütőket ismertet meg.

A vád egyáltalán tek. törvényszék, ezen ügyben két nagy organikus betegségben szenved.

Az egyik az, hogy hűtlenség! cselekedeteket lát minden még oly *jelentéktelen* dologban, tüntetésben, utczai botrányban sat., melyet a munkásegylet valamely tagja elkövetett; és hogy mindazt egy nagy, előre kiszámított államfelforgató terv részleteinek tartja.

A másik az, hogy a büntetőjog terén nem ismert és meg nem engedett solidaritást vesz kiindulási pontul, az egylet tagjai közt, anélkül, hogy kinek-kinek *egyéni* tényleges részvétét az egyes cselekedetekben pontosan körülírni és rábizonyítani törekednék.

Egész igazságügyi bölcsessége a vádnak ama ismert középkori német jogi példabeszédben: «Mit-

gefangen, mitgehengen» látszik feküdni, mely azonban vajmi kevés bölcsességet, de még kevesebb igazságosságot tartalmaz.

Mindenütt csupa rémeket lát és komoly igazságügyi harcot küzd e gyermekijesztők ellen, nem veven észre, hogy csapásai — az üres levegőt szel-delik.

Mondják azért ki tehát végre, tisztelt biráim, a régen várt szabadító szót, mely megtörje a vád ezen káprázatát, és mely kézzelfoghatólag és meggyőzőleg megmutassa neki, hogy a mi ellen ő küzd, az — önalkotta rém; a mit ő üldöz, az — futó árnyék. Mondják ki e varázst-oldó szót — a *felmentést*.

*

A törvényszék a munkásegyleti tagok ezen hűt-lenségi perében Szvoboda Lajost, valamint a többi vádlottat is *felmentette*.

A «LÉLEKLÉDÉZŐK» PERE.

1873.

A HETVENES évek elején itt Budapesten sokat lehetett hallani a *spiritisták* és lélekidézők furcsa és mulattató műveleteiről.

Az akkori hírlapok tudomást minderről csak akkor kezdenek venni, midőn a lélekidézők állandó clubbot alapítottak egy helybeli orvos vezetése alatt, és alapszabályok alapján egyletté alakultak. A *Pesti Napló* 1871. évi 125. számában egy erősen satyrizáló tárczát közlött róluk, de utána a *Const. Neues Pester Journal* már határozottan *szédelgésnek*, *ámításnak* bélyegezte ez üzemeket 1873. febr. 20-án megjelent egy hosszabb cikkben. Kiindulási pontú vett egy esetet, melynek tudomására jutott, mely szerint egy elmekóros gyermek szülei ennek gyógyítása végett azon orvoshoz fordultak, ki mint a «spiritisták vezére» a hírnek bizonyos nemére tett szert. Ez állítólag gyógykezelés helyett a beteg gyermeket a szellemidézés tanítványává avatta, sőt a gyermek szülei körül is kezdé fenni hálóját, míg elvégre

a szülék rájöttek e különös gyógmód rugóira és kitették állítólag a spiritista doktornak a szűrét. Ezen czikk közlésében rágalmozást látott magára nézve dr. Grünhut Adolf orvos, és azért nevezett lap felelős szerkesztője, *Schnitzer Ignác*, ellen a pestkerületi sajtóbíróság előtt sajtópert indított, melynek esküdtszéki tárgyalása 1873. október 20-án lön megtartva.

Az ez alkalommal elmondott védbeszéd a következő:

Tisztelt esküdt uraim!

Azon számos sajátságok között, melyek korunk törekvéseit jellemzik, nincs tán egy sem, mely oly általános s mélyre ható volna, mint a *reclam-csinálás*. A *reclame* valóságos *tipikus vonása* lett mind magán, mind közéletünknek; rátapadt összes tevékenységünkre, megtöltötte a léggört, melyben lélegzőink, megragadta a szokásokat, melyekben növekedünk, egygyé vegyült eszméinkkel, gondolkozásunkkal, melyek bennünk kelnek. A *reclame* valóságos *uralkodó vallás*, mondhatnám korunk *aranyborjúin* lett, melynek oltáraihoz egyaránt zárandokol hívő és hitetlen, *koldus* és *gazdag*, a legkisebb *szatócs* és a legnagyobb *miniszter*. Mindenki csak ettől vár segítséget, minden törekvés csak általa remél elismerést, minden tevékenység csak általa sikert.

A *reclame*, uraim, valóságos *hatalom*, mely napról-napra több teret hódít magának.

Az utczai kuruzslók, a vándor komédiások légkörében az országúton születve, betolakodott a meszterember, a nagy ipar és kereskedés, a művészet műhelyeibe és szolgáláivá tette azokat. Hatalmába kerrté a szószéket a templomban, a népgyűlésen, sőt a parlamentekben, és eszközeiül használja azokat.

Sőt mi több, mióta az igazságszolgáltatás kilépett titokszerűségéből a verőfényes nyilvánosságba, a *reclame* magát az igazságszolgáltatást is önczéljai elérésére felhasználja és ki zsákmányolja.

Önök, tisztelt esküdt uraim, különösen ez utóbbi tán hihetlennék, túlzottnak fogják tartani, minek valóban első pillantásra tetszhetik is. De t. uraim, nem-e elég ez irányban fellőnöm önök figyelmét azon számos tendentiosus perekre, melyeket egynémely uralkodó párt a kisebbség tagjai ellen indítanak; más-e ez *recla* me-nál az uralkodó elvek érdekében. Vagy nem-e *reclame* uraim, ha bizonyos elnyomott politikai vagy socialis pártok egyes esetekben, mint gyakran történik, üldöztetést, nyilvános törvényszéki eljárást *provocálnak* maguk ellen, hogy a *martyrságnak reclame-ja* által érdekeltséget keltsenek maguk ellen, s így párhíveket szerezzenek.

Meg fogják vallani, uraim, egyrészt, hogy mind ez bár más alakban, de mégis csak *reclamecsinálás* marad; meg fogják vallani, hogy csakugyan vannak

módok, melyekkel magát az igazságszolgáltatást is használják fel eléggé lelkiismeretlenül egyesek és összeségeik eszközü — reclame-csinálásra.

De méltán kérhetnek önök, uraim, mi összefüggésben áll mindez a fenforgó sajtóügygyei? Méltán kérhetnek, hogy ha el is ismerik, miszerint valóban a reclame eszközeiben nem válogató, hogy nem vet meg semminemű eszközt, legyen az bármily magasztos, bármily hitvány, hacsak céljaira alkalmazható, ha mindezt elismerik t. esküdt uraim, mégis kérhetnek, miként hozom én ezt vonatkozásba a védelemmel?

Én azt felelem önöknek, hogy mindez igenis a védelemhez tartozik, és önök maguk is kitalálták már a kapcsot, ha kissé visszagondolnak ezen sajtópor lefolyására, mely — nem másnak tűnhetik fel önök előtt is mint — *nagyszerű recla* wte-nak, mit különben igen ügyesen inscenirozni tudtak a tisztelt *lélekidézõ urak*.

Mert az teljesen világos előttem és *kirí* a vád minden sorjából, hogy *nem* valamely egyéneken elkövetett *becsületsértés* szándékolatik itt megtoroltatni, hanem igenis szándékolatik a *spiritismus* és *szellemidézés* tanainak egy kis *sallangos név*, egy kis *czafrangos hír*, egy kis *csörgõ reclame* szereztetni.

És meg kell vallani uraim, hogy az eszköz, ha nem is új, ha nem is tiszta, de mindenesetre célra vezetõ. És ha — mit föl kell tennem hívõ spiritis-

fákról, — hogy e sajtópert csak valamely kipróbált „szellem“ sugallatára indították meg, úgy e tisztelt *túlvilági* szellem úr igen furfangos ficzkó lehet, ki mindenesetre ezen nyomorvilágnak is igen jól ismeri minden gyöngéit és bibéit, és ki nagyon jól tudhatja, hogy mai napság reclame nélkül — még *szellemeket idézni sem érdemes*.

Az utolsó években t. e. uraim nálunk sok mindenféle *furcsa tan* burjánzott fel az általános szabadság ótalma alatt. Mind e tanok természetesen „*nélkülözhetlen szükségletek*“ kielégítésére voltak hivatva. Mind e tanok *boldogságot* és *örök békét* voltak hozandók a sok egyiptusi baj által zaklatott ország és társadalomra. A legfurfangosabb politikai és socialisticus, vallási s állítólag tudományos eszmék járták be az országot, hívőkre és hitetlenekre találva, a mint ez már mind ily új találmányoknál van. A szó teljes értelmében szabad volt a vásár minden hóbort gondolatnak, és szabadságában állott mindenkinek *saját gusztusa* szerint, *okosnak* vagy *bolondnak* lenni, vagy tetszeni; — természetesen bizonyos határig, — mert hisz hát — alkotmányos ország vagyunk. Ezen czifra időbe esik a *spiritisták* és a „*szellemidézés*“ keletkezése is Pesten. Mely állammentő gondolat képezi e csodálatos tannak az alapját, vagy mily égető szükséglet kielégítését vették czélba e tan követői, azt még a haza bölcsei kikombinálni képesek nem voltak. Tény az, hogy egy szép

reggelen benyitnak a belügyminisztériumban — félreértés kikerülése végett be kell vallanunk, — hogy nem valami transcendentalis úton vagy mint *Makbet* boszorkányai, seprűnyelen, — hanem valószínűségi emberi módon — *alapszabályokkal* és kellőleg *fölbélyegezett* kérvénnyel, melyben indokoltan egy Pesten keletkezett „*lélekidéző* egylet“ engedélyezését kérik. Elgondolhatni uraim, hogy dugdosták össze ez áldott jó urak a minisztériumban *fejeiket*, mint ütögették fel a *foliansokat*, hogy legalább valami „*praecedens*“ találjanak e furcsa egyletre, és miután szerencsésen a Corpus jurisban azt találták, hogy már a híres *Könyves Kálmán* több század előtt határozottan azt állítá és bizonyította királyi szavával, hogy: *non sunt strigones*, ők ez egyletnek is megadhatónak vélték az approbatumot, és a *lélekidézők egylete belügyminiszterileg megengedettet!*

Beavatottabbak ugyan azt állítják, hogy ezen helybenhagyás nem minden tusa nélkül történt a belügyminisztérium részéről. Állítják, hogy egész komoly át- és leiratok váltattak a közlekedésügyi minisztériummal, mely határozottan ezen egylet engedélyezését magának reclamálta, miután tudvalévőleg ezen *szellemidéző* egylet voltaképen egy rendes *járatú és egyenes közlekedés* berendezését és fentartását czélozott a *túlvilág* eddig meglehetősen hozzáférhetlen országa és *szép hazánk* között.

Mint látszik azonban egyelőre mégis a *psychi-*

atrikus közegészségügyi és *rendőri* szempontok maradtak döntők, mi okból csakugyan a belügyminisztérium illetékes ez ügyben.

A lélekidézõ egylet szerencsésen meg lévén alapítva, a különben tiszteletes „*Grilnderek*“ — ezek közt panaszos — megalégedéssel dörzsölhették kezeiket. Volt immár egyletük, de a voltaképeni „*üzlet*“, a hívők tömeges hozzátódulása az új boldogító tanhoz, mint látszik, nem igen akart előre menni.

Csodák is történtek, az igaz, halom számra az egylet körében; de fájdalom az intézőkön kívül *nem volt közönség*, mely áhítattal lássa és hallgassa azokat.

A legkülönfélébb állású és foglalkozású *szellemek* csak úgy *jártak-keltek* az egylet helyiségében, mint a potya tiszteletbeli vendégek valamely külvárosi casinóban; politizáltak, szidták az «átkozott kormányt», mintha csak ők is valódi *adófizetők* volnának. De fájdalom, fizető vendégektől üresek maradtak e helyiségek. Már pedig egy túlvilági lélek is szereti az *évdijas* társaságot. Szóval uraim, volt temploma az új tannak, voltak felkent, ihletett papjai, — de a hívő nyáj, — ez élő és *éltető* elem, ez hiányzott.

Más új tanok keletkezésüknél, legalább heves megtámadásban részesültek; beszéltek, írtak róluk *komolyan*, habár *ellenséges* szellemben. A Spiritismus tanát valósággal *agyonhallgatták* a közvélemény

közegei; s ha megzavarta is valami e csendet — az nem a megtámadás, a komoly érvelés, nem, az — a *jóízű kaczagás hangja volt.* — Már pedig új találmányokra vonatkoznak azok, akár kis vagy nagy gyermekek, valamely új eredeti játékszerére vagy valami magasztosabbra, például egy túlvilág! szellem preparálására, mi sem veszélyesebb — mint a *közvélemény részvéltlensége,* vagy — *kaczagó részvéte.*

Ily szomorú viszonyok közt valóságos mennyei mentő esemény volt a szegény agyonhallgatott spiritistákra, a midőn ez év elején a vádolt helybeli nagy befolyási! néplapban az e sajtóper tárgyát képező *spiritista-ellenes* cikk megjelent. Volt kétségkívül nagy öröm Izraelben és okkal; hisz elvégre eljött a régen várt idő, melyben a hallgatás átka az új tan felül el-elvonulni készült. Egy nyilvános törvényszéki tárgyalás eredménye teljesen fölr mindazon kinnal és sebbel, mit a vak részvéltlenség hónapokon át ütött az annyi boldogságot ígérő spiritismuson.

És uraim, mi természetesebb, hogy kaptak ez alkalmon, mely egyhamar tán nem kínálkozott volna ismét; mi természetesebb, mint hogy hévvel belekapaszkodtak e cikkbe, hogy azt sarkkőül használják a lélekidézés tanainak emelendő nagy és dicső jövőjének!

Mi tagadás benne, uraim, ezen *reális,* *emberi* sajtóper — bármily legyen is sorsa — valóban töb-

bet lendít a lélekidézés tanain mint ha egy egész armadiája a felidézett szellemeknek üznék furfangos játékkukat — *üres padok előtt*. íme, uraim! az a sors iróniája, hogy *mi, józan, művelt* emberek, kik kétségkívül mindnyájan valóságos *hereticusai* vagyunk a szellemidézés tanainak, önkénytelenül, akarva nem akarva *eszközei* legyünk a Spiritualismus terjesztésének.

Valóságos irónia, hogy a *hírlapok*, melyek ezen tanokat még nyilvános felemlítésre sem méltatták, íme hosszú hasábos leírásával e sajtóper tárgyalásának közvetve reclame-ot csinálnak a spiritistáknak, és ezért még — *hirdetési díjt* se követelhessenek.

Azt hiszem uraim, hogy önök is át fogják látni a körülmények ezen különös constellatióját és megerősödött önökben is kétségtelenül immár azon meggyőződés, hogy ezen sajtóper csakugyan nem más, mint egy ügyesen inscenált — *reclame*.

E szempont nem mellőzhető ezen ügy elbírálásánál.

De feltűnő lehet önök előtt, hogy eddigelé, miért nem szóltam a panaszosról és miért nem a voltaképeni panaszról.

Ennek egészen egyszerűen az az oka, hogy voltaképen én nem tudom *ki* a vádló. Látom ugyan a vádlevél fején, hogy a doktor úr a panaszos, látom színről színre a tisztelt doktor urat a vádló padján. Hallottam elhangzani hírét mint *kitűnő*

orvosét, nagy enberbarátét — tisztelt ügyvédje szájából, mit mindent további bizonyítás nélkül elhiszek; meggyőződtem arról is lelkesült szavaiból, hogy nem csupán egyik meleg hívője a Spiritismus tanainak, hanem hogy egyik bátor előharczosa, ihletett hirdetője és szószólója, — de megengedve mindezt, megengedve azt is, hogy mindez érdemtelen és dicső is, ezáltal nincs igazolva az, hogy *mi joggal áll ő* a vád élén? Mert nézetem szerint egyáltalán nem az a panaszos a bíró előtt, ki önmaga a panaszos szerepét vállalja, hanem igenis az, ki a sérelmes kifejezésekben kétségtelenül és mindenki által felismerhetőleg mint *sértett* jeleztetik. A vádló tehát panasztételre csakis akkor van alaposan jogosítva, ha az incriminált cikkben jelzett és ő között a teljes azonosság magából a vádolt cikkből bizonyítható. Ott, hol ezen kétségtelen azonosság nem létezik, magában összeesik a vád, mert nincs meg az első kelléke, — a vádló.

De ezen azonosság bizonyítására nem elég uraim, hogy panaszos kimutassa, hogy az incriminált tételek ő reá *is* illenek; hanem megkívántatok, hogy beigazoltassék, hogy azok egyáltalán *másra nem illenek*. Csakis akkor, ha mindenekelőtt az állítólagos sértett egyén iránti azonosság ily módon teljesen és minden kétséget kizárólag magából a vádolt cikkből bizonyítva van, lehet mondani, hogy *ennek* az egyénnek egyáltalán van *panasz joga*.

Ha már most ezen érvelés mértékét — melynek helyességét alig lehet kétségbevonni — alkalmazzák önök a fenforgó ügyre, úgy önök is kénytelenek megvallani, hogy vádló urnák panaszos joga nincs, hogy *ő vádlókép nem szerepelhet*. Azon *kellék*, mely minden embernél az azonosság bizonyítására első sorban döntő, a *név*, a vádlott cikkben teljesen hiányzik. Még csak kezdő vagy végső betűje vádló úr nevének sincs jelezve a megtámadott cikkben.

Vádló képviselője ugyan azt mondhatná erre, hogy lehet valakit oly körülményesen megjelölni, hogy azt mindenki felismerheti, *név nélkül* is.

Elismerem ezt magam is, de megfogja engedni az én tisztelt kartársam, hogy ez sem történt a vádolt cikkben. Mert először „*spiritista doktor*“ nem oly jellemző megnevezés, hogy *csak* panaszosra illelnek, hanem illik a többi doktorok mindegyikére ki mind főszerepet játszik a szellemidéző együletben. De másodsor azért sem, mert minden sértegetés nélkül állíthatom, hogy ezer újságolvasó közt tán kettő sem tudja, hogy Pesten van egyület, mely más hasznos foglalkozások mellett még a szellemidézést is űzi mesterségeként. Nincs egy sem azon ezer közt, ki tudná, hogy ezen szellemi idézők közt a vezér egy orvos, és ezen orvos épen panaszos volna —, ha csak mindezt neki meg nem mondják most — *a hírlapi tudósítások*.

Nem lehet tehát kétség az ügyek ezen állása mellett, hogy vádlónak nincs joga magára venni azt, mi a vádolt cikkben egy spiritista doktorról mondatik: «hogy nem tudni vájjon ő szándékos ámitó, vagy maga is megcsalott csaló».

Azonban ha már magára akarja venni, úgy el nem mulaszthatom, mégis önök emlékezetébe visszabíni egynémely érdekes jelenetét a mai tárgyalásnak.

Ezek közt *kidomborodik* Schrecker fényképész vallomása, melyből megtanultuk azt, hogy panaszos általa *szellemeket* kísértetett lefényképeztetni. Tanú fel is mutatott önök előtt ily szellemfényképet — gondolom *Lincoln*^— és valóban szájalomra gerjeszthetett bennünket, hogy ama nagy respublikái elnök szelleme csak egy kis nyomorult fehér pontocska volt egy piszkos fekete papírszeleten. Panaszos maga is beismerte, hogy számos híres elhalt egyén szelleme lön így fényképezve. A hívőknek alkalmasint azután ezek mint — nyavalyát gyógyító szent képek adattak oda — *spiritistikus Péterfillér* *éért*. Az is emlekezetes jelenet, midőn ezen tanú szemébe mondta panaszosnak, hogy őt mint orvost hitta beteg gyermekéhez; de hogy csakhamar rájött, hogy beteg gyermeke ugyan épül, erősödik, de nem egészségben, hanem — a Spiritismus eszeveszett tanaiban.

Nos uraim, én önökre bízom — mert magam el nem dönthetem — vájjon ámitónak vagy ámitott-

mik akarnak-e olyan embert tartani, ki szellemeket idéz és *fényképez le* és ennek lehetőségét beteggel, egészséggel egyaránt el akarja hitetni, ki nem átalja a beteget túlvilági «szellemmé», és az egészségest szellemileg beteggé tenni.

Azonban panaszos úr nem csupán saját személye tekintetében érzi magát sértve és emel panaszt, hanem a vádlevél azt mondja, hogy első sorban a vádlott cikk *sértő a spiritismusra magára*. Ő tehát a spiritisták nevében lép fel panaszosként.

Ez uraim voltaképen a *lóláb*, melyet bár igyekezett nagy ügyesen takargatni vádló, mégis végre kibúvik.

Íme tehát eljutottunk azon *titkos gondolathoz*, mely e sajtóper *legbensőbb* indoka.

Nem ezen vagy azon *doktor*; nem ezen vagy azon valódi vagy hamis *próféta híre* áll koczán. Nem uraim!

Maga a lélekidézés, vallása van veszélyben. Maga a Spiritismus áll itt e sorompók előtt és akar *elég-tételt* önöktől és *elismerést*.

Ép ez okból önök verdiktje nem közönséges jelentőségű. Önök verdiktjének értelme nem csupán az: ezen *vádlott* bűnös-e vagy nem, hanem az is, hogy *szabad-e* nálunk egy *hóbort eszmét* magyarán *bolondnak mondani*. Önök verdiktjének értelme az, szabad-e nálunk az amúgy is elég nyomortól *elkino-*

zott népet legalább a szellemi nyomor, az *elbutulás* es *babona* átká alól *fölszabadítani*.

Erre csak igenlőleg felelhet önök lelkiismerete; miért is reményteljesen várom vádlott fölmentséét.

*

Az esküdtszék vádlottat *egyhangúlag felmen-*
tette.

AZ ÚJPESTI ZENDÜLÉS.

1874.

A BUDAPESTI fenyítő törvényszék előtt 1874. jún. hó 22-én kezdetét vette egy felette nagy kiterjedésű bűnper tárgyalása, mely *14 napon át* tartott. Ez a per az *újpesti zendülés* nevezete alatt ismeretes és tárgyát következő eset képezte. Ugyanaz év márczius havában Újpesten az adóvégrehajtó, bizonyos *Imre Mihály*-nál adófoglalás végett megjelenvén, ez adójának megfizetése után a végrehajtóval szóba keveredvén, a végrehajtó feljelentése folytán a községi bíró által 1 órai fogsággal büntettetett. A mint ki akarták bocsájtani a büntetés után, azt találták, hogy nadrágja szíjján felakasztotta magát. A népben azonnal ennek megtudta után azon hír kezdett keringeni — a község bírója amúgy sem lévén valami kedvelt egyén — hogy *Imre Mihályt a község közegei agyonkinozták*. A bonczolás napján óriási módon gyülekezvén a nép a bonczolási hely körül, egyes lelketlenek kirohantak a bonczolási helyről a nép közé és elhitették vele, hogy az orvosok is

erőszakos halált konstatáltak, minek ép ellenkezője volt igaz. Újpesten általános izgatottság uralkodott ennek folytán. Még fokozódott ezen izgatottság a temetés napján, mely épen vasárnapra esett, mely már a temetőben is erőszakoskodásokban nyilatkozott az amúgy is gyöngye rendőri erő ellen, de mely azután a temetés után érte el tetőpontját és különféle büntények elkövetésében tört ki a felbőszült néptömeg részéről. Ugyanis a tömeg előbb a községi bíró háza elé vonult, azt felgyújtási és pusztítási! fenyegetésekkel rombolni kezdé. A rendbiztost felismervén, őt üldözőbe vette, halállal fenyegette, úgy hogy ez csak menekülés által menté meg életét, bár a tömeg menekvés helyét is ostromolni és rombolni kezdé. Több pandúrt vasvillával, doronggal súlyosan megsebesített. Egy polgárt, ki békíteni akarta a tömeget, súlyosan tettelegesen bántalmaztak, házát és üzletét, hová menekült, rombolni és rabolni kezdék. És végre a község házát és a jegyzőét felgyújtották és rabolták.

Ezen merénylet elkövetésével *90* *egyén* lön vádolva, kik *16 ügyvéd* által voltak védve. A per és részletei természetesen a legnagyobb érdeket keltették a fővárosban.

A vádlottak egyike, *Széchenyi Mihály*, újpesti mesterember volt, kinek érdekében tartatott a következő védbeszéd:

Tekintetes kir. Törvényszék!

Vannak néha mozgalmas idők, midőn valamely nagy eszme teljesedésének kábító reményében, vagy valamely óriási csapás nyomorában a szellemek ittasokká lesznek, a midőn a legerősebb egyéni akarat is az általános áramlattal elsodorva, önmagából kivetköztetve lesz. Ilyenkor az emberi szenvedélyek hőmérséklete *kigyuladásig* fokozódik és lázas izgatottság rendes kedélyhangulattá, és eszeveszettség normális gondolkodássá válik.

Midőn ily időkben s ily körülmények közt követetik el valamely, bár rendkívüli bűntény, az állam törvényes rendje és a társadalom szentesített békéje ellen, — ez általános megrémülést okozni aligha fog.

És ez természetes. Mert hisz kiki tudja, hogy ott, hol a vak szenvedélyek harcza dühöng, rendszeren leggyorsabban fogamzik meg a *bűntény*; és hogy, midőn a tömegek hiú remények vagy a kétségbeesés által feltüzelvek, az első, mit keresztre szoktak feszíteni — a *törvény*, és mit lábbal szoktak tiporni — a *rend*.

Ha azonban oly időben és oly körülmények közt intéztetik durva merénylet a közbéke ellen, midőn arra, *legalább külsőleg*, semmi kényszerítő ok fenforogni nem látszik; ha úgyszólván szélcsendes, verőfényes időjárás mellett hirtelen neki dühödni

látjuk a tömegek szilaj szenvedélyeit és fergetegként rombolni a rend törvényes korlátait, a közbéke szentesített garanciáit, — úgy méltán remegni kezd mindenki java, élete biztonságáért.

A bűnös merénylet, mely fölött önök, tisztelt uraim, törvényszéket ülnek, elismerem, szintén *ily* körülmények közt követtetett el, — de csak látszólag. Elismerem, hogy *külsőleg* nem igen vehető egyhamar észre azon hatalmas rugó, mely oly rettenetes mérveket és alakot öltött mozgalmat előidézni képes volt, és mely megmagyarázhatná és kimenthetné a rombolás azon erőszakosságát, mely életet, tulajdont és tekintélyt nem kímélve áthömpölygött egy ipardús vidéken.

Elismerem, hogy a *politikai* élet rendes medreiből nem igen tért volt ki, és hogy látszólag sem csábító politikai phantasmagoriák, sem *reális politikai szükségletek* nem kavarták fel mélyebben a tömegek szenvedélyeit. Elismerem végre azt is, hogy *nem vallási* ellenszenvék fanatisálták az örülségig az utcza mozgékony s merényletkész lakóit, és hogy nem képzelt vagy való *társadalmi nyomor* nyomta a pusztító üszköt azok markába, kik ezen sajnós események előidézői.

Egész határozottsággal mondhatni, hogy ezen vészes mozgalomban egyikét sem találni azon nagy *históriai eszméknek*, melyek bár különféle alakzatokban és időben, de mindenha és mindenütt élénk

fermentációba hozták és rajongókká tették az embereket.

Érzem azonban, tek. Törvényszék, hogy midőn konstátálom ezen bűntényre minősített mozgalomnak, hogy úgy mondjam, teljes *eszmesivárságát*, bevallom önmagam azt, hogy az csaknem *okadatlan* és teljesen összefüggés nélküli a fenforgott általános viszonyokkal; megfosztom az egész esetet azon *feszítő érdeklőt*, mely még a bűnös cselekményekhez is fűződik, ha azokban egy öntudatos egészben es mindenben átkaroló *akarat* nyilvánul. Érzem azt, hogy midőn ezt teszem, előlöm tán, de mindenesetre meggyöngítem azon *kibékítő* érzést, mely mindenkit elfog még oly eset iránt is, midőn valamely, bár bűnös merénylet, egy *magas eszme dámoni hatalma* alatt fogamzott és érett meg. Hisz ez azon érzés, mely fokozódásaiban *megszentesíti a bűnt*, és martyrkoszorúkat fon a bűnös feje körüi, és mely megbocsájtani tud minden nyomort, minden rosszat, mit az okozott, hacsak benne valamely nagy *alkotó gondolat* látszik viaskodni és életre törni ki.

De midőn mindezt az *igazság érdekében*, mely felette áll a *védelem* fölött, bevallanám, nem szeretném, ha azon következtetést vonnák önök, bírám, mintha ezen bűnös mozgalom ment volna minden kibékítő elemtől, mintha hiányoznék benne minden olyan körülmény, mely tekintetbevételre és méltásra igényt tarthat és érdemes is.

Mert nem szabad elfelednünk, hogy azon elementáris eszméken kívül, miket említék, vannak *alábbrendeltek*, hogy úgy mondjam *kisebbszerűek* is, melyek bizonyos körülmények találkozása mellett a *tömegekre* ép oly mély befolyással vannak, melyek ép oly alkalmasak a szenvedélyeket rajongásig fokozni, mint *azok*.

Ha csak azt nem akarjuk elfogadni, hogy vannak az emberi természetben tünemények, melyek minden *indító* ok *nélkül* hirtelen jelentkeznek; ha csak azt nem akarjuk elhítni magunkkal, hogy lehető az emberi szenvedélyek eruptiója, a nélkül, hogy bizonyos vulkanikus erők közreműködjenek, — úgy el kell ismernünk azt, hogy ezen szilaj népmozgalomnak is kell hogy legyenek, habár titkos forrásai, hol látatlanul meggyülekezett a romboló elem.

Ezen forrásokat kutatni és kimutatni egész hálózatát azon ereknek, melyek által eme vészes mérénylet azokkal összefügg és belőlök táplálékát húzta, legsajátlagosabb és legháladatosabb feladata a védelemnek. Mert bár igaz, hogy rendezett igazságszolgáltatási viszonyok közt a *bűntényt bünténynek* kell deklarálni, legyen elkövetésének *indoka* bármi, vagy az általa *elérendő cél* bár mily magasztos; mégis a *beszámítás* és *büntetés* fontos kérdésének egész eldöntése nagyrészt attól fog függni, mennyire sikerült a védelemnek, meggyőzni a bíróságot arról, hogy a

bűneset körülményei olyanok, melyek a bűnösség vagy büntetés mértékének leszállítását vagy teljes kizárását indokolják.

De midőn ily nemű bűnesetekben, mint minő a fennforgó a védelem erre vállalkozik és így a *rád-ióit különleges érdekének* szolgál, egyúttal egy *általános érdek* szószólójává lesz. Mert midőn a védelem a vádlott érdekében fölkeresi az ily csoportos bűntény legtávolabb okait és azok súlyát és befolyását mérlegeli, midőn kimutatja a kifakadt undorító fekély kórcsíráit, egyúttal fontos *ujjmutatást* nyújt azok számára, kik az emberek kormányzásának nagy művészetét gyakorolják.

Igenis tek. Törvényszék, kell, hogy a *védelem* ily esetben nagyobb *arányokat* öltön, kell, hogy a törvényszéki terem szűk határait túllépje és áthangozzék a kormányzók termeibe is, és hogy az igazság szent nevében félelem nélkül a *hatalom intézkedéseinek félszégeit* mutassa ki és ostorozza.

Hisz egyike a kibékítő elemeknek, melyek minden ily nagy népmozgalmak folytán elkövetett bűntényekben fekszenek, az, hogy valamely *nagy tanulságot* tartalmaznak, melynek megértése és alkalmazása azután *eredményeiben* behegeszti és elfelejteti azon sebeket, miket ama bűntények a közérdeken ejtettek.

Vajha gyenge szavamnak sikerülne e tanulságot

megértetni és vajha Önök ítélete nem csupán e bűnös mozgalmat *befejezné*, hanem *megnyitná* útjait egy józan, a valódi közérdekeket átkaroló mozgalomnak — a *közigazgatás terén*.

Három forrás az, t. Tszék, melyekből ezen elítélés alá került bűnös mozgalom dús táplálékát húzta és melyek azt oly vészes áradattá növesztették, mint minőnek e tárgyalás azt ijesztő részleteiben föltűntette. Az egyik a tömegek műveltségének valóban ijesztő *elhanyagoltsága*, mely minden babonára kész, bár mily badar és eszeveszett legyen is az; a másik az *adóbehajtásoknak* valóban néha vérlázító *kíméletlensége és* végre az ez időszerinti *megyei közigazgatás* teljes impotentiája.

Szándékosan állítom a valóban nyomorúlt műveltségi állapotokat az előtérbe ; mert csak *ezek* tesszik megmagyarázhatóvá azt, miként találhatott hiteltre azon örült hír egy ezerekre menő, a főváros legközvetlenebb közelében élő tömegben, hogy állítólag a *törvény és rend közegei agyon kínoztak volna egy polgárt*. És agyon kínozták volna nem is valamely közveszélyű ellenszegülés közvetlen megtorlásában, hanem azért, mert ő, egy kis, vidéki adóvégrehajtó irányában nem a kellő deferentiával viseltetett. Hogy a váratlan halál által a kétségbeesésig fölzigatott *hozzátartozói* az elhaltnak, a fájdalom örültségében e véleményt táplálni képesek voltak, azt értem. De hogy egy egész nagy néptömeg, melynek legtöbbször

a halotthoz sem a rokonság, sem a barátság köteléke nem is fűzi, sőt tán nem is ismeri, határozottan elhiggye meggyilkoltatásának örjöngő meséjét, meggyilkoltatását a községházában a törvény emberei által; és hogy e tömeg féket vesztve neki rontson annak, minek szentnek kell lenni minden községben — a községháznak, és szilajon pusztítsa vagyonát és életét azoknak, kik az ő vagyona és élete felett örködnek, — ez oly jelenség, mely csak ott lehető, hol a tömeg más iskolát nem ismer, mint a *korcsmát*, más mulatságot, mint a *kártyát*, más lelkesedést mint a *mámort*. E jelenség komoly figyelmét kell hogy híjjá fel mindazoknak, kiknek kezében van letéve a *nép nevelés* ügye. Mert ha ez lehető az ország értelmiségének gyúpontja mellett, a kormányhatalom palotáinak lígvszólván ablakai alatt, mily borzasztó perspectivák nyílhatnak, ha hason körülmények találkozása mellett *távol* vidéken tör ki a nép könnyűhívósége által lánggra kapott szenvedélye.

Ez az első újmutatás és tanulság, melyeket ezen vészes mozgalomból meríthetünk.

A második forrás melyből a bűnös merénylet táplálékát húzta, az *adóvégrehajtások* körül nálunk követett eljárás.

Tisztelt védőtársaim elég alkalmat vettek maguknak az adóexecutióknak országszerte és Új-pes-ten követett sanyargatásairól szólni.

E végtárgyalás egész elkészerítő meztelenségében föltünteté azon *rendszer telenséget, megbízhatlanságot* és egyúttal azon kegyetlen *kíméletlenséget*, mely az adók behajtásánál uralkodik, és a bepillantás, melyet ez által a közigazgatás ezen ágába nyertünk, mélyen *aggasztó*. Oly adórendszer és kezelés, mely mellett soha sem lehet kitudni, *mi* a valódi adótarozása valakinek, mely mellett ki van téve az ember, hogy mint a Danaidák hordójába ismét és ismét kénytelenül amúgy is szűk filléreit *ugyanegy* tartozásért befizetni; melynél a végrehajtás — mint ezt Új-pesten tapasztaltuk nem kíméli a párnát, a melyen egy halállal küzdő hörgi ép utolsó lehelletét; — ily adó rendszerről és kezelésről, annak szívtelességéről, frivolitásáról es lelkiismeretlenségéről a műveit ember is *sokat*, a műveletlen tömeg pedig — *mindent* kész elhinni.

Ez egy újabb ujj mutató, melyet e véres dráma élénk nyújt.

Végre annak tulajdonítható ily rettenetes megáradása a tömegek szilaj rombolásvágyának, *hogy a megyei közigazgatás rendszere jelenlegi alakjában teljesen tehetetlennek bizonyult.*

Tudom azt, hogy a vád, melyet itt nyíltan emelek, felette súlyos; de tudom azt is, hogy *nem én* vagyok az első és egyedüli, ki ezen vádat emeli, hanem emelték és emelik legjobbjaink, kiknek az élets vagyombiztosság a hazában, kiknek az ország be-

csülete szívéen fekszenek. A mit én teszek, az csak bizonyítása azon vád alaposságának, azon fájdalomosan bö tapasztalatok nyomán, miket e tekintetben ezen büneset nyújtott.

Idézzék csak uraim vissza emlékezetükbe az eseményeket és viszonyokat, a mintázok ezen hosszú tárgyalás folyamán át, nem a vádlottak, nem csupán az érdektelen tanuk, hanem maguk a köz-igazgatás közegei által elmondattak.

Ott van a község bírāja, ott van a község jegyzője, ott az esküdt, ott a tanács tagjai, kik mind igazolják, hogy Imre Mihály öngyilkosságának napján már forrongni és susterogni kezdett a népszenevedély. Igazolják, hogy a rákövetkező napon a hullabonczoláskor már-már csalhatatlan jelei mutatkoztak a mélyreható izgatottságnak; hisz hallották, hogy a bonczolás színhelye körül nagy néptömeg hullámzott, és hogy a bonczolás befejezte előtt már fenyegető ordítás hangzott fel mindenütt a tömegből, hogy Imre Mihály a községházában meggyilkoltattott.

Mindennek daczára azonban, hogy ez a megyei közegek szemeláltára, fülehallatára történt, és hogy ezen *előjelek* mindenki előtt egy nagy *keletkező vihart* sejtettek, a hivatott közegek semminemű komoly intézkedést nem tettek. De igen — a csendbiztoshoz küldtek, hogy 2—3 *szál pandúrt* bocsásson rendelkezésre egy felbőszült néptömeg ellen.

De ez még hagyján. Elvégre csalatkozhatok a legelőrelátóbb ember is néha; bár föltűnő, hogy annyi hivatalos közeg közt *egyetlen egy* se bírt csak távoli értelmével annak, hogy mit jelentenek a mindenütt mutatkozó égi jelek.

De ha a mulasztás, mely még *ekkor* követtetett el, csak *vétkes* volt, úgy a mulasztás, melyet a közigazgatási közegek a *temetés napján* tanúsítottak, már valóban *bűnössé* vált. Mert az eset utáni napon már az események tudva voltak ijesztő meztelenségükben a megyén, a fővárosban; és nem-e csodálatos, hogy ama *nagy tisztviselői testületben nem akadt senki*, kinek szegét ütött volna a dolog, ki meggondolta volna, hogy Újpestre az út legfőlebb egy fél órácskába kerül mindössze, és hogy mégis jó volna a *központból* valakit kiküldeni, hogy személyes meggyőződést szerezzen magának, s hozzon a központba.

Ez nem történt; sőt mi több, a szolgabíró, kinek, — a mint egy tanú vallotta — az eset feljelenített mindjárt megtörténtekor, nem is nézett az esemény színhelye felé; sőt a bonczolásra sem küldött ki hivatalos orvost. A központot és a szolgabíró-t tehát felette nagy felelősség terheli ez ügyben. Még nagyobb azonban kétségkívül az esemény színhelyén jelen volt közegeké. A község bírása, a jegyző, a tanács, az esküdtek, a csendbiztos, mind féltek — mint egyik másik vallja, — hogy a temetés rendezés nélkül megtörténni nem fog. A temetés közt

is, mely óriási néptömeg kíséretében ment végbe, már-már kitört a zavargás, és így tudniok kellett, hogy a temetés *után* csak nagyobb mérveket fog öltetni a zavargás. Tudták, hogy vasárnap lévén, a munka szünetel, és hogy ép a munkásosztály szabad s az utcán jár-ke, vagy a korcsmákban mulatoz. Tudhatták tehát, hogy ilyenkor a legcsekélyebb mozgalom zavargássá, a legkisebb zavargás veszélyes jellegű zendüléssé fajulhat.

És mégis mintegy összetett kezekkel nézték, mint vonul sűrűbbre-sűrűbbre a vészthozó fergeteg.

Így azután megmagyarázható ama rombolás és pusztítás vadsága és fékezhetlen volta. Nagyra lett az növesztve az indolentia által.

De így azután érthető az is, hogy *ily* alakban a közigazgatás csak — *botrány*.

Ez az utolsó tanulság, mely önkénytelenül is felmerül az előttünk elvonult eseményekből.

Azonban szükséges, hogy ez általános szempontokról áttérjek elvégre *Széchenyi Mihály* véden-czem védelmére. Ebben valóban felette rövid lehetek. Rövid lehetek azért, mert ténykedése ezen nagy merénylet körül olyannyira jelentéktelen, hogy más körülmények közt még komoly figyelemre sem méltatott volna. Ténykedése olyan, hogy egyáltalán csodálkozni lehet, miként lett ő voltaképen annak alapján mint vádlott a törvényszék sorompói elé állítva.

A vád szerint védenczem bűnrészes volna a zendülésben.

Ebből tehát következik, hogy vezérszerepet nem játszott; intézője, szerzője e zendülésnek nem volt, hanem csak mellékszemély.

De hát mi által tett szert azon kétes hírnévre, hogy ő is szerepel e bűnperben? Mily természetű azon ténykedés, mely bűnrészességét megállapítja?

Ezek azon kérdések, melyekre kielégítő feleletet hiába vártam a vád tisztelt képviselőjétől.

Tán ott találták a merénylet színhelyén, midőn üszköt vetettek a község házára? Tán segítette tettel vagy szóval a dühös ostromlókat, midőn rombolni kezdék a füstölgő romokat? vagy ott látták tán tevékeny részt venni azon szilaj hajtóvadászatban, melyet a felbőszült tömeg a csendbiztos vagy pandúrjaira vagy békés polgárookra tartott?

Mindebből semmi. Egy tanú, vádlott munkatársa, mindössze azt vallja, hogy vádlott a műhelyből egy késsel távozott azon nyilatkozattal, hogy a község házához megy. Egy másik tanú pedig csak felismerni vél tanúban egy egyént, kit tanú egy kendőt lobogtatni látott a községi bíróháza előtt.

Ezen két meglehetősen tartalom nélküli vallomás valóságos termékeny Bosco-kalap lett a t. ügyész-

ség kezében. Kihúz belőle kívánság szerint mindent, mi szükséges, hogy ezen ártalmatlan és ártatlan emberből bűnrészt csináljon.

Kihúz belőle egy egészen a részletekig konstruált vádat. Ha a tanú csak azt vallja, hogy vádlott egy késsel távozott otthonról, és csak *mondta*, hogy a község házához megy, a tisztelt ügyész úr már *látja* is vádlottat ott, mint villogtatja az égő község ház vérpiros fényében az öldöklő vasat — természetesen halállal fenyegetve minden józan és békeszerető polgárt. Ha a másik tanú vádlottban csak felismerni *véli* azon egyént, ki kendőt lobogtatott a tűzhelyen a nép előtt, a t. ügyész úr természetesen már *minden kétségen kívül* felismeri vádlottat. Azon ártatlan kendő, melynek még színét se mondta meg tanú, az ügyész ur szemében alkalmasint már is egy vérvörös lobogó, mely elkábítja az elmét, elkápráztatja a szemet és vad keringésben hajtja a feltüzelt vért gonosz tetről, gonosz tetre.

Így azután egy szokásos *csizmaszárkésből* lett egy halálhozó villámló *zendülési eszköz*, egy ismeretlen rendeltetésű *fityingből* egy lázadási, lelkesítő *lobogó*, és egy meglehetősen távol álló kíváncsi *nézőből*, egy tevékenyen résztvevő *zendiülő és lázadó*.

Uraim, tisztelt bírám, én ezen ügyészi regény-nyel szemben nem kérek mást, mint rideg mérlegelését a tanúvallomásoknak; kérem, hogy abból semmit el ne vegenek, de ahhoz semmit — ne is

tegyenek. Én ekkor teljesen nyugodt vagyok véden-
czem sorsa iránt, mert ekkor önök ítélete csak fel-
mentő lehet. Ezt várom is az előadottak alapján a
a tek. törvényszék igazságától.

*

Az első bíróság vádlottat bűnösnek találta, de
a felsőbb bíróságok teljesen *felmentették*.

ZSIDÓ -TÖRTÉNETI ELLENTÉTEK.

1875.

A «SZENTESI LAPOK» 1874-, szept. 27-én dr. Götzl Bertalan aláírással hosszabb cikket közöltek, melyben az akkori szentesi rabbi hivataloskodása a zsidó községben igen erős kifejezésekkel megtámadva lön. Különösen ki volt emelve, hogy ő «házsártos», «veszekedő», hogy «sejtelve sincs a lelkész béke-terjesztő missiójáról», «a hitközségi elöljáróság ellen vallási ügyek miatt fenyítő pörököt indít», «lelkészi és vallástanítói kötelességeit nem teljesíti, békerontó, s oka a hitközségi viszályoknak». A megtámadott lelkész sajtópert indított a pestkerületi sajtóbíróság előtt rágalmozás miatt a cikk szerzője ellen, mely pernek esküdtszéki tárgyalása 1875. február 18-án lön megtartva.

Vádlott érdekében következő védbeszéd lön tartva.

Tiszteit esküdt uraim!

Az idő, melyben a *zsidó-élet* legbensőbb viszonyai nyilvános vita és közismeret tárgyai voltak,

nem rég zajlottak még le.*) Még csak néhány év előtt is, mondhatni, *országos* ügy volt a *zsidó ügy*. A napi sajtó élénken foglalkozott ezen akkoráig merő specialitásnak vélt tárggyal, és a nagy közönség felekezet s politikai párttekintetek nélkül valóságos állást foglalt az előbb idegenszerűeknek látszó „*óhitűség*“ és „*újítás*“ kérdéseivel szemben, melyek a zsidó életet legmélyében felkavarták. Szóval, a nyilvános részvét, melyet a zsidó-ügy keltett, mind általánosabb, mind mélyrehatóbb lön.

Ha *ekkor* kerül ezen sajtóügy elbírálás alá, úgy az önök feladata fölötté megkönnyül.

Önök közepette állanak ekkor önmaguk és a vélemények hullámozó harcában. Önök közvetlen tudomást nyernek ama érdekek és törekvések jogosultságáról s valódi értékéről, melyek engesztelhetlenül szemben állanak egymással. Önök *saját tapasztalataik*, saját élményeik alapján és azoknak életfris benyomása alatt mondhatnak ítéletet *azon elvek* fölött, melyek a küzdő táborokat egymástól elválasztották és még jelenleg is elválasztják.

Azonban *azon idő óta* az évek hosszú sora vonult át önök emlékezete fölött. Nagyobb szabású mozgalmak, az egész nemzetre szóló küzdelmek, melyekben az ország állami önállósága s fennállhatása forgott szóban, foglalkoztaták az önök haza-

5:) A zsidó emancipáció és congressusi idők.

fiúi elmeit, küzdelmek, melyeknek fejlődési proces-
susát nyomról-nyomra dobogó szívvel és az aggo-
dalom minden izgatottságával követők mindnyájan.
Hisz mondhatni, hogy azóta, hogy önrendelkezési
jogunkat visszanyertük, nyugalmat és bekét szelle-
meink nem találhattak, s hogy azóta, hogy a harc
állami szabadságunkért egyelőre befejeződött a ko-
rona és a nemzet ama nagy kiegyezési actusával,
megkezdődött az ép oly elkeseredett, az ep oly ki-
tartó, bár alakjában változatosabb harcz annak
fentartása és berendezése iránt.

Ily viszonyok mellett csodálni nem lehet, ha
háttérbe szorul minden mellékkérdés, mint minő
elvégre a zsidó ügy is, bármily fontossággal bírjon
is az hazai izraelitákra. Csodálni nem lehet, ha
önök is, körülfogva a jelennek súlyos feladataival,
emlékezetükből tán elszalasztották egy csak nem rég
múltnak napi rendjén állott alábbrendelt ügyet,
mint minő a zsidó ügy.

Ez, t. uraim, kötelességemé teszi azt, hogy köz-
vetítsem önökkel ezen múltat, hogy feléleszsem
önökben ama benyomásokat, melyeket a zsidó ügy
körül akkorában nyertének; kötelességemmé teszi,
hogy visszahívjam önök emlékezetébe ama közel-
múltnak *pártjait*, azok *törekvéseit* és azok *jelszavait*.
Ezek nem pusztá hangok voltak, hanem azon élő
nyelvezet, melyen magukat ama törekvések s irány-
iatok megértették.

Nem esetlegesség műve az, t. uraim, hogy a magyar törvényhozás mindjárt, midőn *országos törvényt* hozni képes és jogosítva volt, kötelességének tartotta a zsidó honpolgárok egyenjogúságát törvénybe igtatni. Annak, hogy a törvényhozás mindjárt a koronázási 1865/67. országgyűlésen megalakította a XVII. törvényczikket a zsidók egyenjogósításáról, annak mély jelentőségű háttere van, és ezen törvénynek meghozatala történelmi *kényszerűség* volt, mely alól továbbra kivonni magát *nagy politikai hiba* lett volna.

A zsidó-ügynek hazánkban ép úgy van története, mint van minden kérdésnek, mely valamely *nagy elv* megoldását célozza. Nincs rá példa, uraim, hogy az államéletben valamely nagyobb eszme megtestesítése küzdelem nélkül éretett volna el, és ha meg is történt néha, hogy maga a *megteremtés műve* a lelkesülés pillanatnyi mámorában vagy a kényszerűség ellenállhatlan nyomása alatt fejeztetett be, e megszülemlést kétségkívül a kín és fájdalomtelt *riselőség ideje* előzte meg, melyben az eszme hosszabb vagy rövidebb fejlődés közt életre küzdötte fel magát.

Halhatatlan, t. e. uraim, kétségkívül az 1848-ki törvényhozás, hogy a nemzeti lelkesülés egy nagy-szerű föllobbanásában felszabadította a parasztságot az úrbériség és papi szolgáltatások terhes békéből, hogy proklamálta a közteherviselést, jog-

egyenlőséget a vallás gyakorlásában és a gondolat szabadságát.

De a *megszülemlésnek* e nagy jelentőségű *gyors aktusát* megelőzte évszázados fájdalmas *viselőség* és vajúadás. És a történet s országgyűléseink diárumai *véres* meséket beszélnek nekünk testvérgyilkos harcokról, melyeket a föld-, a vallás- és jogegyenlőségért őseink egymás ellen vívtanak; a történelem elmeséli nekünk azon kinteljes martyrság emlékeit, melyet a sajtószabadságért csak még néhány évvel annak proklamálása előtt is a Wesselényiek, Lovassyak és Kossuthok eltérni voltak kénytelenek.

A zsidó-ügynek, mely az emancipationális 1867-diki törvényben lelte egyelőre megoldását, szintén van hazánkban küzdelemelt története.

Az igaz, hogy ez nincs összeforva az ország történetével; az igaz, hogy a zsidó jogegyenlőségért véres harcok nem vívattak az ország többi lakosaival, hanem a zsidók hátán verték el itt-ott a *jogegyenlőtlenség* apróbb csetepatéit; azonban a békés küzdelem a zsidók részéről kedvezőbb és a jog- és igazságnak megfelelőbb állásért folyton folyva keresztül vonul ez ország történetén is.

Nem szólok arról, hogy első királyainktól le a múlt századig a zsidók helyzete számos intézkedés tárgyát képezte. De kiemelendőnek tartom, hogy 1790-től nem volt csaknem országgyűlés, melyen a zsidó-ügy akár kérvények, javaslatok, akár törvény

alakjában nem került volna a törvényhozás elé. Mint a kísértet, mely nyugalomra nem térhet, míg a fölszabadítás szava nem hangzik el fölötte, fölföltünedezett ezentúl a zsidó-kérdés, valahányszor csak alkalma nyílott.

E mozgalom a zsidókérdés terén azonban egész a 40-es évekig *igen szerény czélokot* tűzött ki volt magának. Akkorában még a zsidók *szabad békés lakhatási* joga az országban, *háborítlan* életfentartásuk és *keresetük, vallásuk* akadálytalan gyakorlása, volt kétségbevonva. Ereket tárgyalták még az 1790—91 38. tczikk, és az országos küldöttségek *javaslatai* az 1792, 1807 és 1831. évekből; ezek ellen *szóltak* fel és kezdék meg az agitációt a zsidók *kérvényeikben* az országgyűléshez 1792, 1807-ben; *ő felségéhez* ugyanez évben, *József nádorhoz* 1811-ben és később az 1825—27-iki országgyűléshez. Azonban mindezen törekvéseik a zsidóknak sikertelenek voltak. Meghozta ugyan az 1840. törvényhozás a *29-ik* czikket „*a zsidókról*“, melyben kimondta a zsidók szabad lakhatását, a bányavárosok kivételével — kimondta a zsidók jogát szabad kereskedeésre, ipar s mesterség tízésére; megengedte, hogy azon foglalkozások gyakorlása, telkeknek vásárlása ott, hol eddig is megvolt a szokás alapján engedve, továbbra is megengedve legyen. *Ezen álláspontot* azonban rég túlszárnyalta az idő.

Ha a század első negyedében ily megoldása a

zsidó kérdésnek kielégítő is lett volna, ez a 40-es években többé nem lehetett az. A zsidóságnak időközben a *művelődésben* tett tetemes *előhaladottsága* a szabadelvűségnek Európaszerte s hazánkban is tett mind nagyobb hódításai, az irodalomban és színpadon Deák, Eötvös és Kossuth által tett meleg felszólalásai, egyes megyéknek utasításai követeiknek a zsidó-ügy iránt, élükön nemes *Pestvármegye*, mely kívánta, hogy a *zsidó vallás recipiált vallásnak* vételessék fel — éles ellentétet képeznek az 1840: 29 cikkkel, melyet fent elemeztünk.

Az 1844-ild országgyűlésen egy reprezentáció tárgyalatni kívánta a zsidókérdést; az 1848-iki országgyűlés pedig vége felé határozott javaslatot készített, melybe már azon pont volt fölvéve, hogy *zsidók és keresztények közti házasságok érvényesek* és azok megkötésére a polgári házasság léptettetik életbe.

Azonban ezen javaslat törvénynyé soha sem vált és így egyelőre nem valósult az akkori időben szerte szét keringő szólam, hogy „*Árpád vére Izrael pénzével vegyüljön*“.

Még egyszer fölvette azután a magyar törvényhozás a zsidókérdést, és pedig a nemzetgyűlés Szegeden 1849 július 28-án, a midőn *Szemere Bertalan* miniszter egy 4 §-ból álló törvényjavaslatot terjesztett be a zsidók teljes egyenjogúságáról és a zsidók és keresztények egymás közötti házasságok ér-

vényéről. E törvényjavaslatot a nemzetgyűlés el is fogadta.

De a nemzetgyűlés, mely 1849 április 14-én Debreczenben a Habsburgház dethronisációját monda ki, ezáltal alkotmányos forradalom teréről az alkotmányellenes forradalom álláspontjára lépett és törvényei azért a magyar államjog fölfogása szerint törvény érvénnyel nem bírtak. így a zsidók iránt hozott eme törvénye is országos törvénynek nem tekintethetett, de hatályba sem léphetett, mert hisz tudjuk, hogy a kezdetében oly nagyszerű szabadságküzdelmünk már-már utolsó vonaglósaiban czikázott csak még, hogy azután rövid hónapok múlva a história egyik legmegrázóbb katastrofájával végződjék *Világos* könnyáztatta vidékein.

Az ezután bekövetkezett rémuralom nyomorából a *zsidóknak is jutott jó nagy osztályrész*. Hazafias magatartásukért a függetlenségi harcz alatt az absolutismus őket külön *mint zsidókat* is sújtá.

Azonban meghozta másrészt ezen magatartásuk gyümölcsét is. Mert alig derengett fel ismét az alkotmányos élet, több helyt a megyék szervezkedésénél *beleválaszták a zsidókat is a választmányba*, megadta neki több központi bizottság az *országgyűlési választási jogot* is önkénytesen — bár politikai helyzetük csaknem egészben még az 1790 állásponton állt.

Az 1867: XVII. tczikk elvégre szentesítette ezen

időközben fejlődött *tényleges* viszonyokat, megadta nekik a politikai jogegyenlőséget, megadta elvégre *a, jogot* arra, hogy a zsidók is magyaroknak érezhesék magukat, mert a *kötelességet* erre rég érezték és *teljesítették* is.

Ezen törvény megadta ugyan a külső *szabadságot*, de nem a belső *rendet*, megoldotta a zsidóság összességének állását az állammal szemben, de nem az egyesnek az összes zsidósággal szemben; rendezte tehát külső viszonyait, de községi belső viszonyait egész előbbi rendezetlenségükben hagyta.

Ezen önkorlátozása, ezen önmegszorítása a magyar törvényhozásnak, mindenestre nagy politikai mérsékletet és bölcseséget tanúsít.

Azon *határig sem* menni, ép oly politikai botlás lett volna, mint *azon túl* menni; az első esetben a *politikai jogegyenlőségnek*, a másodikban a *felekezeti önkormányzat* jogának elvén ejtett volna csorbát.

Azért ép úgy mint jelenti az emancipáció törvényé a politikai jogegyenlőség szentesítését, azáltal mit mond; *ep úgy* jelenti a zsidó *felekezeti autonómia*-elismerését, a midőn erről hallgat. Igazolják e fölfogást az események, melyek a zsidóság kebelében e törvény meghozatala után fejlődtek.

Mert alig csendesedtek el a zsidó községekben az örömnépek őszinte hálaimái, melyektől visszahangoztak az emancipáció megadása miatt ország-szerte a zsidó templomok; alig lebbentek el a béke

és egyetértés szent szavai azok ajkairól, kik a köz-
 örömben egymással fraternizáltak, s már is megin-
 dult a nagy véleményharcz a *szervezkedés* és a köz-
 ségeknek berendezése; már is gyülekezni kezdtek a
 táborok, külön *orthodox* és *neolog* zászlóik alá, hogy
 egymás ellen síkra szánjanak.

A zsidó községi élet még jelenleg is a legna-
 gyobb *ziláltság* képét nyújtja. Előbb és még most is
 nagy részt a zsidó községeken kizárólag a *papi* hata-
 lom uralkodik. Ez volt az egyedüli hatalom, mely-
 nek befolyása alatt közvetlenül és közvetve intéz-
 teitek a községi ügyek. *Ő benne pontosult össze* jó-
 formán ezért az egész felekezeti községi élet, mely-
 nek irányt ő adott, és melyet a vallás nyújtotta
 eszközökkel és *büntető hatalmával* belátása szerint ő
 szabályozott.

Az *egyházi fegyelem* fenntartásának ürügye alatt
 meg lett bénítve a legcsekélyebb szabadabb mozgás
 a községi életben, előlve *minden haladás* csírája. Az
 egyházi fegyelem tespedésben tartotta az *iskolát*,
 megcsontosítá *az isteni szolgálat formáit*, régi avult
 alakjában, és anathemisálta a laikus elem döntő be-
 folyását a községi vallás- és iskola-ügyek vezetésére.

És ezen egyházi fegyelem, mit a zsidó papok
 sok helyütt gyakoroltak, nem ártatlan excommunica-
 tiókban, kitagadásokban állott, hanem nagyon is
érzékeny büntetésekben, elzárásokban sötét kamarák-
 ban, sőt mint a szegedi nagyhírű rabbi Löw beszéli,

szégyenpad és nyakvasok alkalmazásában nyilvános helyen, milyen nyakvas egy példányát a *nagy szt. miklósi zsidó község* Torontál megyében, *jelenleg is üléstermében emlékül őriz.* Az állami és tvényhatósági közigazgatás közegei támogatták ezen egyházi fegyelmet, világi assistentiájukkal, mert hisz ily beavatkozásnak, közhatalomnak a felekezetek vallási ügyeibe ama kor fölfogásának megfelelt. így ép a zsidó papok nem egyszer adták példáját azon botránynak, hogy egyes zsidókat merő *vallási kötelességek teljesítésére* az állami hatalom közbenjárása által kényszerítették, hogy tisztán vallási kérdések eldöntését, ott hol egyesek a papi anathemákkal nem törődtek, világi bíróságok elé hurczolták. Hisz magam is emlékszem még, pedig nem mondhatnám, hogy öreg vagyok, arra, hogy szülővárosomban egy zsidónak a rabbi megkeresése folytán *pandúrok által zárták be szombaton a boltját,* hogy vallási mulasztások miatt nagyon reális világi büntetések szabattak egyes vallási makranczoskodók ellen.

Jellemző ez irányban a makói *rabbi* hőstette, ki 1840-ben *Makón,* a zsidó sátoros ünnepen a már megkezdett isteni tiszteletet félbe szakította, mert észrevette, hogy a megjelent *zsidó nők* közül többen vallásellenesen a szokásos *paróka nélkül* voltak frittozva. Az e miatt keletkezett per azután az akkori földesúr, a *csanádi püspök Lonovits* előtt folyt, mely azzal végződött, hogy a fenkölt szellemű püspök

nem a papnak, hanem — a *szép makói nőknek adott igazat*.

Ily és hasonnemű perek, örökös denuncziációk a községi tagok ellen a világi hatalomnál ország-szerte napirenden voltak.

Éhez járult, hogy az ország ama számos zsidó községei közt *semmi szerves összeköttetés*, azoknak egy magasabb szervezettől való kapcsa nem létező: minden *egyes* községi élet úgy fejlődött, a mint azt az esetleges helyi papi befolyások regulázták.

Ily viszonyok mélyen elkéséríték azon jobb gondolkozást! és önérzetesebb zsidókat, kik értelem és érzékkel bírtak rendezett viszonyok iránt és már évtizedekkel ez előtt igen erős küzdelem kezdett fejlődni a papi hatalom ezen túlkapásai ellen majd egyesek, majd egész községek által.

E küzdelem kezdetben szerény mérvű és csaknem hatástalan volt, mert intézményeket, melyek századokon át gyökeret vertenek, *egy* csapással meg nem dönthetni. A kezdeményezők kénytelenek voltak nem csupán a papság befolyása, de a közhatalom ingerentiája ellen is küzdeni, mely azt támogatta. És csak *nyomról-nyomra, értizedek* szerény és kitartó munkája után érethetett az el, hogy az egyesek csoportokká, a csoportok pártokká tömörülhettek és ezután nyíltan s eredménynyel folytathatták a *szellemi felszabadítás* nehéz küzdelmét.

Bár e küzdelem alakja uraim, változatos, bár

majd a zsidó vallásgyakorlat és *szertartás rideg formaisága* ellen, majd a hitközségek szervezkedésének jellemlegi elve és alakja ellen, majd a *laicus* elemnek majd az iskolának elnyomása ellen van irányozva, e küzdelem kiindulási pontja és további folyamának signaturája mégis csaknem kizárólag *az ellenhatás a papi uralom túlkapásai ellen.*

E küzdelem sem az emancipationalis törvény, sem az azután a kormány által a községek szervezkedése tekintetéből 1867 decz. 14. egybehívott országos *zsidó congressus* által nem csillapított le, hanem élesített; nem fejeztetett be, hanem inkább megújított, mert immár határozottabb, öntudatosabb alakot nyert.

Így mai napság is a zsidóság benne van e küzdelemben és bár csak ritkábban kerülnek nyilvánosság elé egyes részletei, *a zsidó községek élete száz meg száz sebből vérzik el* ezen emésztő viaskodás alatt.

És e helyütt t. uraim alkalomszerű lesz önök figyelmét egy körülményre felhívni, mely nélkül a kép mit önök a zsidó községek belküzdelmeiről, nyertének, teljes nem volna, és mely mutatja, mely csodálatos *történeti motívumok* rejlenek gyakran a látszólagos véletlenségben.

Ezen körülmény uraim, azon szerep, melyet az *orvosoknak* a zsidóság művelődési és jogegyenlősége küzdelmeiben jutott.

Azon sötét időkben, midőn a zsidók még *ghet-*

tokban kénytelenítették lakni, s valóságos páriák-ként kerültek s üldöztettek, a *zsidó orvosok* voltak azok, kik a pápák, királyok, és főurak udvaraiban tudományuk miatt keresve és szívesen alkalmazva lettek. Ok voltak *élő czáfolatai* azon balhiedelmeknek, mik a zsidók művelődésképesége és jelleme fölött még akkorában divatoztak.

Nem egy ízben uraim, az ő befolyásuknak volt köszönhető valamely enyhébb bánásmód, emberiebb eljárás hitsorsosaik iránt. Mindezekért a zsidóság mint *büszkeségükre* tekintett.

Később, midőn az *államhatalom ellenében* a zsidók egyenjogúsításának ügye volt kinyerendő, *ismét a zsidó orvosokat* — hosszú időn át a zsidóságnak egyedüli világilag művelt tagjait — találjuk a mozgalom élén.

Midőn azután a zsidó *hit községek autonomikus szervezkedése* körül megindult a mozgalom, midőn a zsidó papi hatalom túlcsapongásai ellen itt ott megindult a hadjárat ismét, és ismét a haladásért lelkesülő zsidó orvosokat látjuk előharczosokként, kik elvégezve sanyarú munkájukat a beteg *zsidóknál*, siettek írt és enyhet hozni a beteg *zsidóságnak*

Hisz, hogy csak egy közeli példát idézzek fel önöknek, utalok fővárosunk kebelében történt eseményekre, hol az emancipationalis törekvésekben, a zsidóközségi autonómia körüli küzdelmekben a nagymíveltségű zsidó orvos dr. *Hirschler* állott vezérként.

E jelenség, mily érdekes, ép oly figyelemre méltó a *fennforgó esetben*, melyben szintén egy *zsidó orvos* áll szemben egy *zsidó pappal*; áll önök előtt *ugyanazon az alapon*, melyen a zsidó orvosokat az *autonómia védelmezésében* eddig láttuk papi túlkapások ellen.

Megnyitottam tehát t. uraim önöknek ezen vázlatos előadással azon *történeti alapot*, melyen e sajtóvád megfogalmazott. Bepillantást adtam önöknek a működő *erők* és szereplő *elvek* tusáiba, melyeknek e sajtóvád *léteiét* köszöni.

Így reményiem, sikerült önökben felköltetni, hogy úgy mondjam, ama *históriai hangulatot*, mely nélkül ezen sajtóügy igazságos elbírálása *lehetetlen*, mert megértése *hiányos* maradott volna.

Ha önök uraim, már most ezen előzmények világánál vizsgálандják meg ezen sajtóvadat, s annak alapját képező incriminált cikket: úgy önök azttalándják itt *nem a peres felek magánügyéről* van szó. Vádlottnak a panaszos rabbi magánszemélyéhez, magánjellege- és életéhez annak örömei- és szenvedéseihez semmi köze. Az alkalom, melynek a vádolt cikk köszöni lételét, az ügyek, melyek ama cikkben megpendítették és melyekkel panaszos rabbi vonatkozásba hozatik, — mind mutatják, hogy panaszos urat mint *községbeli lelkészt*, mint *közmegebizatsban* eljáró személyt illeti e cikk.

Nem Friedmann Benjámin és dr. Götzl Berta-

lan közötti *magánügy* forog szóban, hanem igenis fennforog a *mintegy történeti küldetéssel bíró zsidó orvos* ügye a *zsidó pappal* szemben.

Fennforog két *tipikus* alak ügye, melynek mindegyike a zsidó községi élet küzdelmeiben egy-egy *elvet* képvisel: az egyik a *papi hatalom* kényuraságát, a másik a hitközségi *önkormányzati szabadságot*.

Ezen hosszú, kínos, és még be nem fejezett küzdelem az, melyet e sajtóvád képvisel. És azért ezen per nem a múltó, változó egyének pere, hanem pere azon ecsetelt történeti elveknek, melyek uralkodnak az újabbkori zsidó művelődési és önfelszabadítási történetén, mely egyikének neve a *haladás*, másikáé a *hátramaradás*.

Melyiket ezen elveknek fogadják el önök ítéletök alapjául, melyikének ezen irányzatoknak adjanak önök verdiktjök által igazat vájjon a papi zsarn okoskodás, vagy a községi önkormányzati szabadságnak, a *haladásnak* vagy a *hátramaradásnak*, — az iránt önök fenkölt műveltsége mellett kétségem nem lehet. Mert meg vagyok győződve, hogy önök ítéletökben követni fogják ama nagy szellemű *bíró-társuk* Lonovics püspök ítéletét a makói perben, követni fogják a *világtörténet* ítéletét, mely igazat — *a papnak nem adott*.

*

Vádlottat az esküdtszék *egyhangúlag felmentette*.

A « KRACH » ÁLDOZATA.

1877.

A BUDAPESTI *Ferencz-Józsefvárosi takarékpénztár*

1869-ik évben 400,000 frtnyi alaptőkével mint részvenytársulat megalakult. Csakhamar kiterjedt üzleti körre tett szert, és a forgalom, melyet váltóleszámítolás és más banküzletek, nemkülönben a takarékpénztári és betétüzlet által eszközölt, milliókra ment évenkint. Ennek folytán meglehetősen magas osztalékokat volt képes részvényeseinek is fizetni. De közbejött a végzeteljes 1873. évben kitört *gazdasági válság*, a betevők hirtelen megrohanták az intézetet, hitele megrendült, és így vezetői, legnagyobb erőmegfeszítéseik daczára sem voltak képesek megmenteni az intézetet a bukástól, es kénytelenek voltak csődöt kérni az intézet vagyona felett. Ennek folytán az intézet vezetői ellen fenyegető feljelentés tetetvén, csaknem négy évi vizsgálat után elvégre 1877. évi ápril 16-án kezdetett meg ezen nagy bűnügy tárgyalása a budapesti fenyegető törvényszék előtt, mely *hat napon* át szakadatlanul tartott,

és melyen az igazgatótanács 9 tagja állott mint vádlott a bíróság előtt *csalás bűntényének* vádja miatt.

Az alant következő védbeszéd *Kanitz Mór* volt igazgatósági *alelnök* és *Nagy István* volt *igazgatósági tag* érdekében lett tartva. A vád súlya, tekintve hogy az intézet bukásakor az intézeti elnök elhalt, az alelnök ellen irányult.

Tekintetes fenytő törvényszék!

Különös jelenség, hogy valahányszor akár politikai, akár nagy gazdasági katasztrófák rázkódtatják meg a társadalmat, az emberek mindig hajlandók elhíttetni magukkal, hogy azok *egyesek cselekvényeinek* műve.

Csak rövidlátóság és elfogultság okozhatják azt, hogy az emberek szemet hunynak az események hatalma előtt, mely hosszú időn át előkészíti ama katasztrófát, és hogy azután minden szerencsétlenséget, minden nyomort, mik rendesen kísérői ezen rázkódtatásoknak, *egyes* egyének rovására írják.

Innét van, hogy csakhamar föltámadnak ily időkben mindenünnen titkos és nyílt *denunciánsok*, kik akár magánérdekből, akár hogy saját hiú reményeik elveszte, vagy személyes sérelmeik miatt bosszút álljanak; akár, hogy saját üzelveiktől a közfigyelmet elvonják, vad kajánsággal keresik az egyeseket, kiket bűnösöknek megbélyegezván, oda-dobják *áldozatul a törvény pallosa* alá.

Hány ily szerencsétlen áldozatot lehetne az igazságszolgáltatás évkönyveiből felsorolni, kik csak azért lettek bűnösöknek kimondva, mert a nagy társadalmi vagy gazdasági rázkódások utóhatásai a szellemekben egész a bírói szentszékhez felhatoltak, mert azok emléke kiforgatta a bírói Ítéleteket is magasztos higgadtságukból és pártatlanságukból.

Valóban nem szorul példázgatásomra annak igazolása, hogy ily körülmények közt mily számtalanokra lőn a bűnösség megbecstelenítő bélyege sűtve, kiket későbbi idők, nyugodtabb felfogás rehabilitáltak.

És tekintetes törvényszék, nem ugyanazon jelenséget tár-e fel ezen bűnper is elénk? Nem-e kiindulási pontja ezen bűnpernek szintén egy nem csupán hazánkat, hanem mondhatni az egész európai continenset gazdasági alapjaiban megrendítő rázkódás? Nem-e köszöni létejét e bűnper is egy *delator* áskálódásainak, *Jordán Károlynak*, ki maga is ugyanazon minőségben és állásban, mint Kanitz és vádlott társa ugyanazon *intézetnél*, ugyanazon *cselekményeket* végzetté mint ezek, és ki csodálatos módon még vizsgálat alá sem vétetett; és nem-e hangoztatták fel ép ő és szegődött segédei legelőször, csupa sértett hiúságból, üzleti concurrentia szülte bosszúból az intézet összeroskadása alkalmával ama vészteljes szótat ellenük, hogy „*feszítsétek fel*“?

És tekintetes törvényszék, nem-e félhető, hogy

elvégre a tisztelt bíróság is emberekből állván, *keblében is visszarezeghetnek* ama végzetteljes, alig lezajlott időnek *emlékei*, mely egy irtózatos, mert hirtelen áradatként elseperte százezrek vagyonát és existenciáját?

Nem félhető-e, hogy a tisztelt bíróság az igazságszolgáltatás magasztos érdekében távol állván a mindennapi élet alantas tizeiméitől, már bünt fogna látni ott, hol még criminalistikus vétség sincs, és büntetendő vétségeket, hol *nem más, mintakor általános balfelfogása szülte botlások tünedeztek fel !*

En reményleni bátorkodom, hogy az ez irányban való megnyugtatót önök Ítélete teljes mértékben nyújtani fogja.

Igen mélyen jellemző ezen ügyre, hogy az mily különféle felfogások tárgya lett azon idő óta, hogy megindított és befejeztetett.

Míg a vád alá helyezési stádiumban a kir. ügyészség hamis bukással vádolta a vádlottakat, és pedig az általuk képviselt intézet csődje alapján: addig az eljáró bíróság egyéni csalásnak qualificálta azon egyes ténykörülmenyeket; — míg az ügyész az összes vádlottakat indítványozza vád alá helyezni, addig az eljáró bíróság csak Kanitzot, Szumrákot, Frankot és Lőböt helyezi vád alá: erre a tek. kir. ítélőtábla ismét az összes vádlottakat helyezi vád alá.

Elérkezvén íme a végtárgyalás napja, az ügyész elejti a hamis bukás vádját, a csalás tényálladékát

az egyes tettek által egyenként látja megállapított-nak, és elejtven vádját a vádlottak legnagyobb részére, csak a vádlottra tartja azt fenn.

Méltán felköltheti ezen jelenség egész figyelmet a bíróságnak, és arra kell hogy indítsa, miszerint ezen, a társadalom jogérzetét felette nyugtalanító ellenmondásnak véget vessen, s pedig az által, hogy nem subjectiv alapokra álljon, mint a vád, hanem álljon az egyedül illetékes, az egyedül biztos és szilárd alapra, a *büntetőjog örök elveinek alapjára*.

Ha ezen alapról fogja vizsgálni az egyes cselekményeket akár elvontan, akár ésszerűségükben, úgy szent meggyőződés, hogy ezen cselekményeket akár egyenként, akár összeségükben, mint «üzletvezetést» véve tán a rideg *morál* szempontjából kárhoztatandónak fogja declarálni, azokat azonban a szokásos büntetőjogi fogalmak alá vonni legjobb bírói meggyőződés szerint lehetetlennek fogja tartani.

Áttérve immár a vád megfelelésére, két sarkalatos kérdést kellett magamnak, mint jogásznak, kitűzni, mely helyes eldöntésétől függ az, vajjon jogilag indokolt és helyes-e a vád. 1. Megállapítják-e a vádban felsorolt ténykedések akár együttesen a csalás tárgyi tényálladékát, és igazolva vannak-e a csalás tényálladékának kellékei? 2. Felelőssé tehető-e Kanitz Mór azokért és beszámíthatók-e neki mint bűnszerzőnek?

A vád abból indul ki, hogy azon tények, melyek összességükben, a csalást megállapítják, a szakértői vélemény által igazolva vannak, mert az az intézet könyveiből van merítve.

Ezen tények pedig összességükben egy *lelkiismeretlen gazdálkodásnak*, szédelgő műveletnek, gazdálkodási rendszernek tűnnek fel, mely gazdálkodás által a csalás meg volna állapítva.

A vád érzi maga is azt, hogy azon egyes tények, melyek a szakértői véleményben elősorolva, önmagukban a csalás tényálladékát meg nem állapíthatják, ép azért folyamodik ahoz, hogy construál magának egy oly fogalmat, melynek legalább külső alakja, ha tartalma által is nem, megközelítse a csalás fogalmát.

De méltán kérhető, ha az egyes tények, melyek azon «gazdálkodást» képezik, önmagukban nem képesek csalást megállapítani, a mennyiben mind ezen tényekben a csalási szándék, a megtévesztés, ezen sarkalatos kellékei a csalásnak, hiányzanak, úgy miként lehető az, hogy összevéve mégis csalást eredményezzenek ezen tények?

Ha ezen tények csak összességükben eredményezik a csalást, úgy méltán kérhető mint jogász, mely cselekménnyel kezdődött, mely cselekménnyel végződött a csalás?

Méltán kérhető, mivel van igazolva, hogy mindezen egyes cselekményeknek más szándékosan

akart célja nem volt, mint hogy végeredményben a csalást perfiálják? De méltán kérhetni, miben állt az összcsalásban a megtévesztés, ha az egyes cselekményekben ezen nélkülözhetlen kellék hiányzik teljesen? Es végre, ha csak az összes tények eredményezték a csalást, honnét van azon feltűnő jelenség, hogy mégis többen az igazgató választmányi tagoknak, kik *önbeismerésök* szerint az illető könyvek alapján ezen egyes műveletekben részt vettek és öntudatosan vettek részt, nagykorúak, és ep elméjüiek lévén, mégis ezen tények eredménye, az állítólagos csalás alól fölmenteni indítványoztatnak.

Mindezen egyszerű és a csalás fogalmából folyó kérdések, melyek jogász előtt önkényt felvetődnek, s melyekre feleletet adni kell, ha megálljon a vád, megoldást nem nyerhetnek. Nem nyerhetnek pedig azért, mert a vádban a szakértői véleményből felsorolt tények alapján lehet tán az *erkölcs* vagy az *üzleti routine* szempontjából kárhoztatandó eljárást, de csalást soha sem megállapítani.

Innét van, hogy a vádban minden lehető melles körülményekre bőven és kimerítően történik provocatio, de *óvatosan kerülve, van határozott és világos hivatkozás* a csalás legegyszerűbb de *legsarkalatosabb kellékeire*.

Mik tehát azon tények, melyek a csalást tárgyilag igazolnák?

A vád a szakértői vélelem alapján a következőket sorolja fel:

Az igazgatótanács *rendkívüli hitelt élvezett*, hogy az élvezett hitel után *oly kamatot fizettek*, mely a hetetek után fizetett kamatlábbal arányban nem volt, hogy különösen az intézet *elnöke* és *alelnöke* váltóik után *kisebb kamatot* fizettek, mint milyennel idegenek terheltek.

Hogy az igazgató tanácsosoknak való hiteladás maga nem bűntény, hogy csak még az alapszabályokkal sem ellenkezik, azt igazolnom nem kell; sőt ez rendes üzleti ága lévén az intézetnek az alapsz. 45. §. alapján, az igazgatók tekintetében kivétel nincs téve, sőt a 71. §. egyenesen ily kölcsönökre utal. Csak elnök és alelnök van *személyesen* kivéve ez alól. De ez is csak alapszabályilag de nem büntetőjogilag, ha csak csalás által nem biztosították maguknak ezen előnyt, mi nem is állítatik. Ha tehát a hiteladás maga nem bűntény, az pedig igazolva nincs, hogy megtévesztés által tettek szert hitelre, úgy azon körülmény *tetemesebb* vagy *csekélyebb mértékben* élvezték-e a hitelt, teljesen közömbös.

Különben, ha tekintetbe vétetik, hogy Vidacs, Kanitz, Bumbach, Dötzer akkorában — mint igazolva van — igen tetemes vagyonnal bírtak; hogy váltóik akkorában — a nemzeti bank állítása szerint a vizsgálati iratoknál — 5 és 5½o leszámoltatlak,

úgy az általuk élvezett hitel rendkívülinek nem mondható.

A *hitelnyújtás* az egyeseknél egyáltalán csak *attól függvén*, hogy az illető váltókötelezettek *mily vagyoni viszonyok* közt voltak, kikkel együtt fordultak elő a váltón, az, vajjon az egyik vagy másiknak nyújtott hitel nagy vagy kicsi, csakis a hitelnyújtás idejétől függ, de egyúttal fölfogás dolga.

Hogy az illető vagyoni viszonyai voltak mérvadóak a hitelnyújtásnál, kitűnik onnét, hogy maguk az igazgatók közül is, egyik több, másik kevesebb hitelt bírt; utalok ez irányban csak Nagy-, Szumrák-, Horváthra.

De utalok különösen azon körülményre, hogy *egészen idegenek is igen tetemes hitellel bírtak és pedig egyszerűen az okból*, mert jóknak, vagyonosoknak tartattak.

Ez irányban kiemelem, hogy a vizsgálati iratok szerint az 1873. év kezdetén beállott általános krízis folytán történt bukások alkalmával az intézet idegen adósai közül egyenes váltóadósokként, péld. ifj. *Windisch Ferencz* 52.000 frtnyi, *Preusz* 23.000 frt, *Fröhlich* és *Kaltenstein* 32.000 frttal, *Benke építőmester* 32.000 írttal *buktak meg* és maradtak adósaik az intézetnek, ámbátor ők igazgatók nem voltak.

Eltekintek másoktól, kik még nagyobb hitelt élveztek.

De természetsszerűleg nem-e indokolt, hogy az

igazgatók egymás viszonyait jobban ismervén, mint az idegenekét, biztosabb elhelyezésnek vélték a pénzt náluk, mint idegeneknél; és nem-e igazolja ezt azon körülmény, hogy 1869. év óta 1873-ig az igazgatók által élvezett hitel után mit sem veszített az intézet, és hogy csak az intézet *bukása által és után lettek kénytelenek csődöt mondani azon néhány igazgatók is, kiknél az intézet veszt.*

Igazolandó volna tehát még, hogy nem-e élveztek ugyanakkor vagy máskor *idegenek* is vélelmezett vagyoni állásukhoz képest nagyobb hitelt. De minden körülmények közt igazolni kellene, hogy ezen hitelnyújtás az igazgatók számára csalási szándékkal és megtévesztések útján csalattak ki az intézettől, mit az ítélet nem is állít.

Meglehet, hogy *egyes esetekben* az igazgatók váltóik után csekélyebb leszámítolási kamatot fizettek, mint mennyit a betevőknek fizetett az intézet. De hogy ez *mindig* történt, az tagadtatott s nincs igazolva.

De a szakértők nem vették maguknak azon fáradságot, és a tekintetes bíróság nem látta szükségesnek őket utasítani, hogy az igazság érdekében mutassák ki a könyvekből, hogy ugyanazon időben *idegenek, kiknek ugyanazon jó üzleti hírnevök volt,* és kik ugyanazon jó vagyoni viszonyokban voltak, nem-e fizettek szintén kevesebb leszámítolási kamatot? Már pedig ezek szerint lett volna megítélendő az összehasonlítás.

Ha az üzletet, a mint az az életben mutatkozik, elfogultság nélkül vizsgáljuk, úgy ezen eset igen gyakran előfordulhat, és előfordul a legsolidabb intézeteknél is.

Mert a váltóleszámitolás után fizetendő kamat magassága két körülménytől függ.

Az illető vagyoni viszonyaitól és a bank azon időbeni pénzbősége- vagy szűkétől.

Az elvitázhatlan tény, hogy gr. Károlyi György váltóját például, eltekintve minden más körülménytől, sokkal olcsóbb kamatláb mellett veszi bármely intézet, mint másét, ki tán nem oly kétségenkívüli biztos.

Veszik különösen akkor, midőn ez állandó cliense az intézetnek. Másrészt olcsóbb a kamat, ha a banknak sok pénze van, mit különben hevertetni kellene és *egyáltalán* semmi kamatot nem hozna, ha csekély kamattal is túl nem adnak rajta.

Különösen midőn pénzbőség van, akkor tömegesen viszik a betevők a pénzt az intézetekbe, melyek után, miután rendes betevővel van dolga az intézetnek, állandó vagy nagyon csekély különbözeti kamatot fizet.

Ilyenkor pedig kevés rendszeren a pénz utáni *kereslet* váltók alapján, és így a bank kénytelen volna a betevők által hozott pénzeket, melyek után neki kamatot fizetni kell, egészen hevertetni, és így egészen elveszíteni nem csak a betevőknek fizetett ka-

matot, hanem az illető időre és betett összegek utáni üzletre eső üzleti költség részét is.

Az intézet ekkor azt mondja magának, inkább adom 1%—2% olcsóbban oda a pénzt és vesztém csak ezen 1—1% — mint vesztsem az egész kamatot. mit a betevőnek fizetek; hisz ezen állapot amúgy is változó, és rendszeren egy-két hét alatt az egyensúly amúgy is helyre van állítva.

De megeshetik, hogy betevők huzamosb, vagy oly idő óta bírnak betétekkel, midőn titánok nagyobb kamat lőn kikötve, és így ezen összegek után ezen állandó nagyobb kamat foly, míg időközben e pénz megszorodott, és így azon, hogy egészen el ne veszzen a kamat, túl kell adni csekélyebb kamattal.

Megeshetik az is, és ez gyakori, hogy a betétek után különféle kamatláb van megállapítva, hisz köztudomású dolog, hogy hosszabb fölmondású betétek után nagyobb és rövidebb felmondású után kisebb kamat fizettetik.

Hogy lehet tehát ily körülmények közt elhatározni, és bírói meggyőződéssel, mely minden kételyt kizárjon, mondani, hogy mi okból lett ezen vagy azon igazgatónak váltója kisebb kamattal leszámítva, mint tán azon időben egyes betétek után fizettetett.

És hogy csak egy esetet hozzak fel az iránt, hogy ily dolgok természetzerű folyományok minden pénzügyintézetnél, kiemelem, hogy a *hazai taka-*

rékpénztár, melyet lelkiismeretlen gazdálkodással vádolni nem lehet — egyenes értesülésem után — jelenleg, miután üzletpangás van és e miatt pénz váltókra nem igen kerestetik, de a bizalom által, melylyel bír, elhalmoztatik betétekkel, és így milliókkal bír dispo siti ójára, a betevőknek 5%-ot fizet, de száz meg százezreket 4½%-a az helyez el más intézeteknél, melyek nincsenek annyira pénzbőviben.

A vád szerint az is megállapítja a csalás tárgyi tényálladékát, hogy a szakértők szerint adatok vannak arra, miszerint az *intézet vezetői 6% kamatot fizettek váltóik után, akkor, midőn ugyanazon váltók csak 7, 8 és több %-kat i-oltak leszámíthatók.*

Ily meztelenségben oda állítva és kiszakítva ezen tény az egész üzleti eljárásból, különösnek tetszik ez kétségkívül, ámbár ebben csalást megállapítani jogásznak lehetetlen.

Hisz történte megtévesztés ezen tény által, még ha egészben így állana is a dolog, és ki tévesztett meg és különösen mily tény által tévesztett meg valaki?

De a szakértők ezen állítása nem is vehető és nem is érthető kiszakítva az egész üzleti eljárásból.

Méltóztassék csak a leszámítási és visszleszámítási üzlet természetes lefolyását venni.

Valamely pénzüintézet pénzeit, melyek akár betétek, akár más források után rendelkezésére állnak, nem hevertetheti a pénztárban. Ő tehát azokat

értékesíti váltók leszámítolása által, tehát kamatoztatja. De a kapott váltó is értéket képviselvén, azon időn őt, melyen át ez még le nem járt, szintén kamatozhat és visszleszámítolás által új pénzforrást nyit.

Megeshetik már, és ez ama 1872—1873. évi mozgalmas időben, midőn a pénzpiacz örökös hullámzásoknak volt kitéve az óriási speculatio által, hogy az intézet valamely nap reggelén még pénz-bövíben volt, tehát leszámíthatott váltót kisebb kamatlábbal, de már ugyanaz nap folytán tán csökkent a pénzkészlet, akár hogy a nemzeti bank megszorította a hitelt, akár hogy később betévek jelentkeztek, kik pénzeiket kivenni akarták az intézetből. Kénytelen lehetett tehát az intézet, hogy meg ne akadjon esetleg időnként csekélyebb kamatlábbal visszleszámított váltókat, nagyobb kamatlábbal visszleszámíttatni. *Ezek az egyes üzlet természetes esélyei*, miből azonban nem következik, hogy azért ezen mindig igen csekély kamatdifferenzia valóságos veszteség is, mint a t. ügyész úr hiszi.

Mert az üzlet természete szerint az is meglehet, hogy azon pénzzel, melyet az intézet 6% kamatlábbal leszámított és 7% kamatlábbal visszleszámított váltóból ma nyer, *másnap* már megint oly váltókat számítol le, melyek ismét 8—9%-al *számítotté*.

Hisz a visszleszámítolás által nyert pénzt szintén forgatja az intézet!

Itt tehát nem mondhatni, hogy veszteség volt, hanem *directe tetemes* haszon.

Különben valamely intézet sohasem visszleszámol *egyetlen és egyes váltókat* más intézetnél, hanem mindig több ezer forintokat képviselő váltókat egyszerre — a mint ezt a szakértők is egybehangzólag constatálják. — Az illető intézet összeállít, naponkint, a mint szükséglete tartja portefeuilleben lévő váltóiból egy egész *csoportot*, és természetesen oly módon, hogy abba belevesz néhány jó, kitűnő cégű váltót és vele több úgynevezett «gyengébbet», kevesebb elismert hitelű cégétől.

A visszleszámító intézet megvizsgálván az ily módon hozzá benyújtott csoportot, egy átlagos kamatlábot vesz magának, gondolván, hogy pl. ezen prima váltót elfogadom $4\frac{1}{2}\%$ — 5% -al, a másikat $5\frac{1}{2}\%$ — 6% -al, egészben véve tehát veszem ezen vagy azon kamatlábbal, megállapít tehát egy *átlagos* kamatlábat az egész csoportra.

így azután megesik, hogy a csoportban van egyes jó cégű váltó, mely az intézetnél csak 5% kamattal fizettetett, de visszleszámítottatott $5\frac{1}{2}\%$ — 6% -tal

Nem mondhatni tehát, hogy ezen egy váltó visszleszámítottatott $5\frac{1}{2}\%$ — 6% -al, bár ő csak 5% kamattal vétetett, mert az egész *csoport* visszleszámítottatott így, és az által, hogy ezen jó váltó visszleszámítottatott 6% -tal fizetett az intézet, *visszleszámítottatott szintén 6% -tal oly gyengébb váltó egész*

csoportja, mely után, ha egyedül *nyújtatik be*, vagy 6½—7% vagy több kamatot kellett volna fizetni, vagy melyet egyedül tán nem is fogadtak volna el visszleszámítolás végett.

Tehát itt is *egyenes haszon* és nem kár háromlik ily esetben az intézetre.

Végre figyelembe veendő itt is, hogy a szakértők csakis arra terjeszkedtek ki, miként bántak el az igazgatók váltóival, de arra nem terjedt ki figyelmük, hogy százezrekre megy azon jobb czégü *idegenek váltóinak is száma*, melyek az általam előadott üzlet természete szerint *gyöngébb váltókkal egy csoportban* nagyobb kamattal lettek visszleszámítolva, mint milyennel egyenként leszámítottak.

Különösen egy igen eclatáns példa constatáltott ezen vágtárgyalás során, t. i. a *pesti hengermalom váltóival*.

Ez intézet váltói a legkeresettebbek közé tartoztak azért, mert a nemzeti bank igen szívesen vette, patronisálta; leszámítottak öVs'/o-al, de csoportban visszleszámítolás útján az intézet fizetett 6—7% kamatot is, miért, mert velők egy *egész csoport gyöngé váltón is túladott*.

Ha tehát *idegenek váltóinál* is — és ez csak egy eset a számtalan közül — esett ez meg, és megesett egyenesen *üzleti előny szempontjából*, akkor ezt az üzlet vezetőinek, kiknek váltói 1872—1873-ban elsőrangú papír volt, terhiil betudni nem lehet. Nem

lehet különösen azért sem, mert e fölött ha történt is, ez csak sporadice, esetről-esetre, a mint épen az üzlet esélyei hozták magukkal, történt.

Elvégre ezen esetről is kérdeni kel] magát a bírónak, miként állapíthat meg ezen üzleti cselekvés csalást?

Mi által történt a megtévesztés, mi nélkül csalás nem gondolható; kit tévesztettek meg az üzletvezetők ezen üzleti cselekvény által? Tekintve már azon számos indokot, mely üzlet szempontjából eszközölné parancsolja, vagy melyből természet-szerűleg megmagyarázhatónak és kimenthetőnek tünteti fel ezen eljárást, — mondhatni-e nyugodt lelkiismerettel és minden kételyt kizárólag, hogy ezen művelet *csalási szándékkal* történt, mondhatni még azt is bírói positivitással, *hogy kár esett!*

Határozottan nem!

Azt hozza továbbá fel a vád a szakértői vélemény alapján, hogy vannak adatok, mely szerint egyes *váltók, melyek a bírálathoz alkalmával visszautasítottak, mégis honoráltak.*

Meg kell jegyezni, hogy ez határozottan valótlán, mert lehetetlen és határozottan tagadtatott.

Ez lehetetlen az eljárás szerint, mely váltóbírálatnál követetik.

A szakértők ezen állítása csakis azt mutatja, hogy banküzletről fogalmuk sincs. Ezen állításuk különben csakis következtetés.

Mert ők azt, hogy egyes váltók leszámítottak, daczára annak, hogy visszautasítottak a censura-nál, abból következtetik, hogy azon váltók nincsenek fölvéve a censura-könyvbe. Ok ezt nem hozzák fel, hanem azt, miszerint oly váltók is számítottak le, melyek a censura-könyvbe beírva nincsenek, vagy utólag íratnak be.

Ezt nem csak tagadták az összes vádlottak, de tagadták a kihallgatott döntő tanúk, a pénztárnok stb.

Mi a censura?

Összeül minden nap egy bizonyos része az igazgató tanácsnak és előveszi megbíralás végett a benyújtott váltókat. Ha keresztül ment a váltókon, beírja az illető hivatalnok: ezen vagy azon váltó elfogadtatott vagy visszautasított.

Az igazgatók azután elírják ezt a könyvben.

Az elfogadott váltó az illető hivatalnok által azután a pénztárnokhoz vitetik, ki azokat kifizeti.

E bizottság ülése nincs épen bizonyos időhöz kötve és megesik, hogy gyakran *ülés közben* vagy *ülés után* is behoznak leszámítolás végett váltókat.

Meglehet, hogy a tagok még együtt vannak, meglehet, hogy sürgős a váltóleszámítolás, és így együtt lévén a tagok, bár az ülésnek vége van, azt vagy elfogadják, vagy visszautasítják, hisz ez üzleti coullance, s a bírálati ülés nem *színházi előadás*, mely *után bezárják a bódét*.

Ha ily eset történik, tekintve, hogy a bírálati

könyv már ülésben nincs, szóbelileg utasítatik az ülés elnöke által az illető hivatalnok, hogy a váltót honorálja, miáltal a *bírálat-könyvből kimarad*.

Az is megesik, hogy némely váltó ismert aláírásokkal formális ülés nélkül is elfogadtatok, ha a pénztárban pénz van; mert hisz az aláírások ismervek, a visszautasításra más ok nem lehet, mint az, hogy tán az intézet pénzkészlettel már nem rendelkezik.

Ily váltók sem iratnak be a váltó-bírálatkönyvbe.

Vagy gyakran, mint történt és mi constatáltattott a végtárgyaláson, a *tőzsdén* vagy *magánügynök által* az elnök vásárol jól ismert váltókat; ezek sem *íráthatnak be a bírálatkönyvbe.*

Elvégre oly intézetnél, mely — mint a szakértők constatálják — egy év alatt 4.—5 *millió forintnyi váltó escomptiroztatott*, hozzávetve még az 1873. évet, midőn minden üzlet valóságos hóborrtal végeztetett, nem eshetett-e meg, hogy *ily óriási forgalom* mellett, itt-ott, vagy többször váltó *elfelejtetett* a bírálatkönyvbe beírni, ha tekintetbe vesszük különösen azon a *szakértők, vád, vádlottak és tanuk által constatált tényt*, hogy Löb könyvvivő egyáltalán alkalmatlan és képtelen volt arra a munkára, hogy egy oly nagy forgalmú intézet könyveit rendbe tartsa, s hogy *Telbisz*, ki a bírálatkönyvbe való bevezetéseket teljesíté az ülésben, *alárendelt hivatalnok volt*.

De ha tudja az ember, hogy ez a bírálatkönyv

egy egyszerű úgynevezett „Schmierkönyv“ minden rendszer, minden szabály s megállapított forma nélkül, ha meggondoljuk, hogy ez oly lényegtelen, miszerint némely intézetnél nem is vezetnek ily füzetet, hanem a szerint, a mint elfogadják vagy nem a benyújtott váltót, egy egyszerű jel által megjelölik a váltón mihez tartás végett a pénztárnoknak, — azon meggyőződésre kell jutni, hogy ezen vádpont lehet tán egy rendetlen belkezeléséek, de nem családi vádnak alapja.

Annál kevésbé, mert hisz először ily váltók, melyek a bírálati könyvben bár elő nem fordulnak, számos idegen emberekéi is, és mert föltéve, hogy az is való és igazolt volna, miszerint visszautasított váltók fizettettek ki, nem is állítja a vád, annál kevésbé igazoltatott, hogy ezen tán fölületes belkezelés által honorált váltók által kár okoztatott volna egyáltalán.

Igen jellemző, hogy az is hozatott fel, mint a csalást megállapító körülmény, hogy egyes igazgató tanácsos váltója lejáratkor nem óvatoltatott, nem pereltetek, sőt egyes esetben egy ilyen váltó csak 6 hónap múlva lett az illető által egyszerűen mással kicserélve.

Azt kereken tagadták az összes vádlottak és a tanuk mindnyája lehetlennék declarálták, hogy ez utóbbi eset előfordult volna.

A szakértők — kiknek véleményét később jogi-

lag még bővebben méltatni fogom — ezen állítást egyszerűen onnét *következtetik*, mert valamely váltót fi hónappal lejárát után ugyanazon elfogadással el látva, ugyanazon összegről kiállítva a bírálati könyvbe bevezetve találták és lejáratkor a pénztárban mint kifizetett nem jelentkezik.

Elfelejtik azonban, hogy ezen okoskodás azonnal halomra dől, ha azt vesszük tekintetbe, hogy ama váltó lejáratkor kicseréltethetett más váltóval, *melyen más kibocsájtó volt mint az előbbin*. Ezt új váltónak vévén a szakértők, következtették, hogy miután a lejárt s ki nem fizetett előbbi váltóhoz hasonló váltót is találtak, *ez okvetlenül prolongátiója annak*.

Ilyen kétes s többértelmű körülményekre alapítja a vád a csalás súlyot vádját.

És kérdem, mióta tekintetik az üzleti életben *váltók prolongálása* csalásnak, vagy mi módon véli a csalást fölfedezni az ügyészség abban, hogy egy intézet egy váltót lejáratkor azonnal nem perel, vagy nem-e ép a *takarékpénztárak rendes üzlete, hogy váltók lejáratkor más váltókkal kicseréltethetnek, ha az időközi kamat vagy amortisationalis quota törlesztetik*.

Hisz a szakértők nem is állítják, hogy ez idegen adósok váltóinál szintén nem történt volna, mi hogy történt, a könyvek igazolják. A midőn tehát az alapszabályok 71. §. szerint igazgató választmányi tag hitelt vehet, világos, hogy *ő irányában is a törlesztés*

és *prolongálás azon módja érvényesíttethetik*, mint a többi adósnál. Egészen más volna, ha az constatáltak volna a szakértők, hogy azon váltók sem nem fizettettek, sem nem pereltettek, sem nem cseréltettek volna ki más váltóval és így adattak ki. A szakértők véleménye azonban maga mondja, *hogy új váltó adattott*, tehát tényleg üzletszerűen prolongáltak és kicseréltettek.

Még alaptalanabb, sőt mondhatni megfoghatatlan azon következtetés, mit a vád ezen körülményhez fűz.

A szakértők maguk ezen incriminált *prolongálást csak egy-két Ilumbach-féle váltónál constatálják*.

Már hogy ezen egy-két váltó rögtöni be nem perlésének és azutáni prolongásnak azon óriási hatása lehetne és volna hogy egy 4—5 millió évi forgalommal bíró intézetet romba döntson, teljesen megfoghattam

Szinte ezen megfoghatlanságok közé tartozik, hogy a csalást megállapító körülménynek vétetik azon adat, hogy betéti könyvekért, melyek után 6% kamatot fizetett az intézet egyes igazgatótanácsok váltóikat adták, melyek után ők viszont 6% kamatot fizettek az intézetnek.

A vád ezen műveletnél is a bűnösséget csak abban látja, hogy az intézetnek a kamatláb egyenlősége által *kamatban kára volt*.

Hogy azonban ezen műveletnél ezen *kár család*

által okoztatott volna, azt nem állítja; azt sem, hogy ezen művelet csalási cselekmények által éreztett el bárkinek is megtevesztésével.

Nem akarom állítani, hogy ezen művelet üzleti szempontból mindig correct, de merem állítani, hogy crimínálítás benne nincs.

Ha a betéti művelet rendszerint és természete szerint eszközöltetik, úgy igaz betéti könyv csak az ellenében volna kiszolgáltatandó, hogy *készpénz betéttetik*. De változtat-e a dolog lényegén, ha a készpénz nem közvetlenül, hanem közvetve jut a pénztárba.

Nézetem szerint nem, mert lényeges az, hogy hason *ellenérték* adassék az intézetnek a betéti könyvvel.

Már pedig, ha pénz helyett valaki csak egyszerűen váltóját adja az intézetnek, oly váltót, mely akkor, midőn benyújtva lőn, teljesen fizetéképes embertől származik, úgy az illető határozottan ellenértéket adott a betéti könyvért.

De a fentforgó esetben még világosabb és correctebb volt az eljárás. *A betevő váltóját escomptirozta az intézet, mely azért magának a 6% kamatot meg is fizettette, de a leszámított váltóösszeget nem adta ki készpénzben, hanem elhelyezte magánál betétként, és erről kiadta a váltóbe nyújtónak a könyvet.*

Ezen ügylet tehát egyszerű escomptüzlet volt, csak azon különbséggel, hogy a váltóbenyújtó *nem*

készpénzben kapta ki pénzét, hanem beleegyezett, miszerint neki a váltóért járandó pénzt a társulat tartsa meg betétként és adja neki csupán a könyvecskét.

Ez tehát könnyítés, előny volt, melyet az igazgatók a társulatnak szereztek.

Mert ezáltal lehetővé tették, hogy az intézet minden készpénz nélkül oly váltók birtokába jött, melyek akkor a lehető legjobbak közé tartozván, az intézet azokat reescomptirozathatta, és így ezen reescomptirozás által egyenesen, vagy az ezáltal nyert pénzen ismét nyerhetett az intézet, ha azon magasabb kamatlábbal váltókat escomptirozott.

Kárról sem lehet tehát szó ezen műveletnél, mert tekintve, hogy az így kapott váltókat az intézet reescomptirozta, azokért pénz folyt be, ezen pénzen ismét váltókat leszámított és pedig *magasabb kamatlábbal mint 6%, így ezen kamatdifferencia ép javára esett az intézetnek.* Az pedig, hogy ezen váltók magasabb kamat mellett reescomptiroztattak, vagy hogy az ezáltal nyert pénzzel kevesebb kamattal escomptiroztatott volna azután, idegen váltó nem állítatik és nem igazoltatott.

Már pedig csak ezáltal származott volna kár e műveletből.

A betevő igazgatók ezen műveletnél azonban *semmi szín alatt nem nyerhettek.* Mert hisz ők 6% kamatot fizettek escomptirozott váltókért, és 6 kamat számíttatott nekik javukra a könyv után.

A midőn tehát ők e műveletet tették, melyből rájuk haszon egyáltalán nem, hanem csak az intézetre hárulhatott, *jóhiszeműségük jelét tanúsították legjobban.*

Igen különös módon van a vád által feltüntetve az úgynevezett „Varga“-féle consortium keletkezésének indoka és célja azon vonatkozással, hogy ez is egy alapul szolgáljon a család megállapítására.

Ez irányban több igen lényeges téves felfogás és előadásra találunk.

Először valótlan az, hogy ezen ügylet egyáltalán az intézet ügyleteként szerepelt. Azok, kik a «Varga»-féle consortium részesei voltak, határozottan azt, *mint a maguk üzletét* tekintették olyképp, hogy *annak veszélyeit ők viselik, ellenben a haszon az intézetre szálljon.*

Ezen ügyletnek indoka nem az volt, hogy speculáljanak és tőzsdejátékot üzzenek a résztvevők, hanem *határozottan és igazoltan az', hogy az intézet részvényei ára a tőzsdén kelletén túl az árban nyomassék.*

Minden új intézetnél mintegy szükség, hogy akár nyíltan, akár titkosan egy consortium alakíttassák, mely kezdetben a *részvények árát regulázza.*

Ugyanis a részvényaláírás alkalmával számos egyes vagy csekély számú részvény íratik alá oly egyének által, kik csak mától holnapra tartják azo-

kat, és egy csekély agiót bevárva, aztán túladnak a részvényeken.

Ily módon flottíroz a részvények egy része egyes darabokban *örökös vándorlásban* egyik kézből a másikba. De ez nagy veszélyt rejt az illető intézetre. Mert ezen eladások a tőzsdén történvén, a tőzsde bizalmatlankodik ily intézetek ellen, melynek sok darabja a vásárra jön és ezáltal nagy kínálat támadván, gyakran teljesen *indokolatlanul mélyen alászáll* a részvények ára. Ha pedig valamely intézet részvényei árban alant állanak, azon intézet hitele is csökken ezzel, a bizalom fogy és így megakasztatik már csírában az intézet fejlődése. Nem egy különben életképes intézet jutott tönkre egy tőzsdei panique folytán a bizalomnak *ilymódon* hirtelen megfogyása által.

Másrészt oly intézet, melynek részvényei nem annyira kaphatók, nem oly mozgékonyak, hanem consolidálva és koncentrálva vannak, bizalommal és támogatással találkozik.

Ezt tudván az illető igazgató tanácsosok félvén attól, hogy a nagy reménnyel életbe léptetett intézet, mely mint *baloldali emberek által inkább politikai célokból lőn alapítva*, amúgy is ellenségeskedésnek volt kitéve — két módon akadályozhatták meg ezen tőzsdei manoeuvreket, *vagy hogy egyenesen az intézet pénzével annak javára*, de annak kárára is vásároltattak össze bizonyos részvényeket, *vagy saját fele-*

lősségek, saját kötelezettségük mellett, de az intézet javára.

Az illető consortium tagjai *ez utóbbi utat választották.*

Választották tehát azon utat, melynél *ők saját váltóik által az intézet érdekében eszközölt ügylet egész risicóját magukra vállalták;* mi által bármi lett legyen is ezen ügylet eredménye, az *egész összeg elvesztenek veszélye csak őket érte.* Hisz annak erejéig váltóikat adták. És mi több, hogy az intézet az egyesek ezen kötelezettségei irányában még biztosítva is legyen, hogy tehát teljes érdektelenségüket mutassák az igazgatók, ezen a saját váltóikon vásárolt részvényeiket mint Depót-ot — biztosítékot — *az intézetnél helyezték el!* Másrészt azonban az intézet *csak hasznot* húzhatott belőle, mert először a váltókért adott pénz után kamatot kapott, de másodsor reá háromlott azon célba vett haszon. Mert daczára minden ellenségeskedésnek, daczára a kezdet nehézségeinek, részvényei jó árban voltak a tőzsdén, a bizalom az intézet iránt és üzletköre évről-évre növekedett, mi a periratokhoz csatolt kimutatásból és az általam e végtárgyalás alkalmával csatolt tőzsdei árfolyamból kitűnik.

De hogy ezen *művelet* az intézet javára szolgáljon, nem is lehetett és nem volt szabad ezen művelet számláját *sem az intézet nevéen, sem az egyes igazgatók nevéen hagyni.* Mert akár az egyik, akár a

másik történik, az elérendő cél dugába dől. Akkor a hivatalnokok megtudják, hogy a részvényeket az intézet vagy az igazgatók vásárolják; ez természet-szerűleg transpirál a tőzsdei körökbe, és ezáltal a contremine, mely az árakat csak nyomni akarja, még erősebben nyomná azokat, vagy pedig az eladók elérhetlen pillanatnyi magasságra csigáznak fel az árakat, hogy azután annál mohóbban leszálljanak.

Kellett tehát — az intézet alábbrendelt hivatalnokai előtt egy indifferens nevet választani ezen művelet contójának. Es ezt Vidacs „Varga“ nevezet alatt tette.

Hogy ily eset számtalan volt és még most is van más intézeteknél, az kétségtelen. A végtárgyalás során hit alatt kihallgatott bírósági szakértő Német és a többi kettő *Rapoch* és *Kainrath* egybehangzólag vallják: „/w/i/ *aféle művelet, hogy betűk vagy álnév alatt az intézet érdekében könyveltetnek követelések, majd minden intézetnél előfordul*“.

Ha azonban a bíróság mindezt nem tartaná elegendőnek annak igazolására, hogy az igazgatóság a legjobb hiszemben kezdeményezte ezen műveletet, ha az sem győzné meg, hogy ők ezen 500 db részvényért váltóikon önmaguk vállaltak kötelezettséget az intézet irányában, míg ezt tehették volna, direct az intézet nevében s pénzéért személyes kötelezettségük nélkül, — úgy kell, hogy meggyőzze a tek. bíróságot e következő két körülmény:

Először a *consortium tagjai* közt még 1871. decz. 29-kén létrejött szerződés, mely a periratok közt van.

Nem hiszi kétségkívül a bíróság, hogy ezen szerződés megállapításánál — 1871-ben — a *consortium tagjai* hitték vagy hihették volna, hogy valaha ez ügyben vád alatt fognak állani 1877-ben. *Nem mondhatni tehát, hogy tekintettel erre lőn az fogalmazva.*

Annak tartalma tehát a részvényvásárlás *indoka és célja tekintetében mint valót el kell fogadnunk*, ha az igazság elveitől eltérni nem akarunk.

Ezen szerződés szerint tehát — már 1871-ben — nemcsak határozottan az intézetnek általam *jelzett haszna van indokid és célid* kitűzve, hanem egyúttal kimondva, hogy a részesek „*személyes költségén és veszélyén*“, „*az egyéni érdekre való tekintet nélkül*“ szereztek meg.

Másodszor teljesen bizonyítja a részvényvásárlók önérdeknélküliségét azon körülmény, hogy ők ezen szerződésben ép azért, hogy ezen 500 db részvény ne vándoroljon egyes kezekből egyes kezekbe a tőzsdén, s hogy így az ár ne nyomassák megállapodtak, *hogy a részvényeket a consortium egyes tagjai 1873-dik év ápril 2-ka előtt ki nem vehetik, el nem adhatják.*

1873. áprilisban a végtárgyalási jkvhez csatolt tőzsdei kimutatás szerint — pedig az *intézet*

részvényei csaknem 50—60 frttal magasabban állottak, mint azok vásárlási ára.

És mit tettek e tagok? Tán mohón siettek a határnap megérkeztekor a részvényeket kivenni, azokat az óriási haszonnal a tőzsdére vetni, eladni és zsebre dugni ama nagy hasznot, mint a speculáns teszi?

Nem; hanem a tagok, félve épen attól, hogy ily nagy mennyiségű részvénynek a tőzsdén való megjelenése óriási módon lenyomná az árt, és így a tagok által személyes áldozatok árán nagy nehezen elért özéi önmaguk által leromboltatott volna, lemondtak inkább amaz igen tetemes nyereségről, továbbra is viselték az értékcsökkenés veszélyét és együtt tartották a részvényeket!

Csak két tag, Buzzi és Reinitz, kik kiléptek az igazgatóságból, léptek ki egyúttal a consortiumból.

Így rosszhiszemű speculáns nem cselekszik; erre csak az intézetért buzgó emberek képesek.

Ha pedig ezt akkor teszik, mit tenniök jogukban állott, beváltják nem csak váltóikat az intézetnél, de még dúsos nyereséggel is térnek haza.

Égészen más színben tűnik tehát fel ezen «Varga»-féle consortium, ha azt *elfogulatlanul*, a viszonyok természetéhez képest és az akkori idők-höz mérten szemléljük.

A csalás tárgyi tényálladékaéhoz adatként azon

további körülmény hozatik fel, *hogy az elnökök az alapszabályok 77.§-a ellenére hitelt vettek igénybe.*

Ha tekintetbe vesszük, hogy ez a választmányban meg lett vitatva, a mint azt *Krajcsik tanú és a vádlottak egybehangzólag igazolják*, s hogy a hiteladás egyszerűen a 77. §. tán téves magyarázatából eredt, miután az úgy magyaráztatott, hogy *személyesen* az elnökök hitelt nem vehetnek ugyan, de *czégük mint társas czég* igen, úgy ezen művelet elvezíti azon mérges élet, melyet a vád neki *criminales* szempontból adni jónak lát.

Mutatja ez, hogy maguk az elnökök ez irányban provocáltak határozatot, és tekintve, hogy az intézet jogtanácsosa, *Krajcsik Ferencz ügyvéd, mint jogász, a 77. §. ezen interpretatióját is elfogadhatónak, sőt megengedettnek tekinté*, hol rejlik benne a rosszhiszeműség?

Egy felette scrupulosus interpretatio tán a czéget is kizárta volna a hitel használatából, de az akkori idő tudvalevőleg kevésbé scrupulosus volt.

Elvégre a hiteimegszavazás *nyíltan* a választmányban történt; arról tudomással bírt a nagy választmány, mely havonként scontrirozta az intézet portefeuilét; tudomással bírtak a részvényesek számvizsgálóik által, kik évenként a könyveket, actívákat és passívákat revideálták, és még sem szólalt fel ellene senki éveken át.

Sőt ha tekintetbe vétetik, hogy Vidacs és társa

és Kanitz M. és A. társas czégek akkortájt azon czégekhez tartoztak, melyeknek váltóit a nemzeti bank — az iratokhoz csatolt átirata szerint — is elfogadta, s ők ott hitellel bírtak, s másrészt a *szakértők szerint váltóik a nemzeti bank kamatlába felett mindig legalább 1%-kal magasabban escomptiroztat* az intézetnél — az elnököknek nyújtott hitel inkább *áldozatnak tűnik fel részükről*, mit az intézetnek hoztak, mint előny, mit ők élveztek.

Hogy az intézet összeroskadása által önmaguk is csődbe jutván, váltóik rosszakká lettek, ez *későbbi esemény*, mely *előbbi* cselekményekre *befolyást azért sem gyakorolhat*, mert hisz ők ezen eseményt nem okolták. Ha ők csődbe nem jutnak, ha így váltóikat beválthatják, kétségkívül e hitelezés még bírói figyelembe sem vétetik. Ebből világos, hogy a vád nem a hitelezést veszi büntetőjogi momentumnak, hanem a *nem fizetést*. Ez pedig *egy maga* különösen, mint későbbi tény, nem változtatja át az előbbi hitelezést criminalisticussá.

A legcsodálatosabb vádpont az igazgatók ellen az, hogy ŐK tetemes összegek erejéig már 1873. január havában *szívességből éljogadványokat adtak az intézetnek*.

Mi a szívességből elfogadvány?

Hitelnyújtás minden ellenérték nélkül.

Az igazgatók tehát személyes hitelöket ajánlották fel az intézetnek *minden haszon és előny nélkül*,

és nem csekély összeg erejéig, mert egy maga Kanitz 60—80.000 frt erejéig tévé ezt, sőt volt idő, midőn 100.000 írton felül volt kötelezésben.

Ez kettőt igazol, mint a napfény oly világosat.

Vagy tartották az igazgatók oly jónak az intézetet, hogy veszély nélkül ily tetemes összegek erejéig érte kötelezettségeket vállalhatnak és ezért adtak oly nagy összegű szívességbeli elfogadványt, — akkor ők maguk is tévedésben voltak az üzlet virágzása felett; és így nekik nem lobbantható szemükre, hogy ők tudták az intézet hanyatlását;

vagy tartották az intézetet valóban hanyatlónak, akkor azon tettök, hogy daczára annak oly tetemes összegek erejéig szívességből érte lekötelezték magukat, az érdektelenség, a jóhiszemű áldozatkészség valóban eclatáns példái előtt állunk.

Harmadik alternatíva nem létezik.

És a midőn ezen óriási, szívességböli kötelezéseket vállalták, mind *ép, meg nem támadt hitelű szegek voltak!*

Hisz ezen szívességböli váltókat az intézet mind visszleszámítoztathatta más intézeteknél, s pénzt szerzett magának.

Nem csekély tévedésben van tehát a vád, midőn ezen körülményt terhelő körülményül rója fel az igazgatóknak.

Ép oly nagy a tévedés, a midőn azt hiszi, hogy azon körülmény, miszerint az intézet már 1873.

januárban *szívességből elfogadványokra szorult, jele annak, hogy hanyatló állapotban volt.*

Ez jele csak annak, hogy akkorában *pénzszűkiben* volt. De ha valamely intézet *pénzszűkiben* van, abból legkevésbé sem következik, hogy már hanyatlik.

A *nemzeti bank* — az iratoknál fekvő átiratában — mondja, hogy néha az intézet váltóit azért nem visszszámította, mert *pénzszűkiben volt.* Az anyaintézet Bécsben csak egy bizonyos összegű dotatióval látja el a pesti fiókot. Ha ez ki van merítve, akkor a nemzeti bank is addig, míg visszafizetések történnek, *pénzszűkén* van.

Lehetne-e ezen körülményből következtetni, *hogy a nemzeti bank hanyatló félben van?*

Az *első hazai takarékpénztár* történt 1 év előtt, hogy a tőzsdén azon hír terjedt el, hogy igen tetemes defraudatio történt nála. Ennek folytán le is szökött részvényük ára.

Ha ekkor egy tömeg betevő felmondja vagy kiveszi betéteit, a *hazai takarékpénztár pénzszűkiben* lesz. Mondhatná valaki, hogy ezért hanyatló félben van a hazai takarékpénztár?

A *pénzszűkség* különösen mozgalmas időkben, mint minő az 1873. év eleje volt, közvetlen a májusban kiütött óriási pénz- és hitelválság előtt, mit «krach»-nak neveztek el, oly rohamosan jön, oly annyira változékony, hogy tartama gyakran egy vagy több nap, gyakran hónapok.

A pénzszükség oly sok esélytől függ, hogy abból következőt az illető intézet virágzó vagy hanyatló állapotára vonni nem lehet.

Hogy különben nem hanyatló állapot volt az oka annak, hogy a ferencz- és józsefvárosi takarékpénztár 1873. január végével pénzszükiben volt, mutatja fényesen az, hogy még a bécsi krachot is csaknem 3 hónappal túlélte, pedig ez sokat separt el; s hogy különösen *részvényei 1873. januáriusban s tovább egész a csődnyitás napjáig még mindig 30—40°le-kal a névleges értéken fölül állottak a tőzsdén* — a mint ezt az iratoknál lévő árfolyam-jegyzék igazol.

A tőzsde pedig — higyeje el a tek. tvszék — *részvényeket* állandólag *hónapokon át magas árban* nem tart, ha azon intézet csak a legtávolabbról is *insolid* vagy *hanyatló félben* van.

A mint tehát egyáltalán nem jele a virágzásnak vagy hanyatlásnak az, hogy időlegesen 1873. január havában pénzszükiben volt az intézet, ép oly alaptalan, sőt mondhatni megczáfolva van azon további állítás, hogy az intézetnek 1873. januárban a pénzszükség által állítólag beállt fizetési nehézségei, — mik hogy léteztek volna sehol sem igazoltatott — a vádban előadott eljárás eredményei voltak.

Ez iránt csak arra utalok, hogy az igazgatók által igénybe vett hitelek, a könyvek és a szakértők *szerint későbbi keletitek, mint 1873. január,* tehát hogy lehetnek azok *egy előbbi* állapot teremtő okai?

Elvégre indokul a család tárgyi tényálladék megállapítására felhozatik, hogy *nagyobb osztalék lett* az 1872. évi mérleg alapján kiszolgáltatva, mintsem járt volna. Kiemeltetik, hogy ezt az által érte el az igazgatóság, hogy

először az *intézeti ház értékét* 20.000 forinttal felemelte,

és másodszor, hogy a *hitelegyleti tagokra* 7892 frt 41 krt vetett ki, mely összeg bár csak 1873. évben volna befolyandó, mégis az 1872. évi mérlegbe fölvétetett.

Az igazolt tény, hogy a mérleg szerint 15% osztalék lett kiosztva, az is igazolt tény, hogy mielőtt a mérleg végleges összeállítása eszközöltetett az összes igazgatóság által, az első redactió alkalmával, mely az irodafőnök Lőb által előterjesztetett, tiszta nyereségként $9\frac{15}{26}\%$ mutatkozott.

Ezen ügy megértésére ismernünk kell azon módot és eljárást, mely szerint mérlegek készíttetnek.

Előre bocsájtom, hogy nagyobb intézeteknél, valamint kiterjedt üzletű egyes kereskedőknél is physicalilag lehetetlen, hogy stricte az év végével készítessek el a *mérleg*.

Ismeretes dolog, hogy az egyes contók véglegzése, a számos segédkönyvből az átvitel a főkönyvbe, az egyes követelések s tartozások kiegyenlítése, tekintettel mindig az illető év végső napjára, azt

okozza, hogy rendszeren csak a jövő év *február-március* havában szokták a mérleg készítését befejezni.

Innét van, hogy az intézeteknél a közgyűlések, melyek a mérlegeket helybehagyják vagy rectificálják, mindig az *elmúlt évre a következő év első felében* tartatnak.

Milyen most már az eljárás a mérleg elkészítésénél.

Az *irodafőnök* összeállítja az úgynevezett „nyers mérleget“ az egyes contók alapján, és beterjeszti ezt az igazgatóságnak. Az *igazgatóság* ezt tételenként megvizsgálja és a mennyiben különösen az *activák becslését* ő végzi, ez alapon rectificálja és megállapítja saját belátása szerint a mérleget. Az ily módon megállapított mérleg azután a *nagy választmánynak* terjesztetett be helybenhagyás végett.

Ha ez megtörtént, revideálja a részvényesek által kiküldött *számvizsgáló bizottmány*, mely azt helyesnek találván vagy elvetvén, megjegyzései ve együtt beterjeszti a *közgyűlésnek végleges helybenhagyás* végett.

Ezen többszöri retortán megy minden intézet mérlege keresztül és ment a vádlottak intézetéé is.

De ép azért, mert a közgyűlés az utolsó fórum, mely a mérleget vagy változtatja, vagy véglegesen helybenhagyja, *az illető intézet könyvei a közgyűlés megtartása időpontjáig le nem zárolhatók*, mert hisz az egyes activák számszerű becslése csak akkor he-

lyes, csak akkor *könnyelhető, ha azt a közgyűlés helyben hagyja.*

Csak ha a mérleg egyes tételei helybenhagyvák a közgyűlés által, akkor *utána* elkönnyeltetnek azok azon megjegyzéssel, hogy az elmúlt év *december 31-iki* keletre vonatkoznak.

így történt ezen intézetnél is.

Löb irodafőnök 1873. év február havában elkészítvén a nyers mérleget, benyújtá azt az igazgatóságnak.

Az ő számításai és becslései alapján a mérleg 9¹⁶/26% osztalékot helyezett kilátásba.

Az igazgatóságban vizsgálat tárgyává tétetvén Löb munkálata, — az ő és az összes vádlottak, de *Kuncz* és *Eisler* vallomásai szerint is, *Vidacs* elnök felvetvén a kérdést, hogy az intézeti ház csekélyre van becsülve. Igaz ugyan, hogy 150.000 írtért lőn vásárolva, de tekintve, hogy az 13.000 frt *tiszta jövedelmet* hoz, mi 6% kamat mellett 200,000 írtnak felel meg; tekintve, hogy neki vevője van 200.000 frtra, mit Dötzer, ki építőmester, támogatott — a ház értéke átlagosan 172.000 frtra vehető;—így szólott *Vidacs* az ülésben.

Az egész jelen volt igazgatótanács elfogadta *Vidacs*nak — ki szelleme és lelke volt az intézetnek — ezen nézetét, annál is inkább, mert a ház vétele alkalmával *Jordán Karoly*, akkori igazgató — *jelenleg feljelentő* — maga állítá, hogy a *telek* maga

150.000 frtot megér. Hol marad tehát még a három emeletes ház?

Így lőn az *egész* igazgatótanács határozatával a nyers mérleg azon tétele, mely a házra vonatkozik, *a házbér, a becsit, a tett vételi ajánlat, az akkori rózsás és túlhajtó viszonyok* nyomása alatt 20.000 frttal emelve.

És kérdem a tek. bíróságot — mely, ha igazságos akar lenni, mint fog kétségkívül lenni, tartozik visszahelyezkedni az akkori időbe; nem-e áll előtte naponta azon példa, hogy ama vérmes években, melyekről szó van, vásárolt ingatlanok mai napság potom áron kelnek el. Nem-e látjuk, hogy ingatlanok, melyek mai napság 20—30.000 írtért se vétetnek, akkor időtájt 70.000—90.000 írtért vásároltattak möhön, mintha még ezeken is százezrek lettek volna nyerhetők. Csak egy példát hozok fel, mely ismeretes.

A Franco-bank a Nákó-féle házat *1.300.000* írtért vette tudtommal az ép említett időkb. Most a kormánynyal alkudozásban van és szívesen oda adná *600,000* írtért!

Kérdem ily időben, midőn válságos örültség fogta el a legjózanabb emberek elméit, maguk s mások vagyona értékének becslésében, *nem-e mérsékletnek, sőt solid üzleti gondolkozásnak tünik-e fel az intézet igazgatósága részéről, ha 150.000 frtért vásárlott ingatlant* akkoriban *csak* 20.000 frtnyi értékemeléssel vett mérlegbe?

Valóban, tek. bíróság? ha igazságosak akarunk lenni, be kell vallanunk, hogy 150,000 írtnál egy 20.000 frtnyi értékelés akkori időben igen mérsékelt; hogy tehát ezen értékelés semmi föltűnőt, *semmi gyanúokat* nem képezhet.

Kérdés lehet csak, vajjon ez *értékelésnek mint nyereségnek való tekintés, s elosztás* correct és helyes-selhető volt-e?

Ez a kérdés.

Ennek megítélésénél két körülményt kell tekintetbe vennünk, mely mindenki előtt, ki azon idöket ismeri, kétségtől elűli.

Az első körülmény az, hogy akkorában ép azon túlhajtás minden életviszony tekintetében azon természet-szerű eredményt is okozta, hogy túlhajtották az osztalékok mértékét is, és hogy *minden intézet minél nagyobb osztalékok kiosztását, habár későbbi áldozatok árán, tekintette feladatának.*

Ezen törekvés az összes nem csupán hazai, de a lajtántúli részvénytársulatoknak akkori mérlegeiben észlelhető.

Ez kifolyása volt egy kóros felfogású kornak.

A második körülmény, mely sokkal fontosabb, az, hogy akkorában a *nagy közönség nem csupán, hanem jogászok is tájékozatlanok voltak* — pozitív törvény hiányában — a felett, hogy mi tekintessék «nyereség»-nek, mi legyen kiosztható e czímen.

Ily körülmények között mérvadónak kell előt-

tünk lenni annak, mily eljárást szentesített akkor-tájt a *kereskedői szokás és fölfogás*.

Ez irányban igen jellemző a szakértők véleménye.

A vizsgálat során kihallgatott szakértők ezen 20.000 frtnak nyereségkép felosztását teljesen incorrectnek mondák, és állíták, hogy ezen értékelés az intézet «tőke» contójára lett volna mint vagyonelemelés irandó.

Ez oly flagrans ellentétben áll minden kereskedői és jogi fogalommal, hogy annak enunciatioja szakértő részéről vagy tudatlanságot vagy elfogultságot árul el.

. És pedig azért, mert részvénytársaságnál egyáltalán *más tőke, illetve tőkecontó nem létezik, mint a részvénytőke. Ezt szaporítani mással nem lehet, mint új részvények kibocsátásával.*

Hogy lehetett volna tehát ezen értékelést a tőkecontóra írni?

Részvénytársaságnál egyáltalán minden vagyonszaporodás, mely fölülmúlja a részvénytőkét, ezen részvénytőke nyereségből származhatott csak; tehát *nyereség*. Már pedig *nyereség* bárhonnan és bármi által származzék, *szétoosztható*.

Ép mert ezen pont felette fontos, hivatkoztam a végtárgyalás során a vizsgálati szakértők ellenében új szakértőkre, annak igazolása, mi volt azon kor fölfogása ez ügyben. Az eljáró bíróságban is

fel-feltámadhatott ama szakértők kétes értékű és értelmű véleménye iránt a kétely és *elrendelte az általam kért ellenszakértők kihallgatását, kirendelvén hozzájuk a törvényszék részéről Német Titusz szakértőt.*

Ezen három meghitelt szakértő *teljesen, desavouálta a vizsgálati szakértőket,* a mennyiben a vég-tárgyalásnál határozottan állították, *hogy ezen értékelés valóságos nyeresemény, és mint ilyen szétosztható.* Csak könyvelési szempontból helyteleníték ezen értékelésnek a kamatcontóra lett kitüntetését, a mennyiben ez a házcontón lett volna kitüntetendő. De megjegyzik, hogy ez csak *formai dolog,* mely az eredményt, mint olyat, nem változtatja meg.

De ha a szakértők szerint helyes a 20.000 írt szétosztása, positiv törvény hiányában az akkori időben a kereskedői szokás s felfogás szempontjából, helyesnek tűnik az fel az újabb törvény szempontjából is.

Ugyanis az 1875. XXXVII. t. ez. 199. §. 1. pontja szerint, részvénytársaságok a mérleg felállításánál a vagyon azon *értékbe veendő fel,* melylyel az egyes tárgyak az üzleti év utolsó napján bírtgk; a 6. pont szerint pedig „nyereség“ az, [mi a *cselekvő és szenvedő állapot összehasonlításából ered;* a 165. §. szerint pedig a részvényesek közt az osztatik fel mint osztalék, a mi az *évi mérleg szerint mint tiszta nyereség megmarad.*

A törvény tehát azt szentesíti, mit az előbb

kereskedői szokás már szentesített, és az intézet azt tette, mit a kereskedői szokás szentesített.

Az intézet megbecsülte a mérleg összeállítása szempontjából az intézeti házat, és azt találta, hogy az, mely 150.000 írtba — átíratással legalább 156 ezer írtba —került, tekintve 13.000 frtnyi évi tisztá házbérét, tekintve az akkoriban uralkodó viszonyokat 172.000 irtot megér magának. Hogy ez nem volt — eltekintve minden mástól — vérmes becsli, mutatja azon körülmény, hogy mint az iratoknál *fekvő csödleltár mutatja, ezen ház az intézet csődkiütése után*, tehát már a májusi krach után is, tehát mintegy 6 hónappal a mérleg felállítása után, a *leltározáskor megejtett bírói becsű alkalmá val is 161.000 frtra lett becsülve.*

Az intézet ezen 20.000 frtnyi értékelést a *törvény szerint köteles* lenne tehát ma is a mérlegbe fölvenni és azt cselekvő állapotába helyezni. Ha már most a szenvedő oldalt a mérlegben a cselekvőből levonta, kénytelen és köteles volna *ma is ezen értékelést elosztani.*

Hihető-e tehát tek. bíróság, hogy a mit *1875-ben egy törvény világosan kötelességgé tesz az igazgatóságnak, az 1873-ban bűntény legyen.*

Már pedig így állana a dolog, ha ama 20.000 frtnyi értékelés felosztását bűnténynek veszi a törvényszék.

Hozzáteszem még, hogy *Eisler és Krajcsik* hit

alatt kihallgatott tanuk e végtárgyal ásnál határozot-
tan állítják, miszerint a *közgyűlésen ezen 20.000 frt-
rnl s felosztásáról szó volt*, és csak akkor vétetett
végleg be a mérlegbe, illetve akkor osztatott ki a
15% osztalék, midőn a *közgyűlés ezen felosztást he-
lyeselte*.

A mérlegbe továbbá felvétetett szintén mint ac-
tiva, a, *hitelegyleti tagoktól utólagosan beszédett 7893
frt 41 kr.*

Ezt incriminálja a vád azért, mert erre jogo-
sítva nem volt az igazgatóság, mert veszteség a
hitelegyleti üzletnél nem volt, és mert azt a hitel-
egylet csak 1873-ban tartott közgyűlésén állapít-
ván meg, az 1872-ik évre átvihető mint nyereség
nem volt.

Ez teljes félreismerését jelzi a hitelegyleti in-
tézménynek.

Mi a hitelegylet valamely intézet kebelében, és
mely viszonyban áll az intézet hozzá?

Minden bankintézet váltókat escomptiroz. Ez
irányban clientelája nagyon eshetőleges és változó.

Az intézetek tehát a célból, hogy állandó clien-
telát szerezzenek maguknak, kik mintegy kötelezik
magukat váltóikat az illető intézetnél leszámítol-
tatni, hitelegyletet alakítanak keblökben.

Ez olykép történik, hogy összeáll egy határo-
zatlan számú hitelt szükségűlő egyén és alapszabá-
lyilag kötelezi magát, hogy váltóit az intézetnél

fogja escomptiroztatni. Ezen egylet körében az összes egyleti tagok *egyetemlegesen* szavatolnak minden egyes tagnak nyújtott hitelért, s megállapítva maguk közt, hogy kiki maximiliter *mily összeg* erejéig bírjon hitellel, kinek kinek részvényesnek kell lenni és egy bizonyos összeget, taksált hitele arányában biztosítékul letenni.

Ezen hitelegyleti váltók bírálatát ép az egyetemleges kötelezettségnél fogva maga az *egylet kebeléből* kiküldött bíráló bizottság végzi, és nem az intézet, mely bizottságot az *egylet különálló közgyűlése* választja meg.

Az intézetnek ily egylet alakításából azon előnye van, hogy *állandó client elája van*; az egyletnek az az előnye, hogy *tagjai bizton számíthatnak*, miszerint nem is bankszerű aláírással ellátott *váltóikra az intézettől* pénzt kapnak bizonyos megállapított kamatláb mellett, *tekintet nélkül a pénzpiacz különböző variatiójára*.

Ezen előnyért az egylet nemcsak a rendes leszámítolási kamatot tartozik fizetni az intézetnek, hanem tekintve, hogy az egylet miatt az intézetnek külön könyvelése van és külön hivatalnok serege, mely az egylet teendőit ellátja, még *regie-költség* fejében is egy közösen az igazgatóság és az egylet közgyűlése által megállapítandó *járulékot*.

Ez év végével ezenkívül megállapítottván a veszteség, mely az egyes tagok fizetéseképtelensége

folytán beállt, az repartiroztatik fejenkint vagy hitelük 100—100 írtja után bizonyos járuléki quotában.

Az intézet tehát a hitelegylettel szemben nem más, mint pénzadó bankár ja, és az egyeslet összesen véve nem egyéb, mint egyszerű váltóadósa az intézetnek.

A bankár tehát az 1872. évi mérleg összeállításánál 1873 elején azt találta, hogy az adósával lefolytatott üzletnél ugyan nem vesztett semmit, de nem is kapott valami sokat, mert rendes kamatait kapta csak pénze után. Pedig igazolva van, hogy ezen kamatláb meglehetősen olcsó volt. Szólt tehát adósához, lám, te jó üzletet csináltál 1872-ben, mert olcsó pénzt kaptál tőlem és coulans módon; nem vagy ugyan *utánfizetésre kötelezve*, de tekintve, hogy én is coulans voltam, másrészt az egyeslet nagy kiterjedést nyervén, éretted hivatalnokaimat szaporítani, az irodai helyiséget is nagyobbítani kellett, pótolod meg tehát az általad több millióra igénybe vett hiteled után a költséget 7892 frt 41 krral. Az adós egyeslet ezt közgyűlés elé rendesen beterjesztvén, a közgyűlés ezen pótlás *fizetését egyhangúlag elfogadta* a mint ezt *Simonyi Antal* tanú, az egyeslet elnöke és többi tagjai igazolják.

A hitelező tehát pótlékot kért rendes igényén felül adósától: ez önkényt megadta azt, kinek lehet tehát ehez szava?

Vagy lehet valakinek szava ahoz, ha a bank ezt

egyes váltóadásával szemben teszi, és ezen egyes adós a kívánt pótlékot megfizeti?

És történik-e jogilag változás azáltal, hogy az adós nem *egy személy*, hanem *több együttvéve*, a midőn ez törvényes közege a közgyűlés által nyilvánítja akaratát? A 7892 írt 41 kr. kivetése tehát teljesen correct.

Kérdés lehet azonban, hogy fel volt-e vehető ezen 7892 írt 41 kr. mint nyereség az 1872. évre, a midőn az csak 1873-ban kéretett és engedélyeztetett.

Nézetünk szerint igen.

Ezen pótlék egyenesen az *1872. évben az egylettel eszközölt ügyletek után lett kivetve*: tehát követelés volt, mely mintegy függött az elmúlt év üzletén; tehát haszon volt, mely directe az 1872. évi üzletből resultált.

Az *érvényesítése ezen követelésnek történt tehát csak 1873-ban: de élt már 1872-ben*, illetve akkor, midőn ama ügyletek megkötöttek.

De ilyenmű követelések előbb nem is követelhetők, mint mikor a mérlegek készíttetnek, mert hisz be kell várni az illető üzleti év végét és utolsó napját, hogy *az ügyletek után* meg lehessen tudni, hogy az egylet eredménye milyen.

Tehát természetesen 1872. év *utolsó napja után*, illetve 1873. évben lehetett physicailag is ezen követelést érvényesíteni.

Helytelen lett volna tehát az igazgatóság eljárása.

rása akkor, ha ezen 7894 frtot az 1873. évi nyereségbe teszi, miután az tényleg 1872. év utolsó napjával az ezen évben kötött ügyletek eredménye volt.

Az ellenzakértők is hit alatt teljesen helyesnek nyilvánították ezen eljárást, és én, még további elővizsgálatból becsatoltam ti pesti kereskedelmi bank 1876. évi utolsó mérlegét, melyet 1877. márczius havában terjesztetett elő közgyűlésének, s melyben «Hitel-egylet» czímén egy több mint 20.000 frtnyi összeg van az activák közt 1876. évre fölvéve, bár ezen összeg is csak 1877-ben lett az egylet által megállapítva.

A. pesti keresk. bank pedig az ország egyik elismert *solid intézetei* közé tartozik.

A vád, fájdalom, nem akarja ily természetszerűnek látni e dolgot, hanem azt állítja, hogy a mérlegnek ilyenén összeállítása csak azért történt, hogy az igazgatótanács *több tantiemet* és több *osztalékot* kapjon.

Azonban ezen állítás alaptalansága is azonnal szembe tűnik, ha a dolog velejére térünk és nem csak külsejéből indulunk ki.

A vád csak abból indulhat ki, hogy ama nagyobb osztalék kiosztása azért helytelen, mert *nem nyereség* az, mi ily módon kiosztatott. Ha nem nyereség úgy az, mi kiosztatott, a részvénytőke rovására megy, ezt pedig kiosztani nyereség czímén tilos. Azon arányban, melyben a részvénytőke csökkente-

tik, csökken a részvény értéke is, mert hisz ez vagyონrészt képvisel.

Gondolható-e már, hogy az igazgatóság azért, hogy egy ízben minden részvény utáni frttal több osztalékot kapjon, s hogy tán 2—300 írttal több tantíemet kapjon, megrontsa részvényeinek értékét? Hisz ő maga is alapszabály szerint és tetemes részvény-mennyiséggel kell hogy bírt legyen.

Hisz minél nagyobb igazolatlan osztalékot húz, azon arányban, sőt még nagyobbban csökkenti *saját részvényei* értékét?

Ez az előtt, ki érti a dolgot, oly valószínűtlen, oly minden gyakorlati haszon nélküli, sőt egyenesen káros, hogy fel se lehet tenni, hogy valaki ezt tegye azért, hogy egyszer egy kis hasznot húzzon belőle.

Ez annyit tenne, mint nemcsak azt veszíteni a réven, mit a vámon nyert, hanem többet, sokkal többet. Akármi lett legyen tehát indoka a mérlegnek oly módon felállítására, mint történt, tény az, hogy lényegileg a két kifogásolt tétel t. i. a 20.000 frtnyi házemelés és a 7892 írt hitelegyleti tétel *helyesen lett az activák közé felvéve és végeredményben mint nyereség szétosztva.*

De hogy jóhiszeműleg járt el az igazgatóság ezen mérleg összeállításánál, s hogy nem azon potom Judásbér, mit osztalékban többet nyertek, volt oka annak, hogy a két incriminált tételt felvették,

mutatja a mérleg „Passivái“ közt „*Transitorische Zinsen*“ *czímén felvett* 15.860 írt.

A mérlegnek decz. végével mutatkozó üzleti állapotot kell feltüntetni. Azon váltók után eső és kifizetett kamat, melyek *decz. utolsó napja előtt számítottattak le, de csak decz. utolsó napja után a jövő üzleti évben járnak le,* jogosan számíttathatik az elmúlt év nyeresége közé. Ez világos, mert hisz ezen kamatot tényleg az elmúlt üzleti évben percipiálták s az a pénztárba folyt.

Azonban elővigyázó kereskedő és intézet daczára ennek nem írja az egész kamatot az elmúlt év javára, hanem tekintve, hogy az illető váltó az új évben jár csak le, kamatvisszapótlást könyvel el az új év contójára tartozásként.

Ezen kamatvisszatérítés tehát tartozásként szerepel a mérlegben *15.860 frttal és ez által természetesen az activákból ez levonandó lévén, ezen összeggel csökkenti a nyereséget.*

Ha tehát az igazgatóság rosszhiszeműleg akar eljárni a mérleg összeállításánál, ha célja csakugyan csak az lett volna, hogy minél nagyobb osztalékot húzzon, úgy ezt a *legegyszerűbb és legkevésbé feltűnő módon teszi, ha ezen 15.860 frtot nem veszi be tartozásként a mérlegbe* és így a nyereség «Gewinn» tétel alatt nem 87.957 írt 83 krf, hanem 103.817 frt 83 krt tett volna, *mi által még nagyobb osztalék éretett volna el.*

A «Transitorische Zinsen» tétel kihagyása pedig gáncs és kifogás tárgyát nem is képezte volna, mert ezen cím alatti fölvételek a mérlegbe egészen az illető intézet fölfogásától és kényétől függnék.

Méltán kérhetni mindezek után, hogy miben áll tehát a csalás tényálladéka?

Ezen *egy* felsorolt ténykedések *önmagukban réve nem csalási tettek.*

Ha tehát ezen egyes ténykedések nem involválnak önmagukban csalást, hogy eredményezhetnek azok *összeségükben csalást?*

Ezen kérdés merül fel mindenki előtt, ki e fölött véleményt adni hivatva van.

A vád érezvén annak a legyőzhetlen nehézségét, hogy az egyes tényeket csalásnak minősítse, elállt ezen kísérlettől, mely amúgy is hajótörést szenvedett volna, mert egyike sem ezen tényeknek nem üti meg ezen sarkalatos kellékeket, mik a csalás megállapítására szükségesek.

A vád ezt mellőzve, tehát azon eljáráshoz folyamodott, hogy megkísérté a csalást az igazgatóság összes üzleti ténykedéséből levonni, tehát az egész üzleti eljárás által mint végeredményt, a csalást megállapítani,

és pedig következő érveléssel.

Kiindul abból, hogy *részvényes* és *betevő* azon *bizalommal* bízta pénzét az igazgatóságra, hogy az nekik vissza fog fizettetni. De az igazgatóság az ed-

dig ecsetelt eljárása által az lehetleníté nemcsak, a mennyiben annak egy részét maga javára fordítá, hanem tévedésben tartá a részvényeseket és betevőket az által, hogy a mérlegbe fictiv vagyont vett fel, és bár tudta az intézet beteg állapotát, virágzó színben tüntette fel azt.

Ezen «tény» a csaláshoz szükséges megtévesztést tartalmazza!

De *melyik* legyen azon tény, arra határozottan felelni adós maradt a vád.

Nem lehet azonban ezen tény az, hogy virágzónak tüntette fel az igazgatóság az intézetet a két kifogásolt tétel felvétele által, mert még nagyon megmagyarázandó, mit ért valaki virágzó állapot alatt. Az egyik tán virágzó állapot alatt azt érti, hogy pénze után 6% kamatot, a másik, hogy többet kapjon.

Ez oly subjectiv fölfogás, hogy azt, ha valaki ezen subjectiv fölfogásában csalatkozik, büntetőjogi csalást meg nem állapíthat.

De ha a tek. bíróság elhagyja is a mérlegből a két kifogásolt tételt, összesen mintegy 27,000 írttal, és ezt levonja a mérlegben kitüntetett 87.000 frtnyi nyereségből, úgy marad még mindig 67.000 frt *évi nyereség*, mely, miután az sem a vizsgálat, sem a végtárgyalás során nem kifogásoltatott, *valóságos megtámadhatlan nyereséget* tüntet fel.

Nem-e mondható virágzónak oly intézet, mely

400.000 frtnyi tőkével évenként 67.000 frtnyi nyereséget ér el?

Vagy az által már nem virágzó az intézet, mert 87.000 irt helyett csak 67.000 irtot nyert?

Tovább megyek és kérdem, mi által van igazolva, hogy akár a betevők, akár a részvényesek az által indítottak részvényeket vásárolni és pénzeket betenni, mert az 1872. mérleg 67.000 frt helyett 87.000 frtot mutat ki nyereségül!

Igazolva van-e egyáltalán az, hogy részvényeket vett bárki is az osztalék kiosztása után?

Ha azon eszményi, testnélküli bizalom, melylyel betevő az intézet iránt bír, azáltal vétetik megsértettnek, és azáltal a csalás megállapítottnak, hogy az intézet egy közbejött csőd miatt fizetéseit beszüntette, úgy kérdem, miért hagyjuk ki a többi hitelezőket?

Hát a váltóhitelező, a könyvbeli hitelező és egy általán, minden hitelező nem azért hitelez-e adósának, mert bízik abban, hogy meg fogja fizetni tartozását? Micsoda különbség van betevő-hitelező és más címen lett hitelező között?

Végre gondolható-e is csak, hogy részvénytársaságoknál lehető eltitkolni vagy «takargatni» valóságos, igazi hanyatlást?

Ott, hol száz meg száz ember jár-kezel az intézetben; hivatalnok, igazgató, választmányi tagokkal érintkezik; hol havi kimutatást a pénzforgalomról

közzétesznek, hol havonként *revideálnak*, évenként *közgyűlést* tartanak, melyről hírlapok jó- és rosszakarattal *közléseket* hoznak; oly intézetnél, melynek részvényei a tőzsdén adás-vétel, *speculáció tárgyai*, melyhez tehát a tőzsde emberei száz meg száz kötelekkel vannak érdekük által fűzve: ott tek. tvszék nem mondhatni, hogy *titkolódzás történhetik, titkolódzás különösen az intézet hanyatlása vagy virágzása iránt.*

Tessék meghinni tek. tvszék, ha titkolni való lett volna az intézetben, ha csakugyan úgy állana a dolog, mint a t. ügyész úr hiszi, úgy a *concurrentia* csakhamar kifürkészte volna, úgy a *tőzsde megszaglászta* volna csakhamar, és nem állottak volna az *intézet részvényei 50—60% a névleges értéken felül a csőd napján.*

Tévesztést büntetőjogi értelemben tehát találni az igazgatóság eljárásában nem lehet.

De mondhatni nyugodtan és minden kételyt kizárólag, hogy az igazgatóság azon ténye által, mely megtévesztőnek neveztetik, okoztatott volna a kár?

Miben áll a kár ez esetben?

All a *részvényesekre* azon összegben, mit ők részvényeiken a csőd megszünte és a hitelezők ki-elégítése után veszíteni fognak;

áll a *hitelezőknél* abban, mit ők esetleg a csőd-tömegeből követeléseikre veszítendnek.

Miben áll a vád szerint a tévesztés?

Abban, hogy 27.000 frt több nyereség bevételezése által a mérlegbe úgy tüntették fel az intézetet, mint virágzót.

Ha el is tekintünk attól, hogy ezen összeget le is vonva, még mindig maradt 60.000 frtnyi nyereség, tehát igenis volt virágzásban az intézet; méltán kérdezhetni, *hol van azon causális nexus ezen 27.000 frtnak a mérlegbe való betétele és a csőd által a részvényeseken és betevőkön esett kár között?*

Mondható-e megnyugtatókig, hogy ama kár ezen tény által okoztatott: de mondható-e csak az is, hogy *ezáltal* a csőd lett előidézve.

Sőt mi eredetiebb ép ezen tény által a részvényesek kárt *nem is* szenvedtek, mert hisz *ők ennek czímén 4%-wúZ több osztalékot nyertek.*

Azt pedig, hogy az intézet bukása ezen tény által lett előidézve, határozottan állítani talán a vád is átallotta. Nemkülönben azt sem fogja állíthatni, hogy azon esetleges kárt, mit részvényes és betevő tán szenved, *az igazgatóság javára szolgált.* Hisz ezen kár akkor állott be a csőd kiütése *után*, midőn már igazgatóság nem létezett.

De tek. tvszék, a midőn az intézet csődbejutásának okát fürkészszük, kell-e oly *valószínűtlen* és *lehetetlen* dolgokhoz folyamodni, mint a vád teszi, és nem kell-e ha igazságosak akarunk lenni, tekintetbe venni azon *általános* okot, mely ezen intézetnek bukását ep úgy okozta — és pedig természet-

szerűleg, mint száz másét, mely akkorában eltűnt az élők sorából?

Krajcsik Ferenc? hit alatti tanú, *Kalliwoda* tanú és az összes vádlottak — még *azok is, kik felmenteni indítványoztattak* — azt vallják, hogy az intézet bukása onnét eredt, mert *Jordán Károly* előbbi igazgató egy versenyintézetet állított fel, — minduntalan a legrosszabb híreket híresztelte előbbi intézetéről, hogy *Rumbach Géza* és más elbocsájtott hivatalnokok *Jordán Károly* által az ő intézetéhez felfogadva, csaknem házról-házra jártak a betevők-nél és uszították őket, hogy vegyék ki betéteiket.

Éhez járult az 1873-ban kitört *krach*, mely megfélemlíté az embereket; és így történt, hogy tömegesen megrohanták a betevők az intézetet, kiknek kívánságának az eleget tenni képes nem volt.

Becsatoltam a végtárgyalásnál a „*Pesti Napló*” kimutatását több rendbeli hazai pénztárákról, mely szerint egy némelyik 60—70.000 frtnyi alaptőkével *százazatokra és milliókra* menő betéti üzlettel bír.

Álljon csak be oly *catastrófa*, mint az 1873-iki volt, tessék megrohanni az intézeteket a betevőknek és méltóztassék azután meggyőződni, hogy a vihar után el *lesz söpörve* az intézetek legjava.

De tessék tovább menni. Méltóztassék a *hazai takarékpénztárt* megrohanni tömeges betét kivételekkel, — és ezen óriás, két nap alatt kell, hogy leterülve legyen.

E fölött, hogy jellemezem azon időt, becsoltam a „*Pester Lloyd*“ szerkesztősége által kiadott és az 1873. évi gazdasági pusztításokra vonatkozó kimutatást, melyből k'tünik, hogy az 1873. évi *catastrófa Budapesten egymagában* — ha jól emlékszem — *mintegy 34 millió frtnyi alaptőkéjű részvénytársaságokat juttatott tönkre.* Ez csak hozzávetőleg áll a már tényleg akkor közvetlen megbukottakról, hol van még azok száma, melyek 1874, 1875 évben ama irtózatosságot utóhatása alatt — de kihúzva kissé nyomorgó életét — tönkre ment.

Hisz *Neuwirth*, bécsi kitűnő nemzetgazdász „*Speculationscrisis*“ című híres munkájában 1500 *millióra* teszi azon veszteséget, melyet *Austria-Magyarország* az 1873. évi *crisis* által szenvedett.

És szemben *ily* körülményekkel hiheti-e komolyan valaki, hogy a ferencz-józsefvárosi takarékpénztár azért bukott meg, mert 20.000 írttal több nyereség lett kiosztva, vagy mert talán 1—2% kevesebb kamattal lett az egyik-másik váltó leszámítolva?

Ily elementáris, a legbüszkébb intézeteket romba döntő hatalom pusztításai mellett, melynek keletkezési okai fölött világszerte tudósok törték és török fejüket, és eme problémát meg nem oldották, hihető-e, hogy egyszerűen az igazgatók eljárása okolták az intézet bukását.

Ha azt mondja régi kor regéje, hogy a „*Justitia*“ bekötött szemmel ítél, úgy ez csak az irányban

lehet igaz, hogy *se ide, se oda nem néz, hanem csak az igazságot*; de veszélyes volna mindenha, és isten mentsen meg attól, hogy oly értelmezést akarjunk adni ezen regének, hogy a «Justitia» — *egyáltalán a leglényegesebb, a legdöntőbb dolgokat se lássa* és szemet hunyjon előttük.

A ferencz- és józsefvárosi takarékpénztár egyszerűen azon okból bukott el, *mint elbukott ama száz meg száz intézet 1873-ban*; elbukott azon okból, melyből elbukik és összezúzatik száz meg száz erős fa is — *egy óriási viharban*.

Őket csalás nem terheli, és csalás nem azon tény, mely miatt az intézet bukása által kár támadt.

Hiányzik tehát minden törvényes alap a csalás tárgyi tényálladék megállapítására.

Ezzel szemben tartózkodhatnám ugyan annak czáfolatától, hogy mennyiben helyes az, hogy a vád Kanitz Mórt bünszerzőnek tekinti a csalásban, a többi igazgatót pedig bűnrészesnek, míg ismét egy része iránt elejti a vádat.

Azonban a vád ez irányban is annyira távol áll tiszta jogi álláspontoktól, annyira mellőzi a valódi tényállást, hogy kötelességem czáfolat nélkül ezen részt sem hagyni.

Mielőtt ezt tenném azonban, egy téves fölfogásra kell reflectálnom általánosságban.

A vád azon, mondhatni idealistikus és azért hamis felfogásból indul ki, hogy valamely takarékpénz-

tár egy klostrom, melynek más feladata nincs, mint jótékonytságot gyakorolni, imádkozni és a beteveknek betételeik után kamatot fizetni.

Ily takarékpénztár mint részvénytársaság nem létezik.

A *takarékpénztár*, ha részvénytársaság, *közkereseti társaság, melynek haszonszerzés a célja.*

Ezen haszonszerzésnek, illetve ezen cél elérése a *betevő ép oly eszköz*, mint minden más hitelező, ki bármily czímen pénzt kölcsönöz a részvénytársaságnak.

Mert ezen pénzen és a részvénytőkealappal a takarékpénztár váltókat leszámol, üzleteket csinál és ezen üzletek eredményezik a hasznot.

Ha a takarékpénztárak célja az volna, hogy a beteveknek kamatot fizessen, úgy *kérdem: miből fizethetné ezt, ha az üzlet és ezen pénz forgatása által haszonra szert nem tenne?*

Szem elől tehát nem tévesztendő, hogy a *betevő semmiben sem különbözik más hitelezőtől*, s hogy az ő érdeke sem több, sem kevesebb fontossággal nem bír egy takarékpénztárnál, mint más hitelezőé.

0 is oly eszköz, mint más hitelező azon célra, hogy a részvényesnek osztalék fizettség.

Ezen felfogás levonja ugyan a takarékpénztárokról azon eszményi mennyei mézét, melyet a vádrá öltött, de azon előnnyel bír, — *hogy az életnek s valóságnak megfelel.*

Áttérve immár a vád azon részére, mely az egyes vádlottak, illetve *Kanitz Mór* iránt a csalás alanyi tényálladékát megállapítottnak veszi, azon jogos kérdés merül fel előttem, hogy mik voltak azon indokok, melyek alapján a vád *Kanitz Mórt egyenes bűn szerzőnek*, egy másik részét az elítélteknek pedig csak mint *bűnrészeseknek*, egy másik részét pedig végleg ártatlanoknak indítványozza nyilvánítani. *Kanitz Mór* bünszerzőségének megállapítására mindent megmagyarázó eszköz az ő *czíme*.

0 aelnök volt. Ez elég. *Azért ő bünszerző*.

0 az elnökkel *együtt* vezette állítólag az intézetet, helyettesként pedig *önállólag*. Ebből következik, hogy a többi igazgató, mind figuráns volt, melyek ismét osztályozva vannak a vádban, öntudatos figuráns, ki bűnösnek mondatott és öntudatlan figuráns, ki iránt ezért a vád elejtetett.

Veszélyes mindig, midőn pusztá czímek és szók után indul az ember. Veszélyes különösen ha a büntető bíróság tenné ezt. Mert ennek nem szabad kiindulni abból, hogy valakit *czíme* vagy állása mire *jogosít*, hanem hogy *mire kötelezi*, abból különösen, hogy az illető címviselő, *mit tett*,— mi büntetőjogi megbírálás alá eshetik.

Minden intézetnél az egyes functionáriusok hatásköre *alapszabályaiban* van körülírva.

Nincs jogosítva, tehát a büntető bíróság más hatáskört imputálni valamely intézeti közegnek, mint

azt, melyet az *alapszabály ad neki*, hacsak igazolva nincs, hogy ő az *alapszabály hatáskörén* kívül cselekedett.

A midőn tehát Kanitz Mór ténykedését akarjuk megítélni, megvizsgálandó

először, hogy mily hatásköre volt *alapszabály ilag*;

másodsor, hogy mit tett az incriminált cselekmények körül *alapszabályon kívül*.

Az alapszabály 77. §. szerint az alelnök csak *helyettese* az elnöknek; működésbe lép tehát *csak akkor* elnöki teendők tekintetében is, *ha az elnök akadályozva van*.

Teljesen alaptalan tehát azon indokolatlan föl-fogás, hogy az elnök és alelnök *együtt* volt hivatva vezetni az intézetet.

Általában tehát véve igazolni kellett volna azt, hogy azon ténykedések teljesítésénél, melyek teherül rovatnak és felhozatnak a család tárgyi tényálladékanak megállapítására, Vidacs akadályozva volt, s azokat Kanitz parancsolta vagy eszközölte.

De megfelel-e az alapszabálynak, hogy az elnökök egyáltalán *vezetői* legyenek az intézetnek?

Nem. Mert az alapsz. 69. §. világosan mondja, hogy az *igazgató választmány intézi* el a tárgyakat, a 76. §. pedig mondja, hogy az elnök csak *végrehajtja ezen határozatokat*. Már pedig ez az intéző a vezető, a végrehajtó pedig csak közeg.

Alapszabályilag tehát *Kanitz* hatásköre nem más, mint más igazgató tagé, csakhogy az elnök akadályoztatása esetében őt helyettesíti.

Azonban még állítva sincs, hogy *Vidacs* elnök, akár az egyik, akár a másik esetben akadályozva lett volna, s így hogy *Kanitz egyáltalán azon helyzetbe jutott, hogy ő elnöki teendőket végezzen.*

Nézzük azonban, vájjon nem arrogál-e magának *Kanitz* a gyakorlatban az életben elnöki jogokat *Vidacs* elnöksége és akadálytalan működése mellett is?

Eziránt teljesen kimerítő és hiteles bizonyítékok lettek a vizsgálat és a végtárgyalás során ép az *ellenkezőről* fölhozva.

Tekintsük az *összes vádlottakat* — azokat is, kik iránt a vád elejtetett, mit vallanak egybehangzólag a vizsgálat s végtárgyalás során?

Vallják egybehangzólag, hogy *Vidacs mindig délelőtt és délután az intézetnél* volt; ő volt az, ki a 20.000 írt értékemelést indítványozta és motiválta a házbérrrel és a neki tett 200.000 írtig terjedő vételajánlattal; ő volt az, ki *Löbnek* monda, miként a mérleget e szerint kelljen megállapítani; ő volt, ki a részvények vásárlását *Horváthnak* meghagyta; ő volt, ki a váltók prolongatióját, beperlését eszközöztette; ő volt a bírálatoknál az előülő; ő volt, ki a *revisiókat* eszközözlé, *szóval ő volt lelke, mozgató szelleme kitartással és ügybuzgósággal az intézetnek.*

Mit vallanak a *tanúk*?

Simonyi Antal szerint ő Vidacscsal érintkezett mindig, *Krajcsik* szerint a váltók s más követelések iránt teendő bírói lépések iránt csak Vidacs adott . mindig utasítást; *Kallivoda* és *Kuncz* pénztárnokok szerint is csak Vidacs volt az intéző; *Eisler* és *Arky* számvizsgálók Vidacstól nyerték a mérleg iránt szükséges fölvilágosításokat, *Wellisch* szerint üzleti összeköttetését Vidacs eszközlé — szóval ezek is mind az elnököt említik az intézet minden *belkezelesi és üzleti* viszonyaiban.

És a ki a boldogult Vidacsot ismerte, nem tagadhatja meg, hogy *energikus, lelkiismeretes, ügybuzgó egyén* volt, ki mellett más hatáskörrel nem is bírhatott, mert ügybuzgósága nemcsak azt karolta föl, mi alapszabályilag hozzá utalva volt, hanem többet is.

Miért nincs mindenütt szó Kanitzról, és mikor és miben ténykedett tehát ő önállólag elnökileg oly ügyben, *melyben a többi igazgatók is nem vettek hasonló módon részt?*

Egy körülmény az, melyet ő végzett, mit a többiek nem végeztek, t. i. *szerkesztette a német szöveget a mérleg jelentésének.*

De hát mi azon jelentés más, mint néhány phrasis és fölsorolása annak, mi a mérlegben számzerűleg kitüntetve van?

Nincs tehát sem alapszabály, sem az üzlet veze-

tése körül tett tapasztalatok által igazolva, hogy Kanitz csak egy hajszálnyival más állással bírt, mást tett volna, mint a többi igazgató.

Honnét magyarázom meg tehát azon feltűnő körülményt, hogy daczára ennek *Kanitz. nem csak bűnszerzőnek állítatik oda ugyanazon tettekért, mikért mások csak bűnrészeseknek nyilvánítottak, de melyekért mások iránt — egyenesen a vád elejtetik.*

Kiváncsi lehet az ember, hogy hol fekszik a bűnszerzői szerep azon körülményben, hogy Kanitz czége is, mint a többi igazgató, hitelt nyert; hitelt nyert azon tán téves magyarázat alapján, hogy az alapszabályok 78. §. nem az elnökök czégét — melylyel elvégre más egyén áll társaságban — hanem csak az elnökökét egyénileg vette ki.

Hisz ha ez büntény, úgy az csak az által létesíttethetett, hogy az megszavaztatott. *Mindazok, kik megszavazták azt, tehát bűnrészesek.*

Miért lett ezeknek nagy része ellen a vád elejtve?

A vád őket — az igaz — egyszerű figuránsoknak vette.

De hát csak azt nem fogja maga a vád se állítani, hogy férfiak, mint Frank, nem tudták, hogy Kanitz M. és A. cégnek szavaznak hitelt, a midőn megszavazták; sőt azt is tudták, hogy az alapszabályok szerint *egyénilag* az elnök hitelt nem vehet, de

ők is elfogadták a magyarázatot, hogy a *társas czéy* ezt veheti.

Daczára ennek — ők egyszerű figuransok, és ellenök a vád elejtendő.

Helyreigazítanom kell még e helyütt azon téves állítást, mintha Kanitz Mór azon váltókon is, hol ő elfogadóként szerepel, az intézettől hitelt vett volna.

Ez lehetetlen. Mert nem az elfogadó a váltóbenyújtó és hitelélvező, hanem a váltókibocsájtó vagy utolsó forgató.

Ha tehát Kanitznak elfogadványai is vannak tartozásai közt, úgy ezek csak úgy juthattak az intézethez, hogy mások által mint kibocsájtók vagy forgatók által benyújtottak.

A hitelt élvezők tehát ezen benyújtók voltak.

Kanitz mint benyújtó csak azon váltókon élvezett hitelt, melyeken ő kibocsájtó vagy forgatóként szerepel, mi által azon állítás, hogy Kanitz oly nagy hitelt élvezett volna, tetemesen leszállítatik.

Azon állítás tekintetében, hogy Kanitz váltói „rendszerint“ kisebb kamatlábbal számítottak le, mint másokéi, csak azt jegyzem meg, hogy először ez csak *rendszerint*, tehát nem mindig történt, miből következik, hogy voltak okok, melyből az egyik, melyből a másik történt.

Annyi a szakértők által igazolva van, hogy Kanitz mindig legalább 1 % többet fizetett, mint a

nemzeti bank kamatlába; másrészt már fent kiemeltem, hogy az, mily kamatlábot fizet valaki, czége bonításától függ. így például igazolva van, hogy A. Nagy István igazgató 10% fizetett, bár *idegenek* ugyanazon időben, mert elismert czégek voltak, 6—8% fizettek.

Mindez azonban adat lehet tán a hitelezés minőségére, de nem tudom megmagyarázni, miként szolgáljon ez a csalás alanyi tényálladékának megállapítására.

Ép így áll azon további adat, hogy Kanitz egy bizonyos Eeinitz által lombardirozás végett benyújtott értékpapírokra 9000 frtot kölcsönzött, bár az alapszabályok értelmében azok % értékéig, tehát csak 7695 frtot lehetett adni.

Ez Kanitznak bűnül rovatik fel, mert a szakértők constatálták, hogy a kölcsönjegy Kanitz által van aláírva.

Kanitz ugyan azzal védekezik, hogy ő egyáltalán nem is érintkezett soha Eeinitz-al, és igazolva van, hogy ily — mint más ügyleteket is — harmadik személyekkel Vidacs hajtott végre, az igazgatóság határozata alapján.

Aláírása tán úgy került oda, hogy Vidacs el lévén foglalta, megkérte, hogy írja helyette alá.

De föltéve, hogy valóban Kanitz eszközölte ezen egész ügyletet, kérdem, miben fekszik itt a csalás; van-e egyáltalán igazolva, hogy ő ezt csa-

lási szándékkal tette, van-e igazolva, hogy ő ebből hasznot húzott, vagy csak ebben érdekelve volt, és van-e e kár igazolva ezen művelet által?

A kölcsönügylet is csak igazgatósági határozat folytán volt véglegezhető. Ő tehát legjobb esetben végrehajtója volt.

A Varga-féle contóra vonatkozólag Kanitz ügyködése úgy tüntetik fel, mintha *ő lett* volna ezen egész ügynek mozzatója. Történik mindez azért, hogy az ő bünszerzői minősége igazolva legyen.

Ezen bünszerzőséget következő módon indokolja a vád: *Kanitz tagja volt a consortiumnak*. De hát *csak* Kanitz volt tagja ezen consortiumnak?

Hisz az iratoknál fekvő 1871. decz. 29-iki szerződés szerint *tagjai voltak mindazok is*, kik ellen a vád elejtetett. Ezek tehát ez ügyben tagságuk által nemcsak hogy bünszerzőkké, de még bűnrészesekké sem váltak.

Tagja volt *Jordán Károly* volt igazgató is; neve alá van írva a szerződésen.

Ha már a tagság a bűnösséget megállapítja, hogy van az, hogy Jordán Károly ellen még *vizsgálat se lett elrendelve?*

Vagy elég melegség rá, hogy ő később kilépett az igazgatóság és a consortiumból.

Ha azonban ezen consortium alakítása bűntény, úgy az már bűntény volt a *keletkezésnél*, és a részes csak nem menekedhetik azért, mert később

kilépett. Hisz kilépésekor már alakítva volt a consortium, már vásárolva volt a szerződés szerint az 500 darab részvény, *tehát consummálva volt a bűntény?*

Kanitz bűnszerzőségének megállapítására az hozatik fel továbbá, hogy neki, mint alelnöknek, tudni kellett ezen *alapszabályellenes* művelet eredetét és ez élj át.

Az igaz, hogy tudta eredetét és célját e műveletnek, ezt nem is tagadta, de nem mint alelnök, hanem mint oly tag, ki mint a *többi aláírt tagoknak okvetlenül a szerződés tartalmáról* tudomással bírniok kellett.

Valami *különös* tudata Kanitznak se volt, mely nem lett volna a többi tagnak is. Legalább ily különös, titkos tudat Kanitznál nem állítatik.

Különben az összes a többször érintett szerződésen aláírt igazgatók beismerték, hogy tudták ezen művelet célját — mindnyájuknál meg volt, sőt azt írásbelileg is megerősíték a szerződésben, miért bír tehát ezen mindnyájuknál meg volt tudat Kanitznál azon hatással, hogy öt bűnszerzővé, az egyik résznél, hogy őket csak bűnrészessé bélyegezze, míg más résztvevőt ismét teljesen büntelenné tegyen, míg végre két résztvevőre nézve ezen tudat oly csekély jogi hátránnyal bírt, hogy még őket vizsgálat *alá se vették* — mint ezt *Jordán* és *Reinitz* consortiális tagok példája igazolja.

Kanitz bűnszerzői minőségének megállapítására az is hozatik fel; hogy beismerte, miszerint ezen konsortialis részvényeket mások nevére íratta. Azt nem ismerte, hogy ő íratta, hanem *annyit ismert be, mint az összes többi igazgatók, hogy Vidacs utasítása folytán átíratlak.*

Különben mind Buchta, mind Layerez tanuk vallják, hogy ezen művelet Vidacs utasításából Kuncz könyvelő által történt.

Kanitz Mórnak e műveletnél, valamint a többi igazgatóknak egyáltalán semmi ténykedése nem volt. Igazoltan csak Vidacs és Horváth igazgatók folytak be.

Ép oly kevésbé helyes a vád érve, hogy Kanitz *megengedte*, hogy akár a részvények vásároltassanak — akár, hogy az átíratási díj a részvények után a Varga contóra írassanak.

Nem indokolt azért, mert az ő *megengedése* ép olyan természetszerű volt, mint a többi igazgatóé. Neki mint alelnöknek akkor, midőn Vidacs működött, semmi különös .megengedő vagy tiltó joga, nem volt.

Ezen kifejezések mind oda irányulnak, hogy Kanitz ténykedését ezen consortium körül úgy tüntessék föl, mintha ő volt az egésznek indító oka. Ép ez lett azonban megczáfolva.

A legcsodálatosabb ez akkor, midőn mind a vizsgálat, mind a végtárgyalás során kihallgatott

vádlottak és tanuk mondják: „*hogy ezen részvények egész műveletét és vásárlását Vidacs és Horváth igazgatók vitték, sőt ezt Horváth a végtárgyalásnál maga is őszintén bevallá. Kanitz egyáltalán bele sem vegyült ezen műveletbe.*

Hogy mondhatni különben, miszerint Kanitz, valamint a többi részesek *ingyen* szerezték meg a részvényeket, a midőn a részvények az egyes tagok *váltóinak az intézet által történt escomptirozásából* befolyt pénzből szereztettek meg — azt nem értem? Hogy ezen váltók, melyek az intézetnél vannak — később néhány tag csődbejutása által rosszak lettek, ez *későbbi* tény, mely semmi jogi kapcsolatban a részvények előbbi megszerzésével nem áll.

Vagy képes-e azon felhozott további tény, hogy Kanitz 1873. július 23-án 2 lejárt váltóját egy 9600 firtos intézeti takarékpénztári könyvecskével beváltott, illetve compensált Kanitz bünszerzőségét igazolni azon csalásban, mely abban állt volna, hogy az intézet virágzónak tüntettetett föl, míg tényleg az nem volt.

Egyáltalán mily kapcsolatban áll ezen compensatiós ügy az intézet virágzó vagy hanyatló voltával, és miként szolgálhat tehát ezen compensatió akár az egyik, akár a másik állapot feltüntetésére.

De vegyük tartalmilag ezen tényt.

Egy adósnak tartozása van valamely intézet irányában, de egyúttal vagy pénztári jegye vagy be-

téti könyvbeli követelése is van azon intézet ellen. Mi természetesebb, hogy a helyett, hogy az intézet a kamatot a könyvecske után még továbbra is fizesse, másrészt, nehogy az adós tartozzék magának pénzt szerezni, és így két műveletet eszközölni tartozzék, egyszerűsítik a dolgot, s a kölcsönös tartozás és követelés compensáltatik.

Hol lehet ebben akár rosszhiszeműséget, akár csak kárt is találni?

A vád azt hiszi ugyan, hogy ezen compensatio által az intézet kárt szenvedett, mert míg Kanitz a takarékkönyvét *egész* értékben számította be, addig a betéti könyvecskek birtokosai betétek után az intézet csődbejutása által 20—25% *veszítenek*.

Ez a legcsodálatosabb érvelés. Az tény, hogy akkor, midőn e compensatio történt, a betéti könyvecske annyinak volt veendő, a mennyiről szólt, mert az intézet fennállt. Tehet-e azért Kanitz, *hogy 3 esztendő után a közbenjött csőd miatt a csődtömegből csak 80% esik a betevőre?*

Ezen kár nem a compensatio idejében, nem a compensatio által, hanem 3 esztendő után az a *csőd által* lett előidézve. Ezért Kanitz volna felelős?

De vizsgáljuk meg az állapotot, ha Kanitz nem compensál. Kanitz tudvalevőleg maga is kénytelen volt egy hónappal az intézet csődje után az érette vállalt szívességből elfogadványai miatt csődbe menni.

Ezen csődből a váltóhitelezők legjobb esetben 20—30% kapandnak.

Ha a compensatió nem történik, úgy Kanitz váltója be nem váltathatván, azáltal az intézet Kanitz csődtömege ellenében 9600 frtos váltókövetelésére 2—3000 forintot nyert volna; ellenben Kanitz csődtömege mint a 9600 frtos betéti könyvecske birtokosa, miután a betéteknél csak 20—25% veszett el, kapott volna 75—80%; mely kamatquota megfelel 6—7000 írtnak.

A compensatió által tehát az intézet csődtömege 4—5000 írtot *nyert* tényleg.

Hogy ez csak esetlegesség, az való, de ép oly való, hogy akár nyert, akár veszített az intézet a *későbbi viszonyok* által, ezt visszavonatkoztatni a compensatió idejére nem lehet.

Elvégre bátor vagyok figyelmeztetni arra, hogy *Frank Jakab* vádlott szintén ugyanaz *napon mint Kanitz szintén az intézetnél lévő 6000 frtnyi váltóját — mely még lejárt se volt, — az intézet betéti könyvecskéjével compensálta* — és Frank Jakabot nem bünszerzőség, nem is bűnrészesség miatt vádolandónak, hanem *teljesen* felmentendőnek indítványozta az ügyészség.

Kétségkívül azonban a legcsodálatosabb indok Kanitz bűnösségének megállapítására az, hogy ő már 1873-ban január 31-én *szívességből elfogadványával* támogatta az intézetet, mi mutatja, hogy az

intézetnek 1873-ban pénzszorultságai voltak, s mi-
ket Kanitz tudva, mégis az 1872-ki mérleget rózsá-
san tüntette fel.

Ismételten óvást kell tennem azon mindig meg-
újuló állítás ellen, hogy Kanitz készítette s állította
fel az 1872. évi mérleget. Ez meg van czáfolva.

Kifogást kell azon fölfogás ellen is tennem,
mintha egy időleges pénzszükség már az illető inté-
zet halálos állapotát jelezné-

Ezt kifejtém bővebben fent.

De eltekintve ettől, nem veszi-e a vád maga is
észre, hogy maga mondja, miszerint a szívességből
áldozat Kanitz részéről 1873 január 31-én hozatott,
hogy tehát, ha ez tán hanyatlást is jelezne az intézet
részéről, ezen hanyatlás legfőlebb *1873 január 31-én*
vehető beálltnak, míg az 1872-ki mérleg az üzlet
állapotát *1872. évre tünteti fel*.

Azért, hogy 1873-ban hanyatlani kezdett tán
az intézet, nem lehetett-e jó az 1872-ki üzletév? És
szabad volt volna-e azért az 1872. évre terjedő üz-
letek mérlegét módosítani azon körülmények után,
mik csak 1873-ban álltak be.

Ha ezt tenni kellett az igazgatóságnak, úgy sza-
badna azt is tenni, hogy ha az 1873. évi folyamán
valamely intézet kitűnő üzleteket kötött, ezen nye-
reség egy részét visszaszármaztassa az 1872. évi
mérleg nyeresége számlájára.

De kiegészítenem kell azon állítást annyiban,

hogy Kanitz Mór igazoltan az intézetért a catastrofa megakadályozása céljából csaknem 80.000 frtnyi szivességből váltót fogadott el, — és ő *akkor fennálló jó ez ég volt.*

Ily áldozatkészség azt mutatja, hogy *Kanitz ön maga kitűnőnek tartotta az intézet vagyoni állapotát* még közvetlen a catastrofa előtt is.

Ha pedig ez azt mutatná, hogy Kanitz tudta, miszerint rossz az intézet, úgy ez *érdeknélküliségnek és becsületes áldozatkészségnek* az intézet iránt oly jele, mely minden irányban mentesíti őt.

Az nem von le semmit ezen tény méltánylásánál, hogy az intézet kénytelen volt fedezet és biztosításkép Kanitznak ama 6000 frtnyi szivességből elfogadványáért egy hasonmagasságú betéti könyvecskét adni, mert azon körülmény, hogy Kanitz fedezetül elfogadta e könyvecskét, mutatja, hogy Kanitz az intézetet és adóssági elismervényt — minő elvégre a betéti könyv — teljesen jónak és fizetőképességnek tartá, mert csak az *nem tehető, hogy valaki egy fedezetet fogadjon el, melyről tudja, hogy mit sem ér.*

Mindezen előadottakból azon okszerű következtetés foly, hogy azon adatok e ténykedések alapján, melyeket a vád a szakértői vélemény alapján elősorol, sem *csalási szándékot*, se *megettévesztést*, se jogellenes *önhasznot*, se *csalárd cselekményt*, se ebből okszerűleg folyó *gonosz károsítást* nem igazolnak,

miből következik, hogy se tárgyilag csalás nem létezik, se alanyilag Kanitz Mór csalást el nem követett.

Mit igazolnak tehát mégis ezen adatok?

Igazolják, hogy az intézet *belkezelése zavart, ellenőrködése hiányos*, a benne uralkodó üzleti *eljárás felületes*, és az akkori idők szülte vérmesseg folytán, tán *kevésbé óvatos* volt.

Igazolják ezen ténykedések azt, mit akkor időtájt a legcsekélyebb kivétellel, *összes akkori részvénytársaságaink* gyakoroltak, és ép ezen általánosság miatt még a szigorú morál szempontjából is menthető.

Égészen más volna, ha ezen ténykedések valamelyike is határozottan csalást, tehát bűntényt foglalna magában.

De mutathatni ezen ténykedésekben csak *egyetlenegy* tényt is, mely határozottan a csalás kellekeit kimerítené vagy csak megközelítené is?

És nem-e kenytelenült ennek tudatában a vád is azon eljáráshoz folyamodni, hogy mérsékelt módon a büntetőjogi legsarkalatosb elvek halomra döntésével az egész üzleti kezelés criminalizálása által a csalás oly fogalmát állítsa fel, melyet — bátran mondjuk — *a világ egyetlenegy büntető törvénykönyvében sem találhatni*.

Csak egy törvénykönyv van, mely a kezeles minőségéből kiindulva, egy speciális bűntényt alkotott.

Ez a német birodalmi büntetőtörvény, mely a 266. §-ban megállapítja az „*Untreue*“ — hűtlen kezelés büntényét.

De ezt is csak bizonyos *hivatalos jelleggel ellátott* vagyongondnokokra szorítja, részvénytársasági képviselőket nem említ azok közt, kik e büntényet elkövethetik.

Másrészt azonban ez oly speciális büntény, hogy annak megállapítására nem elegendő az egyszerű csalási szándék, hanem a legjobb commentárok szerint *speciális egyenesen és határozottan az illető gondnokolt vagyon megkárosítására célzó jogellenes cselekmény* szükségeltetik; föltéve tehát, hogy az eljáró bíróságnak szeme előtt fogna lebegni tán ezen különleges német törvény által teremtett «hűtlen kezelési» törvény, azt alkalmazni nálunk nem lehetne és szabadna azért, mert:

először a németeknél sem adnak ezen törvénynek *kiterjesztő hatályt* részvénytársaságokra;

másodszor, mert az igazgatóság egyes felsorolt ténykedéseiben és egyáltalán az egész eljárásban csalási szándék, annál kevésbé az intézet, vagy bárki más megcsalására határozottan célzó csalárd szándék nem lett igazolva;

s mert végre *nálunk* a hűtlen kezelés büntényét ez értelemben *nem ismeri a törvény*.

Már pedig veszélyes volna minden határozott törvény nélkül bizonyos cselekményeket büntényekké

qualificálni, mert ez nemcsak megsértené azon szent elvet, *hogy büntetni mindenkit csak azon tettért lehet, melyet a tett elkövetése előtt a törvény határozottan bünténynek qualificál*, hanem megrendítené a jogbiztonságot s megsértené a jogérzetet.

A midőn tehát a vád az egész *üzleti kezelést* minősíti csalásnak, oly büntényt állapít meg, mely nem létezik nemcsak nálunk, de nem létezik sehol.

De nem csak ezt teszi a vád, hanem tovább megy és védelemet a csalás által okozott kár megtérítésében is kéri marasztalni. Természetesen.

Azonban hát *kin követtetett el a csalás, kinek tartozzék tehát az elítélendő kártérítéssel?* Tán a részvényeseknek és a betevőknek?

De a kárnak okozatos összefüggésben kell állni a csalási ténynyel, ha a bűnös annak megtérítésére marasztaltathassék. Miután pedig a vád szerint a csalás az által követtetett volna el, hogy az üzleti kezelés által az igazgatók rózsásnak festették az intézetet, míg valóban az nem volt, úgy büntető jogilag csakis *ezen* ténykedés által okozott kárba volna marasztalható Kauitz s vádlott társai.

Kicsoda az, ki akár azt megmondhatná, hogy *ki* szenvedett ezen testnélküli tény által kárt, vagy hogy miként szenvedett kárt ez által, és minő kár az?

Mert ily módon azon kár, mit a részvényesek és betevők az intézet csődje, annak óriási tömeggondnoki, perügyelői költségei, az activ vagyonnak

a csődben devalválása s más csőd körülmények által szenvedtek, nem tekintethetik csak mint okozatos következmény azon incriminált testnélküli tényből, hogy az igazgatók a társulat állapotát kedvezőnek tüntették fel, hanem ezen kár kizárólagosan csak a csődnek lehet következménye.

Már pedig a kár tényleg a csőd által s annak folyamán állt be.

Ily határozatlanságok a vádban mindig be fognak állani, valahányszor az eltér a bűntények *törvényhozásilag és tudományilag* világszerte divó fel fogásától, a midőn az csalást akar megállapítani oly valami megfoghatlan, *testnélküli tény* által, hogy az igazgatók virágzóbbnak tüntették föl az intézetet, mint volt; a midőn továbbá oly szakértői véleményt fogad el alapú, melyben *sem szakértelem, sem elfogulatlan vélemény* nem található. Hogy mennyi hitelt lehessen tulajdonítani ezen szakértői véleménynek — elég utalnom azon valóságos *ellenségeskedő vádlói hangulatra*, mely azt átlengi; elég utalnom azon körülményre, hogy azon két esetben, melyben e végtárgyalás során meg lett engedve *külön szakértők kihallgatása, ezek mindenben egyenesen és határozottan desarouálták azok véleményét* f

Nem-e fekszik közel azon feltevés, hogy ha a bíróság megengedi az *egész szakértői véleményt elfogulatlan ellenszakértők által megvizsgáltatni*, hogy akkor ép úgy, mint a két felemlített sarkalatos tételre

történt, történik, az *egész vélemény tartalmára*, hogy t. i. az egész desavouáltak.

Nem értem én a könyvekből szedett számszerű adatokat, hanem azon *következtetéseket*, miket azokból vontak.

És ily *megbízhatlan részben lerombolt alapot* vett az egész vád kiindulási pontul a csalás súlyos bűntényének megállapítására!

Végül engedje meg a tekintetes Törvényszék, hogy még egy körülményre hijjam fel becses figyelmét.

Köztudomású dolog, hogy az 1873. évi válság után világszerte megkezdődtek, az összeroskadt részvénytársulatok *vezetői ellen a bűnfenyítő perek*.

És ha azokat párhuzamba helyezük ezen fenforgó perrel, mit látunk?

Látjuk azon csodálatos tüneményt, hogy míg másutt *millionáriusok* ültek a vádlottak padján, kik az általános catastrofa által önvagyonukban meg sem rendítve, jólét és gazdagságban maradtak;

itt koldusok ülnek, kik az általuk vezetett intézet bukása által önmaguk is nemcsak előbbi jólétből a nyomor örvényébe, de még az eliteltetés szégyenpadjára is sodortattak.

És ezek az intézet bukása előtt mind jómódúak és tiszteltek voltak!

A csaló, a lelkiismeretlen harácsoló nem koldusbotot ment meg magának egy általa vezetett pénzügyintézet hajótöréséből, hanem csengő arany zacskót

És hogy mily becsülésben részesül *Kanitz*, daczára az ellene elrendelt bűnfenyítő pernek, mutatja azon körülmény, hogy érte, a tönkrementért, — a leggaládabb bünténnyel vádoltért a *budapesti kereskedelmi kar legkiválóbbjai* szabadlábra helyezése alkalmával 50.000 frtnyi biztosítékot tettek le.

Méltóztassék a letevők névjegyzékét átolvasni és találni fog neveket, melyeket a kereskedői köztisztelet, kamaráiban, tiszteleti állomásain a legmagasabb polczokra emelt.

De ezen becsülést nem csupán a kereskedői kar kiválóbb része tanúsította *Kanitz Mór* iránt, hanem tanúsította Csödbírósága, a bpesti keresk. és váltótszék, a midőn őt az intézet által előidézett *bukásában minden vétség alól is fölmentendőnek mondta és csödjét rétlennek declarálta*, a mint ez az iratoknál fekvő, a bpesti keresk. s váltótszéknek 1875. évjuli 20-án kelt 64.540. sz. végzéséből kitűnik. Mindezek után Nagy Istvánért külön védelem fölösleges.

Ezek után védelmemet azon találó útmutatással zárom, melyet *Wahlberg*, a híres bécsi criminalista, ezen ügyekről és ezen nemű bűnperek megindításáról nem reg egy értekezésben írt:

„*Némelyek a criminalisticus özönvizet feltétlenül felszabadítani és abba a társulatok összes rendelkezéseit példás büntető megtorlás által belefojtani akarják,— történjék ez bár a jog és erkölcs megkü-*

lönböztetésének, a magánjogi és büntethető jogtalanság eddig fáradtságosan felépített határvonalainak lerombolásával“

„Azt mondják ezek, hogy ezen kihágások kriminalisatója, törvényhozási szükség és az erélyes büntetés terrorismusa, — mentő tény.“

De hozzá teszi, hogy így eljárni nem igazságos, és nem szabad *„fömládoznunk a polgári és büntetőjog beszámítás nagyoknak és helyeseknek talált szabványait, egy pillanatnyi volt szükségletért!“*

Mindezek alapján én Kanitz Mór és Nagy A. István felmentését kérem a *csalás tárgyi tényálladékinak hiányából* a tek. kir. törvényszéktől.

*

Az első bíróság Nagy igazgatót felmentette, de Kanitz alelnököt bűnösnek találta. A legfelsőbb bíróság azonban utóbbit is büntethető tényálladék hiányából felmentette.

A RÁKOS-PALOTAI erdőben 1877. szeptember 26-án *Wagner László*, műegyetemi tanár és Perczel Béla akkori miniszter fia, *Perczel Aurél* budapesti ügyvéd között párviadal vívatott, melynek utóbbi áldozatul esett. Egyrészt a párbaj vívók társadalmi állása és köztiszteletűsége, másrészt a párbaj indokának titokszerű, és ép ezért érdekes volta, nemkülönben a párbaj gyászos kimenetele valóságos izgalomba hozta a főváros minden körét, a midőn a párbajnak megtörténte tudomásra jött. Az ügy a pestvidéki törvényszék előtt került vizsgálat alá, és az ugyanaz évi december 17-kén megtartott végtagyáláson *Wagner László* «a párviadal büntetével», *Szűry Dénes*, *Leövey Sándor*, *Ivánka Oszkár* és *Szitányi Ödön* mint segédek az abban való «bűnrészességgel» lettek vádolva.

Ivánka Oszkárért következő védbeszéd mondott ez alkalommal:

Tekintetes Törvényszék!

Bármily igazak és magasztosak legyenek is azon eszmék, melyeket tisztelt védőtársaim a párbaj körül, annak társadalmi jelentősége és az európai törvényhozások szempontjából hangoztattak, tartanom kell attól, hogy azok gyakorlati érvényesítése ezen megrendítő párbajügyben aligha lesz eszközölhető. Állandó *törvényszéki gyakorlatunk* egészen más utakon járt, és parancsoló *törvény* hozataláig alig van remény, hogy bíróságaink a hazai gyakorlat megszokott ösvényeiről le fognának térni külföldi törvények vagy bár jogosoknak állított társadalmi exigenciánk kedvéért.

A midőn azonban a törvényszéki gyakorlat uralmát elismerem és előtte meghajlok, mert benne bíróságunk bölcsességét látom megtestesedve, nem zárkozhatom el azon észlelet előtt, hogy ezen bírói bölcsesség sem maradt *változatlanul* mindig ugyanaz.

És csakugyan, a mi a bírói bölcsesség előtt rövid évek előtt még jelentőségteljes szabály volt, az ma már értelemnélküli korlát, a mit nem rég a közbéke nélkülözhetlen garantiájának tartott, ma már minden erejét vesztett pusztá forma.

Jellemzője tehát a «bírói bölcs belátásnak» és a törvényszéki gyakorlatnak, hogy változzék, változzék a szerint, a mint a jog és igazság körüli eszmék időnkint változnak és fejlődnek.

Oly országban különösen, mint a mienk, mely-

ben még számos joganyag tekintetében törvény nincs, vagy a létező már elavult, a bírói gyakorlat mintegy a törvényhozás szerepét vállalja át. És azért a törvényhozás kötelességei átháramlanak a bíróságokra, a mennyiben a valódi bölcs törvényhozás alkalmazkodni fog mindig az illető törvényhozási anyag körül kifejtett eszmékhez.

És csakugyan érvényesülni látjuk törvényszéki gyakorlatunkban is nyomról-nyomra e felfogást. Mert volna-e bátorsága bármelyik bíróságnak is jelenleg alkalmazni akarni *Mária Terézia* párbaj-rendeletét — bár megszüntetve nincs, — mely *halált* mondott párbaj-vívó és segédre egyaránt; vagy helyt engedni azon felfogásnak, melyet a bírói gyakorlat még csak a 30—40-es években helyeselt a párbaj körül.

Bár sem törvényhozási kényszer, sem valamely más hatalmi meghagyás nem terelte el bíráinkat ama rendelet parancsolta szigortól, az eszmék haladásának minden fordulóját kifejezve találjuk a párbaj körüli bírói gyakorlatban, míg ez eljutott a mostani tisztultabb és emberiebb felfogáshoz.

A büntetőjogi eszmék ilyen fordulóján állunk most is.

Tán csak rövid hónapok választanak el attól, hogy büntető törvényszéki gyakorlatunk, mely eddigelé csak a „*bírói bölcs belátástól*“ nyerte útmutatásait, immár egy részletesen rendelkező törvényből

fogja meríthetni directíváit. A magyar büntető-törvénykönyv kész, és csak törvényhozási szentesítésre vár.

Nem kell-e ily körülmények közt a bírói bölcs belátásnak mintegy Janus arczczal bírni, mely midőn egyrészt a *múltba* pillant, másrészt a közel *jövőbe* is kell tekintenie? Nem-e feladata ilyenkor a bíróságnak — mert még hatalma van rá — hogy a régi *avuló* és az új *támadó* felfogás közt tátongó úr áthidalását kísértse meg ítéleteivel.

És uraim, ily úr létezik tényleg a *párbaj-segéd* tekintetében a mostani gyakorlat és az új büntető-törvény között.

Eddig a párbajsegéd büntetett pusztán azon ténye által, hogy segédként részt vett valamely párbajban. A segéd ténykedésének *egyénsítése* annyira nem mehetett a mostani törvényszéki gyakorlat szerint, hogy a büntetés alól mt ntesíttessék. Az új büntető-törvény *ezen* rideg formalistikus álláspontot teljesen elhagyta, és mentességet biztosít annak, ki bármint *segéd* tevékeny részt vett is valamely párbajban, de a *párbajt megakadályozni* törekedett.

Ha önök már most a jelen esetben kislelkűen bezárkóznak az eddigi gyakorlat igazság- és elvnelküli felfogásában, ha nincs bátorságuk rést törni rajta és utat engedni az igazság fuvallatának, mely önök bírói meggyőződésére termékenyítőleg tör elő az új büntető-törvénykönyvnek említett intézkedésé-

bői, úgy megeshetik, hogy mit önök ítéletükben *ma* mint «büntettet» büntetendőnek deciaráinak, *holnap* mint közömbös cselekmény, minden büntetés alól mentnek fog nyilváníttatni.

Ily ítélet azonban sem önök, sem a jogkereső közönség lelkiismeretét nem nyugtathatná meg, és nem háríthatná el önökről a vádat, hogy *hatalmukban* állt igazságosaknak lenni, de hatalmukkal *élni nem tudtak*.

De mert hiszem a bírói gyakorlat és bölcsesség fejlődését és alkalmazkodását az idők eszméihez, védenczem ténykedését ezen szívrendítő tragédiában ez új idők eszméinek nyomán fogom önök előtt feltüntetni és megítélését önöktől kérni.

Védenczem párbaj segédje volt néhai Perczel Aurélnak; segédje, ki az ügyben a felek érdekében mindent elkövetett, hogy lehetőleg a párbaj kikerültessek, és ki, midőn ez mellőzhető már nem volt, oda törekedett, hogy azt legalább veszélytelen kimenetelűvé tegye.

Az imént lefolytatott végtárgyalás védenczem ezen ténykedését minden phásisában igazolja. Hogy elejéről kezdjem, a vizsgálat adataiból tudjuk, hogy midőn Perczel Aurél 1877. szept. 25-kén védenczemet a Vadászskürtben ebédnél fölkereste és fölkerete, hogy segédje legyen, — ez mintegy balsejtelmektől üldözve — és mert határozottan őt kívánta segédjének, — a segídséget elfogadni vonakodott, vélvén,

hogy ez által tán megnehezítené a párbaj létrejöttét.

Később, az igaz, midőn Perczel Aurél védenczem *baráti* érzelmeire apellált, midőn másrészt védenczemet a *becsület* parancsszava is inté, hogy párbajra komolyan elszánt, a bánásmód minden varázsával bíró szeretett barátját, ezen életére döntő válságú perczében el ne hagyja, védenczem ekkor a legszentebb érzéseknek ezen kettős nyomása alatt engedett és elfogadta a segítséget.

De kinek lehetett volna ily körülmények közt ellentállni ezen kérelemnek, kinek szabadott volna megtagadni e kívánságot? Hisz a segéd ily perczben, ily komoly indokú és jellegű véres harcz előtt valóságos gyóntató, kinek támogatása a válságos út előtt valódi megnyugvást nyújt a háborgó kedélynek. *Ezen* lépés nemcsak mentséget nem, de még magyarázatot sem igényel önök előtt.

Miként viselkedett azonban Ivánka Oszkár úr azután, hogy a segítséget elfogadta? Ez a kérdés. Mert ez fogná csak mutatni vájjon *komolyan* törekedett megakadályozni eme végzetes tragödia fejlődését.

Ez irányban első lépésére utalok, melyet mint segéd tett, a midőn Szüry Dénessel, mint az ellenfel segédjével, első ízben érintkezett, és mely alkalommal az ügy *békés, lovagiás kiegyenlítését* kísérté meg, Wagner segédjei azonban határozott utasításukhoz

képezt minden felvilágosítást megtagadandónak és az ügy békés kiegyenlítését ennek folytán *lehetlennek* mondták.

Mindezt Wagner segédei, — Szüry és Lii-vey urak — e végtárgyalás során határozottan vallották.

A midőn minden törekvés, hogy az ügy loyális, lovagias módon, békésen kiegyenlítettessék a feleknek végzetszerűen állhatatos elhatározása folytán meghiúsult és a párbaj elkerülhetlenné vált, védenczemnek nem maradt más hátra, minthogy az ügy lebonyolítását is eddigi békéltető szerepe szellemében hajtassa végre. Kiszorítva positióiból, melyekkel egy szeretett barát élete fölötti féltében a párbajt megakadályozni törekedett, nem maradt számára más, mint immár mindent megtenni az ellenfél segédjeivel karöltve, kik hason érzelmeiktől vezéreltetvék saját felök iránt, mi a már bizonyosan megtörténendő párbajnak veszélytelenebbé való tételét eszközölni képes.

Fölötte jellemző, mily előrelátó gondossággal járt el ez irányban védenczem, és a mit e réven cselekedett, valóban csak egy nemes emberszerető szív sugallata lehet.

Wagner segédeinek vallomása kétségen kívül helyezi, hogy védenczem a párbaj föltételeinek megállapításánál oly álláspontot foglalt el, mely teljesen igazolja fönti állításomat, és mely

álláspontot azután sikerült az ellenfél segédeivel is elfogadtatni.

Ugyanis Szüry Dénes önvallomása szerint, ő, mint Wagner megbízottja, a párbajvívásnál *három golyóváltást* kért; védenczemnek sikerült elfogadtatni *egy lövést*. Három lövés közt a találás valószínűsége természetesen nagyobb lévén, a golyóváltás ilyenmű megszorításának indoka bővebb magyarázatot nem igényel.

A *lőtávolságnak* megállapításánál szintén védenczem határozott kívánságára a *20 lépésnyi* távolság lett az ajánlott *15 lépés* helyett elfogadva. Azt fölösleges kiemelnem, hogy a találás valószínűsége a távolság nagyobb voltával csökken.

Midőn a *pisztolyok* megszerzésére került a sor, — egyetértőleg Szüryvei — védenczem a lehető legbizonytalanabb lövésűeket kereste. Találtak is szerencsésen elvégre olyanokat, melyeknél az iratoknál elfekvő *szakértői vélemény* azt állítja gondos megvizsgálásuk után, hogy azokkal *csak az találhat, ki előbb többször már lőtt velök*, és lőtávolságukat már ismeri; mit a párbajvívók egyikéről sem lehet állítani.

Végre kiértek a felek, a segédek a végzetes helyre, a párbaj színhelyére. Itt már csak a *lőtávolság kimérése* és a *pisztolyok megtöltése* volt hátra, hogy azután az élet-halál viadal utolsó, véres felvonása legördüljön.

És miként végezték itt a párbaj segédek és köztük védenczeni, ezen teendőiket?

A lőtávolság kimérésénél a megállapított 20 lépést oly busásan mérték ki, hogy 23—24 lépés lett belőle, és a pisztolyok töltése, mely védenczemre volt bízva, oly módon végeztetett általa, hogy ebből is kilátszik a határozott szándék, hogy a párbaj veszélyes kimenetelének esélyei csökkentessenek. Mert bizonyított ténynek vehető immár, hogy a pisztolyok oly erősen voltak töltve, hogy az elsütésnél ez által okozott *rúgásnak* okvetlenül bizonytalanná kellett tenni a lövést, még a legjobb czélozás mellett is; de bizonyított ténynek kell venni azt is, hogy mindezt szándékosan tette védenczem, és pedig az érintett indokból.

Mindent megtettek tehát a segédek és ezek közt kiválólag védenczem, mi a párbajt elkerülhetővé, és midőn ez lehetetlen volt, legalább veszélytelen kimenetelűvé tenni alkalmas és képes. A halálos golyó vakröptében mind e nemes törekvést iszonyatos módon csúffá tette.

Ha ily segédek is bűnösök, akkor nem létezik különbség a között, ki valamely büntettet előmozdít és a között, ki minden tevékenységével azt akadályozni törekedik.

Ezen különbséget ignorálni azonban annyit tenne, mint lerontani azon nagy elveket, melyeket a beszámítás tekintetében a büntetőjog- s igazság-

szolgáltatás ismer, mit önök — mint bírák — semmi esetre nem akarhatnak. Miért is vádlott fölmentését kerem.

*

Vádlott a többi párbajsegéddel együtt a „*párviadal büntetőbeni bűnrészességben*“ „*bűnösnek*“ mondatott ki. — Később e párbaj részvevői mind megkegyelmeztettek.

EGY BÚNÜGYI IDYLL

1879.

A BUDAPESTI „*iparosok általános takarékos és hitel-*
egylete“ 1869. évben alapíthatván, különösen a
kisiparosok köreiben vezérintézeti szerepre tett szert.
Igen nagy üzletkört nyert és kezdetben meglehetősen
virágzásnak indult. Azonban csakhamar a legkülön-
félébb vállalatokba bocsátkozott, melyek voltakepen
egy bank körébe alig tartoztak; minek folytán a
hetvenes években beállt gazdasági válság alatt erő-
sen szenvedett. Ez azonban nem adta volna meg
neki a haláldöfést. De 1875-ben Keller Ármin igaz-
gató kinyilatkoztatta az igazgatóság előtt, hogy ő
tetemes összegeket használt fel a bank pénzéből
tőzsdei játékára, miket a tőzsdén el is veszített,
minek folytán a bank óriási kárt szenvedvén, rész-
vényei rohamosan értékben alább szálltak.

Az igazgatóság Keller ellen fenyegető feljelentést
tevéen a budapesti fenyegető törvényszék előtt, a meg-
indított bűnvizsgálat mind nagyobb mérvet öltött,
úgy hogy azután még egy igazgatósági tag jogerejű-

leg a csalás és Kellernek egyik sógora, *Kaufmann Ede* pedig a családi bűnrészesség miatt vád alá helyezettek.

Különösen Kaufmann Ede azzal lett vádolva, hogy ő az intézetnél nagy hitelt bírt, melyet csalárd módon és csak a Kellerrel való rokonság felhasználásával szerzett meg, hogy ő bár szegény, 25,000 frtnyi adóssággal van terhelve az intézetnél, miből következik, hogy ő voltaképen csak Kellernek előtérbe tolt bábja.

A végtárgyalás ezen nagy és roppant bonyolult bűnperben, melyben az intézetnek összes üzleti kezelése képezte a vizsgálat tárgyát 1879. évben április hó 28-kán kezdődött és csak május hó 8-kán fejeztett be.

Ezen egész időn át az egész tárgyalás csakis a főszemélyek, t. i. Keller és a vádolt igazgató tanács-tag sáfárkodása körül pontosult össze, és Kaufmannal, ki elleni vád amúgy is nagyon lazán függött csak össze a főszereplők vádjával, se bíróság, se ügyészség természetesen nem is törődött. Ezért valóságos komikus benyomást tett mindenkire, midőn csaknem 12 napon át, míg a tárgyalás tartott, minden nap őt a törvényszéken egész pontosan megjelenni és naphosszant a vádlottak padján ülve *szundikálni* látták, míg vádlott társai élethalálra küzdöttek a vád adatai ellen. Egész szereplése ezen *nagy* bűnperben abban állott, hogy a tárgyalás *első*

nappján a szokásos kérdésekre, neve, állása stb. iránt a feleletet megadta, és hogy a *tizenkettedik* napon megint egy pár kérdésre felelt a 25.000 forint adósság keletkezésére. Különben hallgatott és szunyadt. A vádlottak padjának 12 napon át ezen szorgalmas látogatása után, az ügyész végre *vádját is elejtette* ellene.

Még fokoztatott azonban a benyomás komikuma azon ellentét által, mely között, mint az egyszerű észjárású, alig írni, olvasni tudó szatócs és feleletei és vádlott társai, mint a volt hatalmas bankigazgató és a szakavatott igazgató-tanácsos és körmönfont védekezései közt létezett, és kiket mégis a sors szeszélye egy nagy sensatiós bűnperben, mint munkatársakat, összehozott a vádlottak padján.

Az ő érdekében lett az alábbi védbeszéd elmondva:

Tekintetes törvényszék!

Ha a tek. törvényszék *kötte* volna az ügyész által tett felmentési indítványhoz, úgy az én szerepem most, a végtárgyalás *után*, ugyan az volna, mely volt védenczemé az egész végtárgyalás *alatt*, i. i. hogy *hallgassak*. De miután eljárásunk értelmében a törvényszék függetlenül ítél a vádindítványtól és védenczem a törvényszék által jogerejűleg csalási bűnrészesség miatt vád alá helyeztetett, kénytelen vagyok védencem érdekében formális védbeszédet mondani.

Shakespeare halhatatlan tragédiáiban rendszeren a darab oszlopos alakjaival párhuzamosan oly alakokat is szerepeltet, melyek voltaképen a főcselek - ménynyel szervesen össze nem függnnek és azért oda nem is valók volnának, de melyeket mégis azért állít oda, hogy eredeti humoros lényük által a nagy szenvedélyek és érdekek komor harczában a csendes *vidámító elemet* képviseljék. Csendes *idyllek* ezek, melyeken a nagy tusában elfásult kedélyek megnyugodni és újra felépülni szoktak.

Körülbelül ilyen alakot teremtett a vád mesteri keze, midőn Kaufmann Edét belevonta ezen *nagy bűnügyi drámába*. Hogyan és miként került ezen *ó-testamentomi* egyszerű alak üdítő *tudatlanságával* aziránt, mi banküzletekhez csak *konyít* is, a vádoltak padjára, egy *hírneves* mindenható *bankigazgató*, egy elelmes, *routinirozott banktanácsos* mellé; — ennek csak az isten a megmondhatója. Tény az, hogy *ez az egyedüli* probléma ezen egész nagy és bonyolult bűnperben, melynek megoldásán mind én, mind védenczem az egész tárgyalás során törjük kölcsönösen és egyetértőleg fejünket, — a nélkül, hogy megnyugtató eredményre jutottunk volna.

Hiába keresem ama számtalan *üzleti manipulációkban*, ama szemkápáztató százezres *pénzügyi operációkban* és ama rejtélyes *könyvelési műveletekben*, melyeknek képei e tárgyalás során szemeink előtt változatosan elosontak, *ama lánczszemet*, mely

összekapcsolná Kaufmann Ede cselekményeit azokkal. Látom, hogy ő is a vádlottak padjához fűzve van, de nem láthatom a hurkot, mely őt visszatartja.

Vádlott eddigi *előéletének* a végtárgyalás által földerített gyér adataiban sem vagyok képes fölvilágosítást nyerni.

Ő is, mint sok más helybeli hitsorsosa, ki itt nagy úr lett, *O-Budáról* vonult át a Dunán, hogy itt megbirkózzék a szerencséivel. Ott szerény *fűszerkereskedést* üzött, közben-közben, — mint előadá maga — el-eljárt *árverésekre, ide és tova apróbb pénzügyoperációkat* végzett, szóval „ösi *foglalkozásokat*“ üzött, mi mind azonban, mint látszik, mégis sokkal kevesebbet hajtott neki, mint egy *halott nagybátyja*, kit szerencsés volt nemcsak *eltemetni*, de annak tetemes vagyónát *örökölni* is. Ez a hetvenes évek elején volt.

Keller, védenczemnek sógora, ekkor már bankigazgatói hatalmának tetőpontján állott. Igazgatótanácsársainak irigység és *érdeknélküli* kegye őt a banknak csaknem *korlátlan urává* tették. Minden *ellenörködés* nélkül kezelte ő az akkor vezérszerepet játszó intézet pénzét, adott, vett szabadon az intézet javaiból, és kezének mozdulatától ezrek existenciája függött, a kiknek *hitelt adott*, vagy a kiktől *hitelt megvont*.

Híre természetesen eljutott O-Budára is, védenczem szerény hajlékába. Mozogni kezdett őbenne is a nagyravágás dámona, mert mint Francia-

ország utolsó közkatonája tarisznyájában hordja a marsalli vezénybotot, úgy tudvalevőleg védenczem minden *hitsorsosában egy jövendő millionárius rejlik*. Átjött tehát ő is Pestre, melynek különösen az egyik részében, a *tőzsde környékén* akkorában köztudomásilag a *milliomok dudva módra búrjánozták*. ki a földből. Kaufmann Ede is kezdé járni a kábító tánczot a tőzsdejáték aranyborjúja körül, és midőn itt nesztét vették, hogy „*gazdag örökös*“, hogy egy vezérlő bankintézet igazgatójának közeli „*rokona*“, — csakhamar körülrajongta a tőzsdei ügynökök egész csapata, kik immár beavatni kezdék a „*Kostgeschäft*“ veszélyes és nagy összegeket igénylő üzelmibe, úgy hogy mind nagyobb és nagyobb kiterjedést nyert üzlete, és hogy midőn saját vagyona elégségesnek nem mutatkozott, hitelt kezdett igénybe venni az általános takaré- és hitelegyletnél. Az üzlet mind nagyobb-nagyobb mérveket öltött, és ezzel egyaránt *nőtt adóssága* az intézet irányában. Rövid másfél év alatt a tárgyalásnál bemutatott társulati könyvek szerint mintegy 150.000 irtot vett váltóelfogadványaira hitelbe, mit 25.000 irtig mind kifizetett.

Így lett Kaufmann Ede az egyszerű fűszerkereskedő *nagy tőzsdei ember*, híres «Kostnehmer».

De a pütkösi királyság csakhamar véget ért.

Már az 1875. év elején recsegní kezdettek mindenfelé a tőzsdei alkotások alapjaikban. Ama számtalan tarka eredetű részvények, melyeket egy. féke-

vesztett speculáció buja alkotási vágyában megteremtett, hullani kezdetek egymás után a tőzsdei árjegyzék magaslatairól. Kaufmann Ede azonban csak úgy észre nem vette ezen idő közeledtét, de azt se tudta és értette meg, mint látszik, hogy *már itt is van*. Így ő csak egyre tartogatta a nála zálogban levő részvényeket, és mialatt ő fénylő, csillámló aranyat vélt birtokában tartani, addig az értéktelen, hitvány *salakká* változott. Egy szép reggelen elvégre derengni kezdte a megváltozott világ felismerése Kaufmann Ede elméjében is, és midőn ekkor körültekintte maga körül, hogy megtalálja azokat, kik cserébe hagyták nála mosolygó pénzéért ezt az undok, értéktelen részvény-halmazt, mélyen el kelle szomorodnia, mert azt tapasztalta, mint e végtárgyalás során meggyőzőleg előadta, hogy az *egyik* már jó régen neszelve a bekövetkezendő eseményeket, *Amerikába* tette át állandó lakhelyét, a *másik* egy előtte még *ismeretlenebb világrészbe* ment — spekulálni, a *többiek* pedig visszavonultak időközben ama szent és hozzáférhetlen *menedékhelyre*, melyet a legjobb törvény mellett is — a *szegénység* biztosít.

Mindent elveszített, a mit *maga* bírt, sőt elveszítette a mit *más* is bírt; — nem maradt semmije, mint — 25.000 firtnyi *adóssága* a panaszló intézet irányában. De mégmaradt rendíthetlen *hite*, hogy ezen adósságát majdan minden bizonynyal vissza-

fizetendi, tán még mérsékelt kamattal együtt is, — ha a jó *Isten megsegíti*.

Így lett Kaufmann Ede megint *csendes, szegény ember!*

Kérdem, ezen egyszerű életpályában és lefolyásában találhatni-e támpontot bármi irányban arra nézve, mivel terhelve van?

Nem.

De a vádhatározat szerint igenis bűnös Kaufmann Ede a csalásban, mint részes, mert szegény léte, oly óriási hitelt élvezett és *vett igénybe*, és mert ezt csak Kellerrel való *rokonsága felhasználásával* szerezte meg magának.

Annyi tény, tekintetes törvényszék, hogy Kaufmann Ede *most* szegény ember, mert becsületes ember leiere különben már reg kiegyenlítette volna a hátralékos 25.000 irtot ép úgy, mint törlesztette a tartozás oroszlánrészét, a 125.000 irtot. De vájjon *akkor*, midőn ezen váltótartozásokat contrahálta a panaszos intézetnél, szegény volt-e, azt megállapítani valóban nem nehéz. Igaz ugyan, hogy véden czemet tényleg üldözni látszik a sors e per során; mert midőn *bizonyítani* kellett volna, hogy tényleg a tőzsdei üzletek miatt *elszegényedett* és azt a töménytelen pénzt elveszíté, tanúi, kiknél veszté pénzét, mint elbeszélő, megoldották a kereket és Amerikába mentek. Most pedig, hogy *volt gazdagságát* kellene igazolnia, megint csak egy halott nagy-

bátyára hivatkozhatik, ki neki a vagyont hátrahagyta. De habár az élő tanú nem *akar*, a halott tanú pedig nem *tud* Kaufmann Ede mellett bizonyosságot tenni, feltámadt neki egy hatalmas tanúbizonyossága,— *erit ex ossibus ultor*,— mely egy szóval teljes hitelt érdemlőleg világosságot derített e homályos pontra, és ezen tanúbizonyosság nem más, mint a tisztelt ügyészség által a vádlottak terhére felhívott *bírói szakértők*. Azon — e végtárgyalás során általuk a panaszos intézet könyvei nyomán bizonyított tény, hogy védenczem tényleg és valóban 150.000 frtnyi váltókölsönből rövid *egy év* alatt mintegy 125.000 frtot visszafizetett az intézetnek, sokkal meggyőzőbben beszél, mint ha itt élő tanúk igazolnák Kaufmann Edének volt fényes vagyoni viszonyait. A gazdagság ugyan vajmi határozottan viszonylagos fogalom. Az egyik a *gazdagságot* alatt a tízezresectől, a másik csak a százezresectől, és pedig csak *többes számban*, kezdi számíthatni. És miután ez igen tisztelt ügyészségnek ez iránt való nézeteit meghallani szerencsénk nem volt, nem tudhatom, hogy hányadik zérusnál kezdődik ő nála a vagyonosság scáláján a gazdagság.

Nem habozom azonban *én egyéni* nézetemkint kijelenteni azt, hogy a ki *egy* évecske alatt 125.000 frtot hitelezőjének visszafizetni képes, azt szegénynek nevezni alig lehetend.

Kaufmann Edének a vád által terhére rótt-

szegénysége tehát olyan volt, mely után sok gazdagnak állított ember méltán kívánczik, és így a vádezen gyanítja merőben alaptalannak bizonyult.

Ha pedig ez elesik, úgy összedől azon egész, ez alapra állított épület, melyet a vádhatározat emelt.

Akkor azon további *gyanítok*, hogy e hitelt szegénységé daczára csak *azért* élvezte, mert rokoni viszonyát Kellerhez felhasználta volna, szintén elesik, és megszűnik Kaufmann Edére bűnjel vagy gyanúok lenni, hogy Keller Ármin 20 év előtt *beleszeretett Kaufmann Ede nővérébe*.

Védenczem, tek. törvényszék, nem bűnös, hanem csak szegény, és ha ez most bűn, úgy biztosíthatom a tek. törvényszéket, hogy *javulásképebb* bűnöst, mint védenczemet, egyhamar alig találhatni.

Mindezeknél fogva védenczem fölmentését kérem, tárgyi tényálladék hiányában.

*

A bíróság vádlottat *felmentette*.